Tom Stoppard

ARKÁDIA

Preklad Dana Silbiger-Sliuková

Réžia Roman Polák

Dramaturgia Peter Kováč

Scéna Pavel Borák

Kostýmy Sylvia Hanáková

Hudba Lucia Chuťková

Pohybová spolupráca Juraj Letenay

Premiéry 14. a 15. novembra 2015
Sála činohry, nová budova SND, Pribinova 17, Bratislava

OSOBY A OBSADENIE

Tomasína Coverlyová	Alžbeta Imrichová*, Jana Kovalčíková*
Septimus Hodge	Robert Roth
Jellaby	Štefan Bučko
Ezra Chater	Dano Heriban
Richard Noakes	Branislav Bystriansky
Lady Croomová	Zuzana Fialová
Brice, kapitán Kráľovského námorníctva	Ján Gallovič
Hana Jarvisová	Petra Vajdová
Chloe Coverlyová	Barbora Andrešičová**
Bernard Nightingale	Tomáš Maštalír
Valentín Coverly	Ján Koleník
Gus, Augustus Coverly	Lukáš Herc*, Richard Labuda*

Korytnačku Plautus totožnú s korytnačkou Blesk do inscenácie požičala spoločnosť TESTUDO PARK, s. r. o. – predaj a chov korytnačiek.

* ako hosť
** poslucháč VŠMU

Asistentka réžie	Jana Kopsová
Inšpicient	Anna Rumanová
Text sleduje	Eva Štrasserová
Technické vedenie	Viliam Švarda
Stavby	Viliam Hapl, Dušan Pikáli
Svetlá	Martin Tomaško
Zvuk	Ľuboš Holík
Dámska garderóba	Stazka Kunochová
Pánska garderóba	Dana Bučíková
Masky	Monika Olanová

Výpravu realizovali Umelecko-dekoračné dielne SND
pod vedením Mgr. art. Jaroslava Valka.

Branislav Bystriansky, Ján Gallovič, Zuzana Fialová, Robert Roth, Dano Heriban, Jana Kovalčíková

Kráča si v kráse, ako tmou
kráča noc medzi hviezdami,
zo svetla i z tmy idú s ňou
tie najnežnejšie významy;
a taký trblet prísvitov
je denným lúčom neznámy.
(...)

bezhraničná a večná, naliehavá
myšlienka nevidená, vidiaca
všetko, čo sa na svete odohráva,
i každú stopu, keď sa vytráca
z pamäti, uvidí a pripomenie,
hoci by bola skrytá v temne čias;
v chvíli, keď dušu stihne osvietenie,
všetko, čo bolo, hneď sa zjaví zas.

George Gordon Byron, ***Kráča si v kráse***
(Hebrejské piesne – úryvok)
Preklad Ján Buzássy a Zuzana Hegedűsová

Foto: Shutterstock

TOM STOPPARD

Rytier jej veličenstva, sir Tom Stoppard, jeden z najanglickejších dramatikov všetkých čias, virtuózny mág britského divadelného jazyka, sa narodil ako druhý syn úplne asimilovanej židovskej rodiny Straüsslerovcov v lete roku 1937 v moravskom Zlíne ako Tomáš Straüssler. Je otázne, že keby tam aj vyrástol (ak by vôbec vyrástol), či by sa z neho stal svetoznámy československý spisovateľ a prekladali by sa dnes jeho diela do angličtiny. Priatelil by sa s ním Pavel Kohout, Václav Havel, Peter Hall, Peter O'Toole, Harold Pinter či Mick Jagger? Alebo by po roku 1968 jeho hry zakázali, prípadne by si nejaký čas odsedel aj vo väzení? Inšpirovalo by jeho dielo a pohnutý osud niektorého britského kolegu na napísanie skvelého divadelného pamfletu, ako jeho inšpiroval Kohoutov bytový Macbeth? Čo by sa asi stalo, keby rodina Straüsslerovcov – obaja rodičia, štvorročný Petr a poldruharočný Tomáš, neopustila Zlín, aby hľadala útočisko pred nacizmom v Singapure? Akoby sa vyvíjal jej osud, keby v roku 1942

nemusela opäť utekať – tentoraz pred japonskou inváziou? Alebo keby Japonci nezbombardovali loď, na ktorej sa pokúšal zo Singapuru zachrániť doktor Eugen Straüssler, ktorý sa kvôli pomoci iným pohol z mesta za svojou manželkou a dvoma synmi až v deň, keď oni práve zakotvili v Indii? Ako by pokračoval tento príbeh, keby sa o pár rokov neskôr vdova Straüsslerová nevydala za britského dôstojníka Kennetha Stopparda a nepresťahovali by sa aj s deťmi do Anglicka? Isteže, asi nemá veľký zmysel dávať si takéto nezodpovedateľné otázky, provokuje k nim však samotné Stoppardovo dielo, ktoré podnecuje aj ich čitateľa formulovať v paradoxoch a protikladoch. Čím viac totiž skúmame Stoppardových hrdinov, tým viac nás nútia zamýšľať sa nad paralelnými alternatívami ich fiktívnych životov. Rozmýšľať o tom, ako to s nimi vlastne je? Ako a čo sa s nimi vlastne stalo alebo čo by sa s nimi stať mohlo? Nie je to totiž nijako dokázateľné a zdôvodniteľné, ale v mnohých Stoppardových hrách to vyzerá tak, akoby autor podvedome písal o svojom vlastnom osude bez toho, žeby ho poznal.

Jeho život sa začal vskutku dramaticky, aby potom, v dospelom veku, vplával do oveľa pokojnejších vôd, keď zrazu nečakane objavené súvislosti postavili mosty medzi minulosťou a prítomnosťou, medzi životom a životným dielom. Stoppard pritom po celý čas vo svojich hrách kládol veľký dôraz na zdanlivo bezvýznamné, o to však fatálnejšie koincidencie, svetoborné maličkosti, všetko meniace náhodné javy a súvislosti. Vo všedných veciach objavoval jedinečné, v prekvapujúcich javoch zákonité, v nepravdepodobných možné. Jeho hrdinovia sú prenechaní náhodám, väčšinou nie sú schopní obísť tie najviditeľnejšie pasce, aby do nich nepadli, často sa však vyhnú katastrofe bez toho, aby o tom vedeli. Ich existencia je komédiou neistoty kozmických rozmerov. Príbehy Stoppardových hier, jednotlivé výstupy, charaktery postáv i dialógy sú smutne i komicky poznačené samozrejmou mnohoznačnosťou. Postavy jeho hier z neskoršieho obdobia s čoraz väčším odhodlaním pátrajú po minulosti, ktorá zasahuje do ich životov nečakanými súvislosťami a často ich úplne mení. Aj Stoppard sa ako súkromná osoba konfrontoval so svojou minulosťou až okolo šesťdesiatky. V jeho hrách sa postupne vynárajú predtým neznáme detaily a Stoppard pripomína postavu z jeho vlastnej hry. Svoj židovský pôvod objavil až v šesťdesiatke a skutočný príbeh rodiny či detaily otcovej smrti sa dozvedel ešte neskôr. Koncom minulého storočia, pár dní po matkinej smrti, sa mu zasa stalo, že jeho otčim, Kenneth Stoppard, bigotný a xenofóbny starec, ho vyzval, aby „*vrátil priezvisko Stoppard*“, lebo sa vraj ukázalo, že ho nie je hoden. V čase, keď jeho prijatý syn bol už svetoznámym autorom, ktorého hry sa hrali v najvýznamnejších divadlách sveta, jeho filmy dosiahli svetový úspech a britská kráľovná ho povýšila do šľachtického stavu. Starý Kenneth jeho hry ani nečítal...
O Stoppardovi je všeobecne známe, že materiály k najnovšej hre dokáže skúmať celé roky. Vážený anglický divadelný kritik Michael Billington rozprával, ako sa s ním raz stretol na schodisku knižnice, kde Stopparda ani nebolo vidno spoza hŕby kníh, ktorú niesol v náručí. „*Čo čítaš?*“ opýtal sa ho. „*Svoju najnovšiu hru,*“ odvetil Stoppard.
Skúmanie, pozorovanie, pátranie, väčšinou trochu prihlúpla, ale zápalistá snaha hrdinov jeho hier odhaliť minulosť, často odsúdená na nezdar, je hlavnou motivickou líniou mnohých jeho hier. Čiastkové informácie, ku

ktorým sa dostanú, ich oprávňujú iba na hypotézy, pretože ľudské poznanie je obmedzené, mozaikovité a každý objav platí len chvíľu. Tento predpoklad ovplyvňuje aj štruktúru jeho hier, ktorá nie je lineárna, pripomína skôr oblúky, špirály, koncentrické kružnice či šikmé plochy, ktoré sa ponárajú jedna do druhej ako v *Arkádii*. Skôr, ako sa však dostaneme k jeho možno vrcholnému dielu, vráťme sa k autorovmu životu, lebo stojí za stručné prerozprávanie a za pochopenie zvláštnej súvislosti s jeho dielom.

Detstvo

Stoppard mal len deväť rokov a už sa musel identifikovať so štyrmi domovinami – s Československom, Čínou, Indiou a s Anglickom, naučiť sa štyri jazyky – češtinu (síce na detskej, veľmi čiastkovej úrovni, v dospelosti ju aj, samozrejme, zabudol), čínštinu, hindčinu a angličtinu. Jeho základná skúsenosť asi nemohla byť veľmi iná ako pocit nezakotvenosti a vylúčenosti, keďže v jeho živote sa striedali dočasné scenérie, menili sa kulisy aj spoločnosť, v ktorej sa stále a znovu musel cítiť cudzincom. Nebol to však ojedinelý prípad človeka, ktorému nacizmus a vojna totálne zmenili život.
Jeho otec, Eugen Straüssler, nepraktizoval židovskú vieru, neslávil tradičné sviatky, nenavštevoval synagógu, napriek tomu ho podľa norimberských zákonov považovali za žida. Matka, Martha Becková, vyrástla v pokresťančenej židovskej rodine. *„Zo mňa spravil židovku Hitler,“* povedala neskôr. Môžeme len dodať, že aj z mnohých jej súkmeňovcov. Druhé dieťa, ktoré vzišlo z ich manželstva, bol syn Tomáš, ktorý sa narodil 3. júla 1937. Otec bol vtedy jedným z mladých a talentovaných lekárov v Baťovej továrni v Zlíne. Vedenie firmy sa pri správach o blížiacom sa nacistickom nebezpečenstve rozhodlo vypracovať záchranný plán pre svojich židovských zamestnancov. Rozhodlo, že ich premiestni do svojich zahraničných filiálok v Afrike, Singapure či na Filipínach – firma Baťa bola vtedy na vrchole, zamestnávala po celom svete desiatky tisíc ľudí, prevádzkovala vlastné školy, nemocnice i sociálne zariadenia. Straüsslerovci sa mali dostať do Nairobi, susedná rodina Gellertovcov zasa do Singapuru. Keďže Singapur ich nelákal, Afrika však o to viac, vymenili si papiere, a tak sa Gellertovci dostali do Nairobi, kde šťastne prežili celú vojnu a žili tam celé desaťročia až do smrti. Podobný pokoj očakával Eugen Straüssler od Singapuru a spočiatku sa zdalo, že toto rušné multikultúrne mesto bude pre jeho rodinu vytúženou oázou mieru a pokoja. Napriek hroziacim príznakom nikto vážne nerátal s japonskou inváziou, vedenie mesta ani nevypracovalo efektívny evakuačný plán, a preto v decembri 1941, keď Japonci začali mesto bombardovať, vypukol organizačný chaos. Ako prvých, samozrejme, zachraňovali ženy a deti. Martha Straüsslerová s dvoma deťmi dúfali, že odplávajú spolu s manželom, preto sa nalodili až koncom januára alebo v prvých februárových dňoch. Ich loď vyplávala smerom k Austrálii, po pár dňoch sa však bez akéhokoľvek vysvetlenia obrátila naspäť a pristála v Colombe, kde časť utečencov, medzi nimi aj Straüsslerovcov, preložili na druhú loď, ktorá nakoniec 14. februára pristála v Bombaji. V ten istý deň, možno v predchádzajúci, japonské bomby a torpéda medzi Sumatrou a Bangkou potopili loď, na ktorej sa za svojou rodinou plavil doktor Eugen Straüssler. Singapur padol 15. februára.

Jana Kovalčíková, Robert Roth

Stoppard sa okolnosti a detaily o otcovej smrti dozvedel po kúskoch vďaka rôznym náhodám až o päťdesiatsedem rokov neskôr.
Keď si matka s dvoma deťmi zachránili holý život, opäť si museli zvykať na novú vlasť a opäť im pomohla firma Baťa. Putovali od jedného jej zastúpenia k druhému, až sa napokon usadili na úpätí Himalájí v Darjeelingu, kde Martha až do konca vojny viedla miestnu Baťovu predajňu. Dlho sa pokúšala zistiť, kam sa podel jej manžel, až kým ju jedného dňa nezavolali na český konzulát do Kalkaty, kde jej oznámili smutnú správu o manželovej smrti.
V Darjeelingu chlapci navštevovali koedukačnú školu založenú americkými misionármi metodistickej cirkvi. Chodili tam aj Arméni, Austrálčania, Angličania, Indovia, Tibeťania i zopár Rakúšanov. K Darjeelingu sa viaže aj prvý Stoppardov skutočný hudobný zážitok (k hudbe mal celý život blízky vzťah), keď na námestí hral so školským orchestrom na triangel. (O desaťročia neskôr dostal tento nástroj dôležitú úlohu v jeho hre *Every Good Boy Deserves a Favour*). India, Darjeeling a slobodomyseľný duch školy ich prijali s otvorenou náručou, zdalo sa, že všetko bude v poriadku. V novembri 1945 sa však pani Martha v Kalkate nečakane vydala za britského dôstojníka Kennetha Stopparda, ktorý svoju novú rodinu vo februári zobral do Anglicka. O tri týždne neskôr Tomáša Straüsslera zapísali do evidencie pod menom Tom Stoppard. Pani Martha svojim synom nikdy nerozprávala o ich predchádzajúcom živote. Spravila všetko pre to, aby sa ich československá minulosť a židovský pôvod stratili v hmle zabudnutia.
V polovici päťdesiatych rokov sa rodina usadila na jednom z predmestí Bristolu, ktorého výzor i život boli ešte stále poznačené vojnou. Ostrý kontrast k mestu tvoril neďaleký Chatsworth, nádherné sídlo grófa z Devonshiru. Zámok so stosedemdesiatimi piatimi izbami obklopoval obrovský park, ktorý od jeho založenia prešiel mnohými úpravami. Prísne geometrické formy v ňom náhle nahradila prirodzene pôsobiaca, ale do posledného detailu vymyslená anglická záhrada, ktorá sa po rokoch zmenila na romantickú divočinu, aby neskôr park znovu nadobudol umiernenejšie rysy. V 18. storočí štvrtý gróf z Devonshiru poveril prestavbou parku slávneho krajinotvorcu Lancelota „Capability“ Browna. Jeho meno sa objavuje aj v majstrovskom diele zrelého Toma Stoppadra *Arkádia*, kde kaštieľ i park silne pripomínajú Chatsworth, ktorý Stoppard dobre poznal z detstva.

Začiatky

Keď sedemnásťročný Stoppard vychodil strednú školu, nemal ani najmenší úmysel pokračovať v štúdiu. *„Tým, že som sa nezapísal na univerzitu, som získal veľa, presnejšie tým, že som sa stal novinárom, lebo som denne mohol chodiť na súdy, mestský úrad, výstavy kvetov, predstavenia amatérskych súborov a otvoril sa predo mnou skutočný život, ako ho žijú všední ľudia mimo múrov univerzity,“* napísal neskôr. Stal sa teda novinárom a okamžite, ako mohol (devätnásťročný), sa odsťahoval z domova, kde vládla nie veľmi kultúrna atmosféra, veď otčima nezaujímalo nič iné okrem rybačky a poľovačky (spomeňme si, ako si na svoje detstvo spomína Tomasína v *Arkádii*) a svojmu nevlastnému synovi vyčítal, že sa vydal na pokútnu cestu novinárčiny.

Bristol mal veľmi silnú divadelnú tradíciu. Divadlo *Theater Royal*, založené roku 1766, bolo najstaršie divadlo v Anglicku s nepretržitou prevádzkou, ktoré sa roku 1946 stalo „dcérskou scénou“ londýnskeho *Old Vicu*. V Bristole fungovala aj najstaršia divadelná fakulta v Anglicku.
Stoppard pracoval pre miestne noviny, onedlho sa stal filmovým a divadelným kritikom *Bristol Evening World*, kam písal toľko, že občas používal pseudonym Tomik Straussler. Spriatelil sa s mnohými hercami, medzi inými aj s Peterom O'Toolom a netrvalo dlho, kým napísal svoju prvú hru *A Walk on The Water* (1960), ktorú bristolské divadlo neprijalo. Neskôr ju Stoppard prepísal a známou sa stala pod názvom *Enter a Free Man* (1968).
V 1962 sa presťahoval do Londýna, kde sa stal spolupracovníkom divadelného magazínu *Scene*.
Londýn sa v tom čase stával hlavným mestom popkultúry v oblasti hudby a módy. Rolling Stones i Beatles dobýjajú londýnske kluby, v divadle nastupuje generácia *Rozhnevaných mladých mužov*, ktorá vzišla z podobnej revolty mládeže, aká v USA prerástla do beatnickej generácie. Zrod tejto generácie vo Veľkej Británii spôsobil rozvoj univerzitného života a povojnový odklon od tradícií. Nevytvorili nijakú jednotnú skupinu, ani sa nepokúsili o nejaký program. Išlo o nezávislých autorov, ktorí na tie časy ostro kritizovali britskú konzervatívnu morálku, konzumnú spoločnosť, zvyky a spoločenské konvencie. Ich ľavicové politické názory považovali v Británii za extrémne, v porovnaní s neskoršou beatnickou generáciou to však nemožno tvrdiť. Revoltu *Rozhnevaných mladých mužov* odštartovala premiéra hry Johna Osborna *Obzri sa v hneve* (1956) a pokračovala uvádzaním hier Johna Weskera, Alana Sillitoa, Johna Ardena, Edwarda Bonda, Harolda Pintera či Davida Storeyho za výraznej podpory kritika Kenetha Tynana, režiséra Petra Halla a mnohých oficiálnych divadiel.
V tvorivej londýnskej atmosfére Stoppard píše už nielen divadelné kritiky, ale čoraz častejšie rozhlasové hry a po televíznom uvedení *A Walk on The Water* v BBC aj pre televíziu. Magazín *Scene* napokon zanikne a Stoppard sa začína živiť výlučne písaním pre rozhlas a televíziu. Napísal aj román *Lord Malquist and Mr. Moon* (1966), ktorý však nezaznamenal veľký čitateľský úspech napriek tomu, že Stoppard si od neho veľa sľuboval. Prelom však prišiel pomerne nečakane vďaka divadelnej hre *Rosencrantz a Guildenstern sú mŕtvi* (1966), ktorú (takmer náhodou) uviedli vďaka Kenethovi Tynanovi, v tom čase dramaturgovi divadla Old Vic, a Laurenceovi Olivierovi, riaditeľovi Národného divadla, a Stoppard sa v jednej sezóne ocitol medzi Strindbergom a Čechovom, keďže *Rosencrantz...* nahradil Shakespearovu hru *Ako sa vám páči*, ktorá vypadla z repertoáru. (Predtým hru Stoppard naštudoval so študentským divadlom a uviedli ju na Edinburskom festivale – tak sa dostala do Tynanovej pozornosti.)

Prvé úspechy

Inscenácia vznikla s nízkym rozpočtom, premiéru mala v apríli 1967 a na repertoári Old Vicu sa udržala štyri sezóny. Na jeseň ju hrali už v desiatich európskych mestách a v histórii londýnskeho Národného divadla (mimochodom, krátkej, vzniklo až r. 1963) sa stala prvou hrou, ktorá sa dostala na Broadway.

Divácky záujem bol enormný, kritiky jednoznačne pochvalné. Stoppard napísal hru o vedľajších postavách Shakespearovho *Hamleta*, ktoré akoby vstúpili na javisko z Kafkovho románu, Beckettovej či Pirandellovej hry a boli zábavné ako postavy z Feydeauovej frašky. Dialógy postáv, ktoré prišli odniekiaľ, mieria niekam, stále čosi zvažujú a snujú plány, ktoré nikdy neuskutočnia, by slovenskému čitateľovi mohli pripomenúť niektoré kratšie dialógy Lasicu a Satinského zo šesťdesiatych rokov. Je to mrazivá komédia, divák nevie, či hľadí na zradcov alebo na obete, kompromisníctvo postáv, neschopnosť poznať súvislosti sveta a riešenie situácií mu však zreteľne pripomínajú jeho samého... Hra je dodnes živá, samotný Stoppard z nej roku 1990 pripravil filmový scenár, ktorý výnimočne aj sám režíroval a výsledok? *Zlatý lev* z Benátok.
Ten prišiel oveľa neskôr, ale od premiéry *Rosencrantza a Guildensterna* možno o Stoppardovom tvorivom živote jednoznačne písať ako o úspešnom príbehu. Ešte v tom istom roku BBC odvysielala televíznu inscenáciu na motívy Stoppardovho románu *Another Moon called Earth* i jeho asi najlepšiu rozhlasovú hru *Albertov most*, ktorú realizovali aj v mnohých zahraničných rádiách a za ktorú dostal aj najprestížnejšiu cenu za rozhlasovú tvorbu *Prix Italia*. A v tom istom roku sa do BBC dostala aj jeho televízna inscenácia frašky *Teeth* (*Zuby*).
Konjunktúra, ktorá vznikla na základe obrovského úspechu *Rosencrantza...*, priniesla autorovi aj dve premiéry vo West Ende, kde uviedli prepracovanú verziu *Walk on The Water* pod názvom *Enter a Free Man* (1968), ktorá bola prijatá pomerne vlažne, vzápätí však zožal opäť obrovský úspech za svoju satirickú kriminálnu paródiu *The Real Inspector Hound*.
Rozhlasová hra *Albertov most* dostala mimochodom v máji 1968 cenu aj na pražskom medzinárodnom festivale rozhlasových hier. Víťaz získal aj dvojtýždňový pobyt v Prahe, pozvanie však Stoppard neprijal. Neskôr ho pozvali na medzinárodné divadelné stretnutie a vznikol zámer uviesť na budúcu jar jeho hru vo vtedy medzinárodne uznávanom Divadle Na zábradlí. Ibaže v lete sa v pražských uliciach objavili „bratské“ tanky a otázka prípadnej premiéry niektorej Stoppardovej hry sa stala na dlhé roky neaktuálna. „Návrat domov“ sa predbežne nekonal.
Stoppard pokračoval vo svojej úspešnej spisovateľskej kariére, naďalej často písal pre BBC televízne aj rozhlasové hry. V divadle sa pri inscenácii svojej hry *Salto mortale (Jumpers)* stretol s režisérom Peterom Woodom, z čoho vznikla celoživotná spolupráca. Začiatkom sedemdesiatych rokov v nepísanom súboji medzi Royal Shakespeare Company a National Theatre viedlo na body *RSC* najmä vďaka režijným výsledkom Petra Brooka, ktorého inscenácia *Sna noci svätojánskej* (1970) zožala svetový úspech. Laurence Olivier odpovedal tak, že okrem iného stavil aj na Stoppardovu hru v réžii Petra Wooda a nestavil zle. Filozofická fraška, spálňová komédia a kriminálka bez páchateľa *Salto mortale* vyvolala nevídanú spoločenskú diskusiu o obecnom stave morálky. Stoppard sa totiž dotkol otázky, ktorá napĺňa úzkosťou aj veriacich, aj neveriacich, ľavičiarov či pravičiarov, konzervatívcov i liberálov, menovite toho, čo sa stane s ľudstvom, ak stratí absolútnu, teda božskú mierku svojich činov.
„*Neverím, že cit pre morálku je výsledkom evolúcie,*“ vyjadril sa v neskoršom rozhovore Stoppard, „*jednoducho nie som schopný ho chápať ako biologický*

úkaz. Rovnako si neviem predstaviť, že sa nejaká veľká zelená bunka bude vyvíjať až dovtedy, kým nebude schopná skladať Shakespearove sonety."
Diskusia v tlači po uvedení *Salta mortale* bola dlhá a vážna. Jeden z recenzentov dokonca napísal, že je to prvá komédia, ktorá dokazuje existenciu Boha. Stoppard by však vo svojich hrách tak ďaleko nešiel (výnimkou je azda jeho posledná hra *The Hard Problem*, ktorá mala premiéru v Londýne začiatkom tohto roku, kde sa existencia duše a Boha stáva hlavnou témou hry), keďže je racionalista, vášnivo sa zaoberá prírodnými vedami a mohli by sme o ňom napísať, že zo všetkých dramatikov je „najvedeckejší" – akurát si nemyslí, že veda môže poskytnúť odpovede na všetky otázky. *„Podľa mňa veda a teológia si vždy nájdu medzi sebou súlad, veď z hľadiska teológie je veda iba časťou systému s oveľa širšími súvislosťami."* Túto vetu povedal roku 1973 vo verejnej besede s reverendom Josephom McCullochom, ktorý v kostole uprostred londýnskej City viedol veľmi populárne dialógy s významnými predstaviteľmi anglickej kultúry a spoločenského života.
V súvislosti so *Saltom mortale* iste nie je nezaujímavé, že pri formovaní postáv a deja ho inšpirovala hra Václava Havla z r. 1968 *Sťažená možnosť sústredenia*, v centre ktorej je tiež nekompetentný akademik, ktorý pripravuje prednášku o otázkach morálky.
V recenziách sa objavili aj výčitky, ktoré sa v súvislosti so Stoppardovou tvorbou opakujú často, že jeho hry sú síce bravúrne skonštruované, duchaplné a múdre, ale chýba v nich ozajstná dramatickosť a emócie. Napriek tomu *Salto mortale* dosiahlo obrovský divácky úspech a tlačená podoba jeho hry sa kupovala ako na bežiacom páse.
Jeho ďalšou úspešnou hrou sa stali *Travestie*. Splatil ňou svoj starý dlh voči Royal Shakespere Company, ktoré malo svojho času opciu na *Rosencrantza*..., nevyužilo ju však, a tak sa hra inscenovala v konkurenčnom Národnom divadle. Stoppard však vtedy sľúbil umeleckému šéfovi Trevorovi Nunnovi (ktorý pomohol realizovať aj spomínané študentské predstavenie pre Edinburský festival), že nasledujúcu hru napíše pre *RSC*. I keď sa tak nestalo, lebo aj jeho druhú úspešnú hru realizovalo Národné divadlo, tretia – *Travestie* – mala premiéru roku 1974 na javisku Aldwych Theatre a režíroval ich ten istý Peter Wood, ktorý predtým inscenoval Stoppardove hry v Národnom.
V *Travestiách* sa zásluhou Stoppardovej fantázie a klamlivým spomienkam jednej z postáv, istého Henryho Carra, stretnú na javisku James Joyce, Lenin a Tristan Tzara. Svet zürišských kaviarní a knižníc z počiatku minulého storočia splynie so slávnou komédiou Oscara Wilda *Je dôležité mať Filipa*, kým v pozadí sa odohrávajú hrôzy prvej svetovej vojny. Spomínaný Carr – mimochodom rovnako reálna postava ako Joyce, Tzara či Lenin – očividne nič nechápe, takže vždy popletie všetky detaily, hoci sa celý čas snaží urobiť vo veciach poriadok.
Aj *Travestie* dosiahli obrovský úspech, hrali sa v mnohých divadlách sveta a Stoppard opäť dokázal, že je mimoriadne duchaplný a vtipný autor, ktorý je okrem toho aj veľmi objektívny – nijaká z jeho postáv nemá úplnú pravdu, lebo Stoppard v skutočnosti neverí, že svet možno zachrániť nejakou metódou, filozofiou či politikou.
Keď sa roku 1976 otváralo nové Národné divadlo, navštívila ho aj kráľovská rodina. Kráľovná Alžbeta s manželom šli do veľkej sály na Goldoniho a princezná

Margaret do Lytteltonu (900 miest) na *Salto mortale*. Po predstavení gratulovala autorovi a časom sa aj spriatelili. Bývalý československý imigrant nemal ešte ani štyridsať rokov a už sa stal britským „národným pokladom“, ako ho často titulujú v britskej tlači.

Stoppardove „politické“ hry

Ako autor však vnímal, že potrebuje vo svojej tvorbe zmenu. Ak sme spomenuli generáciu *Rozhnevaných mladých mužov*, ktorá doniesla do divadla nové témy, postavy z okraja spoločnosti, radikalizmus a politickú angažovanosť, je jasné, že Stoppard svojimi prvými hrami šiel rovno proti tomuto prúdu. Nepísal príbehy zo súčasnosti, nepolitizoval, ale moralizoval a estetizoval. Od polovice sedemdesiatych rokov však skutočne prišlo v jeho tvorbe k obratu. Najprv v satirickej komédii *Dirty Linen* (*Špinavá bielizeň*) parodizoval britský parlamentarizmus a potom sa pustil do zvláštneho experimentu – hry o sovietskom, presnejšie brežnevovskom režime *Good Boy Deserves Favour* (*Dobrý chlapec si zaslúži odmenu*). I keď Stoppard nikdy veľmi neveril v zmysel priamočiareho politického umenia, predsa len dospel k názoru, že v istých prípadoch, keď sa prekračujú všetky možné hranice, musia sa ozvať aj spisovatelia a formulovať svoj názor jednoducho, či skôr jednoznačne. Začal sa osobne angažovať, vystúpil na zhromaždení na Trafalgarskom námestí proti zatváraniu sovietskej opozície na psychiatrické kliniky, roku 1977 navštívil s *Amnesty International* Moskvu, Leningrad a Prahu, stretol sa s predstaviteľmi prenasledovanej opozície, v Prahe sa konečne osobne zoznámil aj s Václavom Havlom, ktorého si ako mysliteľa a dramatika vážil už dávno. Svoje skúsenosti publikoval v obsiahlych článkoch v celoštátnej tlači, stal sa poradcom časopisu *Index on Cenzorship* (*Cenzúra na index*) a aktívne sa staval za slobodu slova. Túto tému spracoval aj v niekoľkých hrách, okrem už spomínanej v ďalších dvoch s československou tematikou *Professional Faul* a *Cahoot's Macbeth* (*Kohoutov Macbeth*).
Good Boy Deserves Favour sa zrodila tak, že Stoppard sa stretol s Viktorom Fajnbergom, jedným zo „siedmich statočných“, ktorí 25. augusta 1968 protestovali na Červenom námestí proti okupácii Československa. Fajnberga najprv prostredníctvom akcie zorganizovanej KGB dali dobiť chuligánom pre jeho „židovský výzor“ tak, že sa nemohol dostaviť na súdne pojednávanie, kde ho odsúdili na mnohoročné väzenie; najprv ho však päť rokov „liečili“ na psychiatrickej klinike.
Skladateľ André Previn už dávnejšie prosil Stopparda, aby napísal divadelnú hru, kde by mohol vystupovať kompletný symfonický orchester. Stoppard prišiel s nápadom, že orchester by mohol znieť v hlave šialeného hráča na triangli, ktorý je zavretý na klinike spolu s politickým väzňom. Inscenácia mala mať pôvodne jediné predstavenie – uskutočnila sa v lete 1977 v Royal Festival Hall pred šesťtisícovým obecenstvom. Na javisku hral osemdesiatčlenný londýnsky symfonický orchester s poprednými hercami *Royal Shakespeare Company* v réžii Trevora Nunna. Inscenáciu neskôr nakrútila televízia, potom sa hrávala s menším orchestrom v menších sálach – kvôli čomu Stoppard, známy ako

Richard Labuda, Alžbeta Imrichová, Petra Vajdová, Ján Koleník, Robert Roth

chronický prepisovač, prepísal jej záver. V tejto verzii absolvovala aj zahraničné turné. Začiatkom tohto storočia ju obnovili, hrala sa v niekoľkých amerických mestách a roku 2009 sa opäť dostala na program Národného divadla. Keď sa Stopparda opýtali, aký zmysel má uvedenie jeho hry po toľkých rokoch, keď sa úplne zmenila politická situácia, odvetil: „*Do dnešného dňa držia rôzne vlády ľudí, ktorí sa im znepáčili, v psychiatrických ústavoch – tak ako voľakedy. Pravidelne sa ma pýtajú, ako obstojí táto hra, keď sa zmenila základná situácia. Ibaže sa nezmenila...*“

Faul je televízna hra o troch vedcoch, ktorí z rôznych motívov odcestujú z Británie do Prahy na vedeckú konferenciu a tam sa proti svojej vôli zapletú do vykonštruovaných aj skutočných problémov s tajnou políciou v čase, keď sa chystá futbalový zápas Československo – Anglicko.

Faul sa odvysielal roku 1977 už po Stoppardovom návrate z Prahy. Stoppard napísal článok o českej opozícii a chartistoch so špeciálnym zameraním na osobnosť Václava Havla, s ktorým ho spojilo priateľstvo do konca Havlovho života. Ich vzťah bol plný absurdných či bizarných momentov, takých charakteristických pre koniec minulého storočia a pre zvláštny, typicky stredoeurópsky osud oboch. Na jar chcel Stoppard na československom veľvyslanectve odovzdať petíciu s viac ako tisícdvesto podpismi za prepustenie Havla z väzenia (petícia vznikla po predstavení Havlovej hry v jednom z londýnskych fringe divadiel), no na ambasáde ho odmietli prijať. O pár mesiacov sa stretli v Prahe a roku 1983, keď Havel dostal čestný doktorát na univerzite v Toulouse, ktorý si nemohol osobne prevziať, keď mal po poslednom uväznení zákaz vycestovať, požiadal práve Stopparda, aby ho prevzal v jeho mene. Zhruba o desať rokov, keď Stoppard pricestoval do Prahy na premiéru svojej hry, ho jeho český priateľ odviezol do Zlína v prezidentskom konvoji...

Z hľadiska Stoppardovej tvorby pre divadlo sú dôležité ešte dve hry s československou témou – už spomínaná hra *Kohoutov Macbeth* (1979) a potom *Rock and roll* (2006), hra inšpirovaná príbehom českej undergroundovej skupiny *The Plastic People of the Universe*. Vtedy už nebolo prekvapením, že Stoppard sa snaží celkom jednoznačne nadviazať na svoj český pôvod, keď svoju prvú vlasť navštevoval často a možno povedať, že efektne. Dodnes sa udeľuje *Cena Toma Stopparda*, čo je literárna cena Nadácie Charty 77 založená ešte roku 1983 v Štokholme. Dnes sa odovzdáva v Zrkadlovej kaplnke Klementína za významné básnické, prozaické, esejistické či prekladateľské dielo vydané v predchádzajúcich dvoch rokoch. Finančne ju dotuje sám Stoppard.

Vráťme sa však k jeho dramatickej tvorbe. Úplný názov jeho *Macbetha* je *Dogg's Hamlet, Cahoot's Macbeth* a táto hra vznikla veľmi vtipným prepojením jeho starších jednoaktoviek (*Doggov Hamlet* a *Niečo smrdí v štáte dánskom*) s príbehom, ktorý sa dopočul v Prahe priamo od Pavla Kohouta. Ten v sedemdesiatych rokoch organizoval v Prahe tzv. bytové divadlo, čo znamenalo, že opozične naladení herci či takí, ktorí prišli o prácu, naštudovali v súkromných bytoch skrátené, „kompaktné“ verzie rôznych hier, okrem iného *Macbetha,* a hrali ich bez povolenia pre úzky okruh divákov. Samozrejme, tieto produkcie boli monitorované tajnou políciou. V Anglicku boli v istom čase v móde divadelné „akcie“, keď sa v priebehu predstavenia v reálnom čase

odohrávali reálne činnosti. Najznámejším príkladom hier tohto typu je dodnes hrávaná Weskerova *Kuchyňa* (1964) a *Contractor (Podnikateľ)* od Davida Storeyho (1970). V štýle takéhoto divadla sa odohráva *Dogg's Hamlet*, ktorý sa dostane do zaujímavej súvislosti s predstavením *Macbetha* v bytovom divadle, ktoré monitoruje polícia. Hra je plná skvelého slovného humoru, výborných point, dynamiky, gagov a burleskných nápadov, v podstate však pripomína študentský divadelný žartík okorenený trochou filozofie, pravdaže, na absolútnej skvelej autorskej úrovni. Nemožno ju zaradiť medzi najvýznamnejšie Stoppardove hry, vo svojom žánri je to však malý skvost, ktorý časom možno trochu stratil na aktuálnosti. Horšia možnosť je, že hádam ani nie...
Roku 1982 sa v Londýne opäť konala premiéra „ozajstnej" Stoppardovej hry *The Real Thing* (*To je to pravé*, Činohra SND ju uviedla v sezóne 1991/92 s Emilom Horváthom v hlavnej úlohe). Čo je ozajstná láska a ktorá to je? Ako môžeme charakterizovať skutočnú vernosť? Kde sa končí skutočné pochopenie, trpezlivosť a tolerancia? Čo je skutočnejšie – napísaný či prežitý cit? Čo je ozajstná literatúra, spisovateľská a profesionálna česť? Otázok je veľa, odpovedí – ako vo väčšine Stoppardových hier – takmer niet. Iba sa pomaly zhusťuje bolesť a smútok. Hra bola prijatá s jednoznačným nadšením. Jednak sa oveľa viac ponáša na klasickú anglickú drámu než jeho predchádzajúce hry, na druhej strane bola z nich dovtedy zrejme najkomplexnejšia či najvyváženejšia. Je v nej menej novátorstva, ale rovnako pôsobí na rozum aj city, komické a tragické je v hre vo vzácnej rovnováhe, zaoberá sa veľkými otázkami i všednými problémami a je precíznejšia aj jemnejšia ako predchádzajúce autorove hry. Toto do istej miery nóvum v jeho tvorbe dotiahol o desať rokov neskôr spolu s nevídaným kompozičným nápadom do dokonalosti v *Arkádii*.
Po *Arkádiu* však ešte viedla dlhá cesta, ktorej míľniky sa znovu týkajú rozhlasovej, televíznej a filmovej tvorby. Oplatí sa spomenúť jeho scenár k televíznemu filmu *Kvadratúra kruhu* (1984; film však nemá nič spoločné so známou hrou Valentína Katajeva), lebo v ňom na dlhý čas končí s východoeurópskou témou s jednoznačným záverom – kruh nemožno zmeniť na štvorec, systém nie je možné zmeniť evolučnou cestou, nie je možné dať mu ľudskú tvár. Tento pseudodokumentárny film tematicky čerpá z aktuálnej situácie v Poľsku, príbeh sa odohráva od prvého vystúpenia Solidarity v lodeniciach v Gdansku roku 1980 až po nastolenie výnimočného stavu roku 1981. Hlavnými hrdinami sú Lech Walesa a Wojciech Jaruzelski, z ktorých Stoppard spravil skutočné dramatické postavy.

Stoppard prekladateľ

Medzitým (a už dávno predtým i potom) prekladal rôzne divadelné hry, napr. Mrožkovo *Tango*, Čechovovu *Čajku*, *Ivanova* i *Višňový sad*, roku 1985 Havlovu hru *Largo desolato*, Lorcovu hru *Dom Bernardy Alby*, Schnitzlerovu *Krajinu šíru* a *Liebelei*, Nestroyovu hru *Einen Jux will er sich machen*, (*Vyhodiť si z kopýtka*, ktorú predtým už preložil a upravil aj Thornton Wilder pod názvom *Dohadzovačka* – textová predloha *Hello, Dolly*), libreto Lehárovej *Veselej*

vdovy, Prokofievovu verziu *Lásky k trom pomarančom* od Gozziho atď.
V súvislosti s jeho prekladateľskou tvorbou sa možno oplatí spomenúť termín Michaela Billingtona „postoppardštenie“, čo vlastne znamená, že pri väčšine prekladov postupoval veľmi voľne, boli to preklady na úrovni adaptácií tak, že ponechal základnú štruktúru, ale ju obohatil drobnými motívmi, mnohými slovnými hračkami, pripísal pointy, dvojzmyselné narážky a pod., ba niekedy siahol aj do samotnej štruktúry hry, ako napr. v prípade Schnitzlerovej hry či Molnárovej komédie *Hra v kaštieli*. O svojom prístupe k prekladateľskej práci napísal: „*Nie veľmi verím v ideu verného prekladu. Spisovateľov jedinečný tón pochádza zo záhadnej kombinácie hudby a významov textu. Istota, že každý preklad triafa vedľa hoci len o pár centimetrov, ma do istej miery zbavuje hrôzy z myšlienky, že v niektorých prípadoch človek trafí vedľa aj o pol metra.*“
V súvislosti s Čechovovým *Višňovým sadom* sa Stoppard podrobne vyjadril o aktuálnosti tejto hry v čase krízy i o osobitostiach čechovovskej drámy vôbec. *Čajka* má podľa neho pomerne voľnú štruktúru, preto poskytuje prekladateľovi istú voľnosť, ale *Višňový sad* považuje za zrelé a uzavreté majstrovské dielo, ku ktorému sa prekladateľ musí správať veľmi obozretne a musí byť čo najvernejší. „*Čechov svoje postavy nikdy nesúdi. Netvári sa, že vie o ich úmysloch a argumentoch viac, než čo vyplýva zo samotnej hry. Pochopil, že človek je samá záhada a nemožno ho odvodiť, očistiť a zúžiť na to, čomu sa hovorí „motivácia“. Preto patrí k tým len niekoľkým vyvoleným, z diela ktorých sa zrodilo moderné divadlo. (...) Možno to znie veľmi chvastavo, ale pri Čechovovi mi vždy príde na um teória chaosu, pretože u neho nikdy nie sú jasné hranice medzi jedným a iným stavom. Všetko sa pekne postupne pretaví v opak seba samého a to pôsobí akosi rozrušujúco. Preto sa človek aj po sto rokoch opýta: Ako je to vlastne? Teraz je to komický alebo tragický moment?*“
Nie kvôli teórii chaosu, ale pre Stoppardovo metaforické hodnotenie Čechova je zrejmé, že tento zdanlivo úplne odlišný autor sa zákonite musel so svetom Antona Pavloviča stretnúť, zahĺbiť sa do jeho tvorby a isté prvky jeho dramaturgie uplatniť aj vo svojom diele. Napr. *Arkádia* sa po „wildovskom“ začiatku stáva postupne čoraz „čechovovskejšiou“, najmä od momentu, keď sa dozvieme, že Tomasína umrie.
Rovnako zákonité sa zdá jeho stretnutie s Pirandellom, veď tento tichý novátor sa v celej svojej tvorbe pohráva so zmiešavaním ilúzie a reality. Stoppard roku 2004 preložil jednu zo svojich najdôležitejších hier *Henricha IV*.
Pozoruhodný úspech dosiahol aj svojím typicky stoppardovským prekladom hry francúzskeho autora Gerarda Sibleyrasa pod názvom *Heroes*, ktorá sa odvtedy hrala v mnohých divadlách sveta nie podľa originálu, ale podľa Stoppardovho prekladu – adaptácie.

Stoppard filmár

Čo sa týka jeho práce pre film, tiež nebola jednoduchá. Spoločnosť MGM ho okamžite po londýnskej premiére *Rosencrantza* požiadala o filmový scenár, ktorý aj napísal, napokon sa však nerealizoval (len o mnoho rokov neskôr v jeho vlastnej réžii, našťastie), potom dlho pracoval na Brechtovom *Galileovi*,

tiež bezvýsledne, až napokon roku 1975 Joseph Losey nakrútil film *Romantická anglická žena*, s výsledkom však Stoppard spokojný nebol. Roku 1979 spolupracoval s Fassbinderom na filme *Despair* (podľa Nabokova, ktorého dielo si Stoppard veľmi vážil), výsledok však podľa neho dopadol katastrofálne. Rovnaký názor mal aj na film Otta Premingera, pre ktorého adaptoval knihu Grahama Greena *The Human Factor*. Od osemdesiatych rokov však spolupracoval na niekoľkých filmoch, ktoré dosiahli svetový úspech.
Roku 1985 sa dostal do kín film režiséra s monthypythonovskou minulosťou Terryho Gilliama *Brazil*, ktorého scenár písal spolu so Stoppardom. Východiskom scenára bola Orwellova klasická negatívna utópia, román *1984*, od ktorého sa však autori do značnej miery odchýlili a ako sa ukázalo, v prospech kvalít filmu. *Brazil* mal veľký úspech v Európe, menší v Severnej Amerike (kritici ho síce prijali, ale považovali za príliš komplikovaný), o to väčší v Južnej Amerike, najmä v Brazílii, lebo Brazílčania videli vo filme satirický obraz svojho politického systému. V rôznych anketách zaraďujú tento film medzi najlepšie britské filmy všetkých čias.
Po tomto filme spolupracoval Stoppard s radom významných svetových režisérov, často ho pozývali vylepšovať scenáre (v Hollywoode sa táto práca nazýva „doctoring“) a Stoppard čoraz častejšie pracoval pre film.
Keď roku 1984 vyšiel román *Ríša slnka* od J. G. Ballarda, ozval sa producentovi Robertovi Shapirovi, ktorý kúpil filmové práva, že by rád podľa neho napísal scenár. Zrejme v tom zohrala úlohu téma. Kniha rozprávala príbeh istého chlapčeka, ktorého japonská invázia v roku 1941 zastihla v Šanghaji, stratil rodinu a do konca vojny sa musel pretĺkať sám. *„Je to veľmi dobrá kniha, do istej miery ťaživá, ale veľmi intenzívne sa ma dotýka.“* napísal v jednom liste. Zhruba od *To je to pravé* sa v Stoppardovej tvorbe začínajú častejšie objavovať motívy z jeho vlastného života, najmä z detstva, ktorým sa dovtedy cudne vyhýbal. *Ríša slnka* sa dostala do kín roku 1987, režisérom bol Steven Spielberg, s ktorým – na rozdiel od predchádzajúcich režisérov – Stoppard intenzívne spolupracoval aj v prípravnej fáze, aj počas nakrúcania a hoci ani tentoraz to nešlo bez konfliktov, Spielberg ho neskôr poveril „doctoringom“ svojich ďalších filmov *Indiana Jones a posledná krížová výprava* a *Schindlerov zoznam*. Filmový svet sa však predsa len líši od divadelného. *„Vždy je to rovnaké. Prvá fáza práce je veľmi vzrušujúca, všetko je príjemné, dobré a krásne. Potom ti akosi vždy dajú na vedomie, že toto je predsa len film a ten nie je tvojím dielom – vtedy človek odíde pracovať na niečom úplne inom a keď je film hotový, nie je taký, ako si dúfal, aj keby s ním neboli väčšie problémy.“*
Výnimkou bol iste *Rosencrantz a Guildenstern*. Stoppard najprv spätne odkúpil filmové práva od MGM. Pred rokmi chcel dostať do filmu čo najúplnejší text svojej divadelnej hry. V osemdesiatych rokoch, keď ho opäť oslovil istý producent, bol už však jeho postoj iný a nakoniec sa po dlhých ťahaniciach rozhodol svoj scenár nakrútiť sám. *„Mal som pocit, že som jediný, kto dokáže vziať do rúk tú slávnu divadelnú hru s patričnou neúctivosťou,“* napísal o tom s jemu vlastnou ironiou. *„Režisér sa aspoň nemusel ustavične trápiť otázkou, čo do čerta mohol autor tou svojou hrou chcieť.“*

„Neúctivý“ postoj k predlohe sa ukázal nakoniec ako správny. Film, aj keď spočiatku nelámal divácke rekordy, sa dostal do filmového kánonu, získal si mnohých nadšených priaznivcov a okrem toho aj hlavnú cenu benátskeho filmového festivalu *Zlatého leva* (1990). Naposledy predtým získal anglický film túto cenu r. 1948, a bol to slávny *Hamlet* Laurencea Oliviera, v ktorom sa, mimochodom, Rosencrantz a Guildenstern ani neobjavia.
Zamilovaný Shakespeare sa dostal do kín roku 1998 a bol to jeden z najväčších Stoppardových úspechov ako scenáristu. Film sa razom stal bestsellerom u divákov aj u kritiky a získal veľa cien, z ktorých sa ušlo aj jemu (okrem iného zaň získal Golden Globe aj Oscara). Prvú verziu napísal Marc Norman, s touto neskôr spoločnosť Universal oslovila Stopparda, ktorý scenár od základu prepísal, ale keďže mnohé hviezdy filmového neba ponúkané úlohy odmietli (Kenneth Branagh, Winona Ryder, Julia Roberts, Jodie Foster, Meg Ryan, Kate Winslet, Daniel Day-Lewis), film sa dlho nezačal nakrúcať. Napokon do filmu obsadili Gwyneth Paltrow, Geoffreyho Rusha a mnoho iných výborných hercov, réžie sa ujal John Madden a vznikla jedna z najlepších romantických komédií vôbec.
Je to fiktívny príbeh o tom, že Will Shakespeare má napísať novú hru a nevyhnutne potrebuje inšpiráciu. Nachádza ju vo chvíli, keď sa stretne s pôvabnou lady Violou, ktorá tak veľmi miluje divadlo, že sa vydáva za muža, aby si mohla zahrať. Z lásky na prvý pohľad sa vyvinie osudový vzťah, do ktorého sa zapletie samotná kráľovná Alžbeta a vznikne hra *Romeo a Júlia*, ktorá má obrovský úspech. Milenci sa však musia rozísť, lebo Violu proti jej vôli vydajú a Will už ženatý je. Dokonale rozohraný, dômyselný a vtipný príbeh ťaží aj z ďalších Shakespearových hier, ale Shakespeare by sa podľa neho vyučovať nemohol, lebo je plný anachronizmov. V každom prípade Stoppard môže Shakespearovi ďakovať za veľa a svojím spôsobom i Shakespeare Stoppardovi – spopularizoval jeho dielo ako málokto a v jeho postave do istej miery zobrazil aj sám seba. Vzťah Stopparda a Shakespeara je však námet na samostatnú štúdiu.
Po úspechu *Zamilovaného Shakespeara* nasledoval menej okázalý úspech filmu režiséra Rolanda Jofféhо *Vatel* (2000) so Gérardom Depardieuom a Umou Thurmanovou v hlavných úlohách, kde Stoppard spolupracoval ako anglický adaptátor scenára Jeanny Labrunovej. Pri filme *Enigma* je pod scenárom podpísaný sám a hoci aj v tomto prípade šlo o adaptáciu knihy (Roberta Harrisa z roku 1995), rukopis scenára je výrazne stoppardovský. Špióni, geniálni matematici, záhady, ktoré ovplyvňujú dejiny sveta, láska, politické vydieranie, zrada (zdanlivá). Nadpriemerne talentovaný hlavný hrdina musí vylúštiť naraz dve úlohy: rozlúštiť kód Enigma (dlho nerozlúštiteľný kód, pomocou ktorého počas druhej svetovej vojny komunikovali nemecké ponorky) a zistiť, kam zmizla a prečo ho bez slova opustila jeho láska. Typicky stoppardovské sú momenty, keď sa zdá, že sa konečne odhalila pravda, potom sa znovu a znovu ukáže, že postavy zle odčítali znaky, čiže veci sa predsa len nestali tak, ako sa zdalo...
Producentom filmu bol Mick Jagger, ktorý sa so Stoppardom spriatelil ešte v polovici osemdesiatych rokov (Stoppard napríklad vymyslel aj názov jedného turné Rolling Stones).

Roku 2012 odvysielala BBC a roku 2013 HBO megaúspešný televízny seriál *Parade's End* podľa poviedok Forda Madoxa Forda s Benedictom Cumberbatchom a Rebeccou Hallovou v hlavných úlohách. Sledovanosť len v Británii dosiahla 3,5 milióna divákov, seriál získal množstvo ocenení, označili ho za jeden z najlepších programov, aké BBC kedy vyrobila, Stoppard bol ako scenárista nominovaný na cenu Emmy a získal aj ďalšie významné ceny (napr. za najlepší scenár na *Medzinárodnom festivale audiovizuálnych programov* v Biaritzi).
Stoppard sa v rôznych pozíciách naďalej venoval „doctoringu" filmových scenárov (napríklad najnovšej verzii *Robina Hooda* v réžii Ridleyho Scotta), hoci jeho meno často ani nefiguruje na titulkoch (ako v prípade mysteriózneho hororu Tima Burtona *Sleepy Hollow – Ospalá diera*).

Alžbeta Imrichová

Pochmúrny večer, vietor blízko mdlôb,
ani len vánok nepohýbe krovím,
keď idem pozrieť Margarétin hrob –
sypať kvet na prach, ktorému sa korím.

V uzučkej rakve leží tu jej prach,
kráľ Hrôz si korisť zobral do večnosti;
ten prach, čo odniesli mi na márach,
nezachránila krása ani cnosti.

Keby kráľ Hrôz sa mohol zľutovať,
či Nebo vzdať sa roly pomstiteľa,
nemusel som tu plný smútku stáť,
Múza by o jej cnosti nevravela.

Prečo však plakať? Veď čistý jej tieň
vo svetle jasnom, nekonečne vlahom,
anjeli vedú tam, kde čaká sieň,
v ktorej sa za cnosť platí večným blahom.

Smú smrteľníci nebo žalovať
za prozreteľnosť božskú, ale strohú?
Ach, radšej každej nádeje sa vzdať!
Nie, neodmietnem podvoliť sa bohu.

Predsa však neviem v sebe potlačiť
spomienku na cnosť, na krásu v jej tvári,
budí len slzy, no ten vrúcny cit
zo srdca vyrvať sa mi nepodarí.

George Gordon Byron, ***Na smrť mladej dámy***
Preklad Ján Buzássy a Zuzana Hegedűsová

Cesta k Arkádii

Roku 1988 zažil Stoppard najväčší neúspech svojej divadelnej kariéry – jeho hra *Hapgood*, na ktorej dlho a tvrdo pracoval, v podstate prepadla u kritiky i divákov. Táto duchaplná, nesmierne rafinovane komponovaná kriminálka zrejme doplatila na prílišnú „vedeckosť“. Stoppard sa v nej venoval kvantovej fyzike a ďalším matematickým i fyzikálnym problémom, pri príprave hry dokonca intenzívne korešpondoval s jedným s najvýznamnejších žijúcich fyzikov Richardom Feynmanom. Správa o jeho smrti ho zastihla v deň prvého predstavenie *Hapgooda*... Z neúspechu tejto hry („neúspech“ meraný však stoppardovskými kritériami, aj táto hra sa hrala vo viacerých divadlách a dnes sa pripravuje ďalšia premiéra prepracovaného diela) sa však Stoppard všeličo naučil, a vedeckosť jeho nasledujúcej hry – *Arkádia* – už bola prijateľná aj pre široké divácke vrstvy.
Do napísania *Arkádie* však ešte muselo uplynúť päť rokov. V tom čase napísal rozhlasovú hru *Obrázky zo starej Indie*, ktorú môžeme považovať aj za istú predprípravu k *Arkádii*, lebo v nej prvý raz použil dramaturgickú kompozíciu, ktorá využívala súbežne dve časové línie a tento postup sa mu veľmi osvedčil.
Onedlho po odvysielaní hry (jar 1990) odcestoval do Československa na premiéru svojej hry *Salto mortale*. Táto cesta pôsobila neuveriteľne, akoby bola z niektorej jeho hry. Prekladateľ jeho hry Michael Žantovský pôsobil ako hovorca prezidenta Havla. Po premiére ho iný prekladateľ jeho hier, Jaroslav Kořán, odviezol na služobnom aute do hotela. Mohol si to dovoliť, keďže vtedy bol práve primátorom Prahy. Prekladateľ jeho románu Miroslav Jindra zasa pôsobil ako vedúci katedry. Na druhý deň si mohol pozrieť hradnú stráž na Hradčanoch oblečenú v uniforme, ktorú navrhol kostýmový výtvarník Theodor Pištěk, ktorý okrem iného spolupracoval s Milošom Formanom na filme *Amadeus*. Krajinu viedli ľudia, ktorí ešte nedávno ako opoziční intelektuáli kúrili v kotolniach či umývali okná na výkladoch. Skutočnosť predbehla aj tie najmenej pravdepodobné nápady z hry *Salto mortale*...

Deväťdesiate roky v britskej dramatike

Začiatok deväťdesiatych rokov bol v britskej dramatickej tvorbe sľubný i protirečivý. Príslušníci generácie *Rozhnevaných mladých mužov* sa postupne odmlčali, niektorí aj umreli, tvorba „druhej vlny“ sa dostávala na vrchol a medzitým sa začínali dostávať do popredia najmladší autori s oveľa drsnejším pohľadom na skutočnosť. John Osborne umrel roku 1994. Arnold Wesker sa pokúšal o novú tvorbu vcelku márne, divadlá stále hrali najmä jeho staršie hry zo šesťdesiatych rokov. John Arden opustil nielen divadelnú tvorbu, ale aj Anglicko a presťahoval sa do Írska. Edward Bond, ktorého čierne divadelné vízie si na kontinente cenia, pretrhol všetky väzby na britské divadlo, dokonca zakázal, aby sa jeho meno čo len spomenulo v súvislosti s päťdesiatročným výročím nástupu *Rozhnevaných mladých mužov* v divadle Royal Court či v Národnom.
Z mladších dramatikov, ktorí tvoria „druhú vlnu“ a nepatria priamo k spomínanej generácii, sa na vrchol dostával napríklad David Hare a Caryl Churchillová. Stoppardov starý priateľ Harold Pinter, neskorší laureát Nobelovej ceny za

literatúru (2005), písal stále výborne; po skvelej *Zrade* (1978) napísal roku 1993 ďalšiu vynikajúcu celovečernú hru *Moonlight*.
V tých rokoch sa takmer už všade začala ofenzíva tzv. postdramatického divadla, ktoré narábalo s divadelným textom celkom inak ako dovtedy, v Anglicku sa to však neprejavilo tak intenzívne ako inde. Nielen konzervatívci strážili vžité divadelné konvencie, ale ešte aj generácia najmladších „zúrivcov" akokoľvek provokovala a šokovala publikum, v podstate nenarušila formu, ich texty sú prísne komponované, koncentrované na príbeh a charaktery podobne ako texty ich predchodcov, akokoľvek s nimi vstupovali do polemiky. Táto nastupujúca generácie dostala pomenovanie *In-Yer-face* (približne *Priamo do ksichtu*) a jej najznámejšími predstaviteľmi sú Mark Ravenhill a predčasne zosnulá Sarah Kane (roku 1999 spáchala samovraždu), ktorých mená sa spájajú s tzv. „cool" drámou.

Arkádia

Aj *Arkádia* má príbeh v klasickom slova zmysle, ale autor *Rosencrantza* a *Travestií* napriek tomu nenapísal tradičnú drámu, čo napokon neurobil nikdy, azda s výnimkou hry *To pravé*. Niet však pochýb, že všetky Stoppardove nápady v hre (a je ich neúrekom), sa viažu k príbehu, deju hry. Dobre vypracovanú dramaturgickú štruktúru prevzal autor zo svojej vlastnej rozhlasovej hry *Obrázky zo starej Indie* a tvoria ju dve časové osi, ktoré sa čoraz viac dotýkajú, prepletajú, až napokon splynú v jedno. Istou novinkou v Stoppardovej tvorbe je nežný vzťah dvoch hlavných postáv „staršej" dejovej línie, ktorá dodáva hre emotívnosť, aká jeho predchádzajúcej tvorbe chýbala. Niežeby absentovala úplne, ale vždy ju prekrývala autorova racionálnosť a irónia.
Najväčšia hodnota *Arkádie* sa teda neskrýva v jej novátorstve, ale v dokonalej vyváženosti a vybrúsenosti. Štyri hlavné autorské cnosti – múdrosť, šikovnosť, duchaplnosť a emocionalita – sa v tejto hre stretávajú tak, že ani jedna z nich sa netisne do popredia, ale sú v dokonalom súzvuku.
Stoppard podľa svojho zvyku pred napísaním hry preštudoval obrovské množstvo materiálu z oblasti fyziky, matematiky, prírodných vied a literárnej histórie, nie je to však podstatné, lebo ich v hre uplatňuje len v nevyhnutnej miere a v podstate veľmi zrozumiteľným spôsobom, asi ako geniálna Tomasína, ktorá zložitý fyzikálny jav prirovná k džemu, ktorý sa pri miešaní nezvratne rozpúšťa v ryžovom pudingu. Iste, pri podrobnej analýze textu sa dostávame k mnohým zložitým témam, o ktorých píšeme v ďalších článkoch v bulletine, nič to však nemení na podstate, že *Arkádia* je výnimočne „zábavné" dielo, v ktorom sa „mieša" Encyclopædia Britannica, Čechov, Wilde a Labiche.
V centre hry je duševný a duchovný vzťah Tomasíny a Septima, ich navždy nenaplnená láska, cez ich nežný vzťah získava v hre opodstatnenie vlastne všetko ostatné a napriek tomu ich láska nie je sentimentálna či preromantizovaná. A vôbec, ak sa na hru pozeráme iba cez citový život postáv, zdá sa, akoby sme čítali akéhosi prízemného Čechova, kde presilu lásky a emócií nahrádza „karnálne objatie", čiže sexuálne túžby a pudy postáv. Radodajná manželka podpriemerného básnika Chatera je milenkou kapitána Bricea, ale rozdáva si to aj so Septimom a vlezie do postele aj lordovi Byronovi. Septimus presviedča lady Croomovú,

že po nej túži – čo je zrejme aj pravda –, ale v skutočnosti miluje jej dcéru. Lady Croomová túži po Byronovi, ale keď ho „načape“ s pani Chaterovou, uspokojí sa aj so Septimom a neskôr s grófom Zelinským. V súčasnej línii Nightingale priamočiaro „ide po“ Hane Jarvisovej, ale bez problémov zvedie Chloe z rodu Coverlyovcov. Valentín ponúka Hane manželstvo na jednu noc, mladý Gus však na ňu hľadí s hanblivou chlapčenskou láskou, hoci by mu mohla byť matkou. Septimus a Tomasína nenachádzajú záľubu iba jeden v druhom, ale aj vo vede a v túžbe po poznaní, čo je ich tajné, spoločne prežívané dobrodružstvo. Okrem jej domáceho učiteľa o dvesto rokov neskôr dokáže pochopiť, aký úžasný, až geniálny talent bola Tomasína, iba matematicky zdatný Valentín a to vôbec nie ľahko. Nuž a divák je svedkom aj toho, že Tomasína je bystrá aj v okamžitom pochopení situácie a vyniká aj v klasických humanitných disciplínach, keď prekukne Septimovu pascu, ktorý akoby bravúrne prekladá z latinčiny pasáž zo Shakespeara. Druhá vec je, že divák sa postupne naučí neveriť vlastným očiam, lebo súčasníci, ktorí pátrajú po minulosti, občas odhalia niečo, čo považovali za nemožné a, naopak, očividne sa mýlia pri rekonštrukcii deja, ktorý sa pred chvíľou odohral celkom alebo aspoň v detailoch inak. Pátračom, ktorí sa snažia z črepkov (lovecký denník, dedikácia v knihe, korešpondencia) poskladať celú mozaiku minulosti, náhoda a nepredvídateľnosť raz pomáhajú, inokedy znemožňujú poskladať celistvý obraz. Takouto náhodou je aj záverečná pointa – takmer nemá postava Gusa, ktorá akoby nezmenená prechádza stáročiami a možno pozná všetky tajomstvá kaštieľa, víťazoslávne odovzdá Hane portrét Septima a Plauta, zrejme preto, aby u svojej dospelej lásky získal body. Tento obraz môže porovnať s predtým známym obrazom pustovníka a takto Hana získa definitívny dôkaz, že Septimus a pustovník ja tá istá osoba. Divák však vie, že Hana sa dopracuje k pravde omylom, pretože Tomasína namaľovala Septima ako pustovníka pred pustovňou v čase, keď Septimus ešte vôbec nepomyslel na pustovnícky život, jej vízia sa stala skutočnosťou a naplnila sa ako akési proroctvo. Ak by Tomasína nezhorela v dome, zrejme by obaja pokojne dožili svoje životy, ale Tomasínin fiktívny obraz by mohol byť pre budúcnosť rovnako právoplatným dôkazom, že pustovníkom bol Septimus. Čiže – vedec môže vyhodnotením nesprávnych či falošných dôkazov náhodou či so šťastím prísť k správnemu riešeniu.
Aké otázky skúmajú súčasní vedci či bádatelia? Kto bol pustovník? Bol či nebol Byron v Sidley Parku? Zavraždil Chatera v súboji či nie? Bojoval Chater so zvodcom svojej ženy? (Takmer, ale nebol to Byron.) Napísal lord Byron zdrvujúcu kritiku na jeho básne? (Nie.) Napísal lord Byron list, ktorý by všetko vysvetlil, ak by sa nestratil? (Áno, ale Septimus ho galantne spálil, lebo vedel, že list by odhalil takmer dokonané sexuálne dobrodružstvo lady Croomovej s Byronom, za čo sa lady Septimovi patrične odvďačí). Čiže Byron bol v Sidley Parku, takmer sa dostal do súboja a ušiel – Nightingale sa pomýlil iba o chlp, ale o čom všetkom taký chlp rozhoduje! A nakoniec – je Ezra Chater, paroháč a slabý básnik, totožný s Ezrom Chaterom, ktorý zahynul po uhryznutí opice v lesoch Západnej Indie? (Je.)
A divákovi ostane ešte nezodpovedaná otázka – je korytnačka menom Plautus totožná s korytnačkou menom Blesk? (S veľkou pravdepodobnosťou je, korytnačka spája obe časové línie podobne ako Gus či Augustus, ktorý však nie je jednou a tou istou postavou, iba členom tej istej aristokratickej rodiny pred dvesto rokmi a v súčasnosti, má takmer rovnaké meno a hrá ho ten istý herec.

Robert Roth, Zuzana Fialová

Korytnačka i Gus naznačujú relatívnosť plynúceho času, čo je tiež jednou z tém hry.)
Dej hry sa odohráva v Sidley Parku, v úžasnom vidieckom anglickom kaštieli obklopenom nádhernou záhradou. Lady Croomová toto prostredie prirovnáva k bájnej Arkádii, ktorá existovala len vo fantázii klasických autorov, k akémusi obrazu strateného raja. Zrejme všetci v sebe nosíme obraz ideálneho sveta, kde vládne pokoj, harmónia medzi ľuďmi i medzi človekom a prírodou, idylický stav neskazenosti a bezproblémového života, kde človeka neohrozuje nič iba azda predtucha smrti. Jej dcéra mamu uzemňuje, veď svet a ľudské vzťahy, ktoré svojím bystrým zrakom a umom od malička vníma, vôbec nie je harmonický a divák napriek tomu cíti, že je čo stratiť. Čas a človek usilovne búrajú všetko a Stoppardova hra to dáva zreteľne poznať, dokonca i v opise premien záhrady okolo kaštieľa. Jednou z tém hry je erózia, entropia, strata. Najbolestnejšou stratou v hre je Tomasínina smrť, o ktorej sa dozvieme vopred, z budúcnosti. Keď súčasníci pátrajú po nie veľmi vzrušujúcich dejinách Sidley Parku, ľahko zistia jednu z mála jednoznačných správ, že mimoriadne talentovaná Tomasína Coverlyová zhorela noc pred sedemnástimi narodeninami vo svojej izbe. Od momentu, keď sa to ako diváci dozvieme, nevyhnutne sa musíme začať pozerať na všetko úplne iným pohľadom. Táto tragická udalosť poznačí už všetko, čo sa ďalej v hre odohrá, hoci v nej bude ešte dosť humorných či komických momentov.
Hra sa zlomí aj žánrovo, je čoraz „čechovovskejšia“, jemnejšia, vytráca sa z nej fraškovitá komika. Tomasína dospieva, jej vzťah k Septimovi sa sľubne rozvíja, ale učiteľ považuje za predčasné prijať Tomasíninu ponuku na lásku, ktorá čaká na svoje naplnenie viac než tri roky, čo je v živote pubertálneho dievčaťa nesmierne dlhý čas. Pamätáme sa, že Tomasína ešte ako takmer dieťa povie Septimovi, že ak raz vyrastie, bude „pri tom“ vždy myslieť len na neho. Noc pred sedemnástimi narodeninami má pocit, že čas sa naplnil. Septimus jej však splní iba jej menšiu túžbu – naučí ju tancovať valčík. Ten tanec je nežným odmietnutím jej ponuky a zároveň prijatím Tomasíny ako ženy. Vášnivý bozk je iba ľahučkým prekročením povolených hraníc, ktorý len spečatí dočasný odklad naplnenia jej tajných túžob. Ibaže divák už vie, že niet čo odkladať, lebo sviečka v ruke Tomasíny podpáli jej izbu. Je to jej prvý a zároveň aj posledný valčík...
Vedľa nich hanblivo a nešikovne tancuje jej vzdialený príbuzný Gus s oveľa staršou Hanou, ktorý pátra po pustovníkovi zo Sidley Parku, čiže po Septimovi.
A v pozadí sa odohráva hlasná ľudová zábava, celý súčasný Sidley Park sa v maskách z deväťnásteho storočia zabáva na karnevale. Tento spoločný tanec autor starostlivo pripravuje celé dve dejstvá. Tancuje tu spolu minulosť a budúcnosť a tento tanec vyvoláva rafinovaný efekt. V súčasnej dejovej línii je síce veľa vzruchu, intríg, intelektuálnej podráždenosti, je plná vášne a známych narážok na súčasnosť, emocionálne sme však oveľa viac v zajatí príbehu z deväťnásteho storočia, ktorému je ten súčasný iba matným odrazom. Skutočným dramatickým a emocionálnym časom *Arkádie* je minulosť a súčasnosť, v ktorej žijeme, je len vzdialenou a neistou budúcnosťou. Stoppard dosahuje vskutku zaujímavý efekt, ktorý nie je iba efektom, ale jednou z hlavných tém hry – rozpad, rozklad, degradácia, miešanie „džemu do pudingu“ postupuje, a čo príde potom, síce nevieme, len z druhej vety termodynamickej vyplýva, že celý vesmír vrátane vesmíru ľudských citov a vzťahov napokon vychladne...

Obrazom tohto chladnutia je profesor Nightingale, ktorý sa od začiatku pohybuje v priestore hry ako slon v porceláne a arogantne kráča za svojím smiešnym cieľom. Napíše podobne zdrvujúcu kritiku o Haninej knihe ako kedysi Septimus o Chaterovej básni, pokiaľ však Septimovi držíme palce, keď vodí Chatera za nos, Nightingalovi zrejme nie, keď na jednej strane nadbieha Hane a pritom sa bez akýchkoľvek rozpakov a bez akéhokoľvek citu vyspí s naivnou, hoci nie hlúpou Chloe. Nightingale nedokáže byť verný ani faktom vo vedeckom výskume, ani ľuďom. Preto ho autor ako jediného vylúči zo záverečného tanca – nezaslúži si ho. Sukničkár Septimus však dokáže byť verný vede a napriek svojim erotickým dobrodružstvám i Tomasíne – po noci nenaplnenej vášne sa do konca života stiahne do pustovne a venuje sa, hoci márne, pokusom matematicky zdôvodniť Tomasínine objavy.

Takto nás autor emocionálne vodí po krivolakých chodníčkoch *Arkádie* s bezchybným zmyslom pre rytmus a ako zisťujeme, aj tentoraz, ako v mnohých iných svojich hrách, nazbieral motívy a témy na viacero hier. Lebo čo je vlastne témou hry? Sidley Park a dejiny anglickej krajinotvorby? Áno, hra nám poskytne dostatok informácií aj z tejto oblasti. Zmena klasického obrazu krajiny a zároveň obrazu sveta po prudkom vpáde romantizmu do všetkých sfér ľudského myslenia, cítenia a činnosti? Táto zmena sa skrýva v pozadí všetkých udalostí hry. Alebo je to termodynamika, matematika, geometria, svet podľa Newtona, iterované algoritmy, snaha o exaktné matematické vyjadrenie prírodných dejov či teória chaosu? Isteže, veď postavy pútavo o tom všetkom hovoria. Prípadne klasická filológia či moderná literárna veda, príliš vážne sa tváriaci svet literárnych vedcov? Aj to, veď nielen Septimus učí Tomasínu latinčinu, ale vďaka Nightingalovi sa niekedy cítime ako na literárnovednom sympóziu. Je to láska a sex? Áno a viac než hocičo iné. Sú centrom všetkého diania v pohlavnej i nepohlavnej forme, okolo nich sa krúti všetko. Vášnivá túžba po splynutí tiel, po karnálom objatí je najväčšou motiváciou väčšiny postáv, táto túžba je motorom deja a v neposlednom rade vďačným zdrojom komiky.

Čo je teda *Arkádia*? Intelektuálna hra, dobrodružstvo pre naše mozgové závity? Ľahká veselohra s ľúbostnými intrigami, paroháčmi, dvojzmyslami, nedorozumeniami, „dverová“ komédia? Detektívka? Iste to všetko, táto hra ponamáha náš intelekt i brušné svaly. A aj keď sa v nej iste nájde dosť vecí, ktoré sa nedajú pochopiť na prvé prečítanie či pozretie, verím, že nikto nebude mať pocit, že mu niečo ušlo. Ako herec, ktorý na premiére hral kapitána Bricea a na recepcii s pohárom šampanského v ruke nadšene hulákal: „*Však je to úžasná hra! Nerozumiem jej ani slovo, ale je fantastická!*“

Nielen on bol unesený. Kritici aj bežní diváci sa držali na premiére za bruchá a usmievali sa vo foyeri divadla. Hlavný divadelný kritik The Times istý Benedict Nightingale – ktorého mierne pozmenené meno nesie najnegatívnejšia postava hry – sa vôbec neurazil a na druhý deň po premiére napísal: „*Ak niekto číta túto kritiku v poschodovom autobuse, najlepšie urobí, ak ho okamžite unesie rovno pred pokladnicu Národného divadla.*“ Predaj tlačených výtlačkov *Arkádie* lámal rekordy a rovnako tak predaj vstupeniek. *Arkádia* sa stala aj prvou hrou, ktorú nenapísal francúzsky autor a zahrali ju na javisku Comédie Française. Na základe chýru o obrovskom úspechu *Arkádie* v Londýne rozchytalo obecenstvo v New Yorku vstupenky aj na menej úspešnú inscenáciu hry *Hapgood*.

Na jej premiére sa Stoppard nemohol zúčastniť, lebo bol práve na kongrese medzinárodného PEN klubu v Plzni, kam ho pozval Václav Havel spolu s Arthurom Millerom* a Ronaldom Harwoodom** na besedu za okrúhlym stolom o vzťahu divadla a politiky.

Stopy vedú do minulosti

Nuž, akoby si niekto vyšší prečítal *Arkádiu* a zrežíroval ju v autorovom osobnom živote. Keď sa v noci o druhej vracal s Harwoodom do hotela, čakal ho tam mladík menom Alexandr, ktorý hovoril lámanou angličtinou. Vysvitlo, že je to vnuk tety z matkinej strany. Vytiahol rodinný album, kde Stoppard po prvý raz uvidel starých rodičov, mamu, seba i brata v detských rokoch v Československu a mnoho iných rodinných príslušníkov. Pani Martha – zrejme s ohľadom na takmer neskrývanú nenávisť svojho manžela k cudzincom – deťom vôbec nehovorila o ich pôvode a snažila sa, aby sa ich česká a židovská minulosť stratila v zabudnutí. Stoppard len hmlisto tušil, že v jeho žilách azda po niektorom starom otcovi koluje aj kvapka židovskej krvi, ale že je „stopercentný“ žid aj po matkinej, aj otcovej vetve, sa dozvedel iba dva roky predtým, ako sa stretol s Alexandrom a mohol nahliadnuť do rodinného albumu. Navštívil ho pravnuk inej tety, a ten mu nakreslil podrobný rodokmeň. Len vtedy sa dozvedel, že matka mala štyri sestry a brata. Mal takmer šesťdesiat rokov, keď zistil, že väčšina jeho rozvetvenej rodiny (okrem iných aj všetci štyria starí rodičia) sa stali obeťami nacizmu. Roku 1996 mu zomrela matka, o rok neskôr aj otčim, takže pri odkrývaní svojej minulosti už nemusel brať na nich ohľad. Keď mu napísal istý doktor Máčel, ktorý sa roky venoval osudom židovských zamestnancov firmy Baťa a bez vedomia chlapcov udržiaval písomný kontakt aj s ich matkou, že našiel hádam jedinú zachovanú fotku jeho otca, obaja bratia odcestovali do Zlína a vyhľadali rodičovský dom. Nadchádzajúcu jar Stoppard odletel do Prahy, aby sa mohol porozprávať s vdovou a dcérou doktora Alberta, ktorý onoho času ako hlavný lekár firmy prijal do práce jeho otca a o pár rokov pomáhal židovským rodinám utiecť do zahraničia. Stoppard opísal aj stretnutie so staršou paňou, bývalou zamestnankyňou Baťu, ktorej zranenú ruku zošíval doktor Straüssler. „*Dotýkam sa jazvy. Zaleje ma bolesť: malá náhrada za ujdeným smútkom a žalosťou. Nič mi po otcovi neostalo, nič, čo bolo jeho, čoho sa dotýkala jeho ruka – ale teraz je tu táto malá stopa, ktorú po sebe zanechal, táto jazva.*“
Od očitých svedkov, ktorí boli ešte nažive, dostával informácie, vďaka ktorým sa obraz stával úplnejší, ale za posledný dielik mozaiky mohol opäť ďakovať náhode, hoci vyprovokovanej jeho aktívnym pátraním. Istý človek menom Leslie Smith, ktorý žil vo Walese, sa mu predstavil ako šofér, ktorý v januári 1942 viezol jeho otca do singapurského prístavu na loď, ktorú onedlho zbombardovali Japonci. Takmer o šesťdesiat rokov sa Stoppard dozvedel, ako jeho otec zomrel. Ak by

---

* Arthur Miller (1915 – 2005) – jeden z najznámejších dramatikov dvadsiateho storočia. Jeho najlepšie hry – *Smrť obchodného cestujúceho, Salemské bosorky, Pohľad z mosta* – sú na repertoári svetových divadiel takmer nepretržite.
** Ronald Harwood (1934) – anglický dramatik a scenárista. Jeho najznámejšou hrou je *Garderobier*.

začal písať potom, mohli by sme sa domnievať, že jeho hry o pátraní po minulosti, o zliepaní malých kúskov poznania do zmysluplného celku sú reflexiou jeho života. Stoppard však *Arkádiu* i rozhlasovú hru *Obrazy zo starej Indie,* ktorú neskôr prepísal do divadelnej podoby pod názvom *Indian Ink* (*Tuš*), napísal niekoľko rokov predtým, ako sa nečakane objavil rodinný fotoalbum. (Hru *Indian Ink* v réžii Petra Wooda uviedlo *Aldwych Theatre* roku 1995.)

Trilógia pátrania po minulosti

O dva roky napísal tretiu hru s motívom pátrania po minulosti pod názvom *The Invention of Love*. Hlavnou postavou je klasický filológ a básnik Alfred Housman, ktorého verše v predchádzajúcej hre s obľubou čítala postava menom Flora. Tieto tri hry tvoria voľnú trilógiu o pátraní po minulosti. Postavy z *Indian Ink* sú časovo pomerne blízko, delí ich len šesťdesiat rokov a súčasníci sa ešte môžu stretnúť so živými svedkami udalostí a pomocou nich rekonštruovať, čo sa skutočne stalo. Postavy *Arkádie* z dvoch časových línií sa už stretnúť nemôžu, spája ich však duch miesta, genius loci, ktorý je v Sidley Parku rovnaký dnes aj pred dvesto rokmi a dva prítomné časy sa môžu zlievať a tancovať svoj komplikovaný valčík. Hrdinom *The Invention of Love* je osoba, ktorá pátra po svojej vlastnej minulosti a stretáva sa sama so sebou. Medzi jeho mladosťou a súčasnou podobou je však akoby polopriepustné zrkadlo. Starý Housman si na konci života máča nohy vo vodách rieky Styx, spoznáva svoju podobu vo vášnivom mladíkovi, lenže nemôže vidieť cesty, ktoré vedú do budúcnosti a mladík zasa vidí starca, ale nespoznáva v ňom svoju budúcnosť. Stoppard v týchto troch hrách dokonale vypracoval dramaturgickú štruktúru, vďaka ktorej príbeh akoby sám seba prepisoval podobne ako iterovaný algoritmus, o ktorom hovorí Valentín v *Arkádii*. Sú to hry o tom, aké bolestné a čiastkové je poznanie, aká malá šanca je poznať veci celostne, ako samotný proces poznávania mení skutočnosť, čo všetko závisí od náhody a ako zákonite v tomto procese prehrávame.

Ruská trilógia

Prvá, resp. prvé tri premiéry Stoppardových hier v dvadsiatom prvom storočí sú veľkou freskou ruského intelektuálneho hnutia deväťnásteho storočia, ktoré rozhodujúcim spôsobom ovplyvnilo dejiny dvadsiateho storočia. Východiskom sa stala kniha významného liberálneho filozofa Isaiaha Berlina *Russian Thinkers* (*Ruskí myslitelia*). V hre vystupuje Bakunin, Belinskij, Herzen, Ogarjov, Turgenev a mnohí iní, ktorí chcú spasiť Rusko i svet, akurát sa nevedia dohodnúť na metóde, spôsobe a rýchlosti realizácie zmien. Problémom trilógie sú práve tí „mnohí iní“. V hre sa vyskytuje toľko druho- a treťoradých, ba aj celkom bezvýznamných postáv, že v ich záplave sa do značnej miere rozplýva zovretosť deja i jeho zmysel. Všetky tri hry (*Voyage – Cestovanie, Shipwreck – Stroskotanie a Salvage – Spása*) uviedlo londýnske Národné divadlo s dvojtýždennými odstupmi v lete 2002 v réžii starého priateľa Trevora Nunna. Hotová inscenácia sa potom hrávala, napríklad aj tak, že každý večer sa hral iný diel trilógie, ba občas v sobotu sa hrala aj v kuse.

Ján Koleník, Lukáš Herc

Petra Vajdová, Tomáš Maštalír

Vtedy si ju diváci mohli pozrieť od jedenástej dopoludnia do jedenástej v noci. Ak má človek patričnú divácku výdrž, je to zrejme najzaujímavejší spôsob, ako toto dielo stráviť, možno s miernymi driemotami, ako keď sa človek odhodlá prečítať naraz obsiahly román.
V sezóne 2006/2007 sa trilógia hrala v Lincoln Centre v New Yorku, kde sa zrodila modernejšia, živšia a dynamickejšia inscenácia a čo je zrejme zaujímavejšie, roku 2007 ju uviedli aj v Moskve v Akademickom divadle mládeže. V moskovskej inscenácii sa významy posunuli, ako o tom svedčí sám autor: „*V Moskve bolo všetko o obsahu. Zrodila sa čistá a jednoduchá inscenácia. Tvorcovia neskúšali v divákoch vzbudiť túžbu po divadelných dráždidlách a uspokojiť ju veľkolepými dych vyrážajúcimi obrazmi. Evidentne nebolo dôležité, že na javisko vystúpili historické postavy, ale že ich zobrazili s istou dávkou irónie – na čo tam nie sú zvyknutí. Domnievam sa, že v Rusku to niektorých trošičku aj pobúrilo. Našli sa aj takí, ktorí sa ma rovno opýtali, či som napísal satiru alebo paródiu. Odvetil som nie, jednoducho takí sú ľudia. Táto hra nie je o politike a ideológiách, ale o ľuďoch, osobnostiach.*“ Americká inscenácia, ovenčená mnohými cenami, ako aj tá ruská možno v budúcnosti prispejú k vzniku ďalších, ktoré budú hutnejšie a účinnejšie. Ak nie, duchovná panoráma, ktorú trilógia ukazuje, je aj tak ohurujúca.

Dano Heriban, Robert Roth

Rock and roll

Hra *Rock and roll* (2006) má opäť československé súvislosti. Odohráva sa od roku 1968 do roku 1990, čiže od augustovej okupácie po nežnú revolúciu. Dej hry je zasadený do Prahy a Cambridgeu. Hlavnou postavou je Jan, ktorý sa narodil v Československu, utiekol s rodičmi pred nacistami do Anglicka, potom sa vrátil domov, ale na začiatku hry práve píše dizertačnú prácu z filozofie v Cambridgei. V hre vystupuje aj Janov kolega Max, ktorý je presvedčený komunista, jeho rodina a ďalší. V hlavnej úlohe je aj rocková hudba, politika, etika, estetika, poetika a sémantika. O Stoppardovi čosi prezrádza aj fakt, že pôvodne chcel dej hry potiahnuť až do roku 1997, keď už bolo všetkým jasné, že vytúžená sloboda a západný životný štýl nie sú žiadnou prechádzkou po idylickej Arkádii, ale napokon podľahol svojmu romantickému ja a príbeh skončil v roku 1990, keď sa ešte zdalo, že možné je všetko. V pozadí hry je príbeh legendárnej undregroundovej kapely The Plastic People of the Universe, okolo ktorej sa vytvárala značná časť československej undergroundovej kultúry. Odsúdenie členov skupiny roku 1976 viedlo k procesu, ktorý sa nakoniec skončil Chartou 77. Možno povedať, že okrem naivných bulvárnych rozprávok alebo sentimentálnych spomienok na bývalé rockové hviezdy, ktoré pripomínajú skôr libretá rockových koncertov, dovtedy nikto nenapísal drámu o dôležitosti rockovej hudby. Stoppardova hra však hovorí o tom, že rock je pre niektorých životnou potrebou, priestorom pre nezávislú a slobodnú tvorbu, symbolom slobody (resp. jej nedostatku). O tom, čo znamenalo zúčastniť sa v roku 1990 na koncerte Rolling Stones v Prahe a o dušu tam jačať v budove, kde sa predtým povinne tlieskalo na straníckych zjazdoch. O tom, akou hodnotou bola predtým v Československu (po roku 1968) zahraničná LP platňa. Z textu hry sa dozvieme aj to, ako Micka Jaggera zobral roku 1990 na prehliadku Prahy prezident Havel. Jeden z nich – žijúca rocková legenda, druhý významný spisovateľ, toho času prezident a zhodou okolností obaja priatelia Toma Stopparda. Takže bolo úplne prirodzené, že na premiére hry v júni 2006 sa objavili obaja. V divadle Royal Court to nebýva každodenná udalosť, lebo toto divadlo sa preslávilo najmä uvádzaním provokatívnych diel ľavicovo orientovaných spisovateľov a nie je teda prirodzenou scénou pre konzervatívneho Stopparda ani pre jeho vybrúsené hry. Dôkazom toho bol aj fakt, že jeden z kurátorov programu k päťdesiatemu výročiu nástupu autorov generácie *Rozhnevaných mladých mužov* odstúpil z funkcie, keď sa dozvedel, že sa bude uvádzať Stoppardova hra, lebo sa nazdával, že to uráža spoločenskú úlohu divadla a dlhodobú dramaturgickú orientáciu Royal Courtu, kde sa pravidelne uvádzajú riskantné hry najnovších dramatikov. V podstate meštiacky Stoppard sa tam nehodí. (Pár rokov predtým istý búrlivácky ľavicový režisér na otázku, ako by charakterizoval hry, ktoré tvoria chrbtovú kosť divadla Royal Court, stručne odpovedal: „*Sú to hry, ktoré nenapísal Tom Stoppard*“.) Na druhej strane ak nejaká, tak práve táto hra sa na dosky Royal Courtu hodila ako nijaká iná Stoppardova. Veľmi vážne totiž hovorí o spoločenských ideách a ideáloch, ktoré na javisku začali formulovať práve príslušníci generácie *Roznevaných*... Pravda s tým, že moralista, humanista a estét Stoppard nikdy neveril, že by nejaká ideológia alebo politika pomohli vyviesť spoločnosť z jej slepých uličiek.
K rockovej hudbe sa Stoppard vrátil o niekoľko rokov v zaujímavom projekte

pre rozhlas, keď napísal rozhlasovú hru *Darkside* pri príležitosti 40. výročia vydania prelomovej platne skupiny Pink Floyd *The Dark Side of the Moon* z roku 1973. Stoppard napísal, že v tom roku sedel vo svojej pracovni, keď k nemu vbehol jeho priateľ s albumom v ruke a povedal: „*O tejto platni musíš napísať hru. Takže napísať rozhlasovú hru nebolo ťažké rozhodnutie, tento nápad som nosil v sebe štyridsať rokov*.“ Samozrejme, hra nie je iba oslavou geniálnej hudby Pink Floyd, ale opäť je to intelektuálne náročná hra o kantovskej filozofii, kde hudba hrá síce dôležitú, ale možno nie úplne hlavnú úlohu.

The Hard Problem a Stoppardove ženské hrdinky

Stoppard nie je teda politický spisovateľ, napriek tomu, že sa politicky niekoľkokrát angažoval, naposledy výrazne v súvislosti so situáciou v Bielorusku. Spolu so svojimi hrdinami nebojuje proti vonkajším (politickým) nepriateľom, ale venuje sa vnútorným (morálnym) problémom, na ktoré nemá bezpečnú odpoveď, hoci človeka či situáciu je ochotný posudzovať iba z morálneho hľadiska. Neskrýva svoje pochybnosti, ale sa nimi nedá ani spútať. Iba málo jeho postáv je schopných naplniť svoje poslanie. Buď sú to talenty, ktoré predčasne umierajú, alebo sa zachránia vďaka náhode, sú to často poľutovaniahodní, ale milí a duchaplní vynálezcovia, ktorí majú o koliesko viac – ale v podstate sú to „lúzri“. Víťazstvo vôle, chcenia, cieľavedomej činnosti patrí prinajlepšom negatívnym postavám – komisárom, špiónom, zvodcom. Takmer vždy víťazí ich cynický pragmatizmus.
Do istej miery výnimkou sú jeho ženské postavy, medzi ktoré patrí aj Hilary z poslednej Stoppardovej hry *The Hard Problem* (*Ťažký problém*), ktorá mala premiéru začiatkom roka v Národnom divadle. Stoppard vôbec píše krásne roly pre herečky. Nie sú to figúrky z papiera, akýsi doplnok mužského sveta. Ich osudy sú rovnako úplné ako osudy mužských postáv. Sú rovnako dobré a zlé ako oni. Ak však Stoppard predsa len trochu niekomu fandí, tak ženám. Nie je to však romantický pohľad muža na ženu, nepovažuje ju ani za diabla, ani za anjela, ženy v jeho očiach nie sú akísi „poloľudia“, ktorí závisia od mužov. Sú to triezve, nestranné, iniciatívne a otvorené bytosti, ktoré neočakávajú mužské vedenie, konajú za seba, vo svojom mene a suverénne, aj keď sa rútia do záhuby, aj keď sú obeťami. Nájdu sa medzi nimi výnimočné, až geniálne ako Tomasína, nádejné talenty či ženy, ktoré sú priekopníčkami na ceste poznania, ktoré sú povolané dostať sa do vesmírnych výšok i do hĺbok človeka, a nájdu sa aj také, ktoré sú uväznené v rôznych typoch spoločenských, psychologických či pudových pascí. Nikdy to však nie sú stelesnené idey, znaky či symboly, lebo majú srdce, mozog aj telo. Väčšinou sú u nich tieto tri zložky v súlade. Hilary je typická stoppardovská hrdinka tej prvej kategórie. Slobodná matka rieši svoj súkromný morálny problém – príliš mladá otehotnela a po pôrode musela (?) dať svoju dcéru do opatery. Ani nevie, kto ju vychováva a po mnohých rokoch je to jej najväčšia ľudská trauma. Zároveň je to skvelá mladá vedkyňa, ktorá sa dostane do popredného, veľmi bohatého laboratórneho centra pre výskum ľudskej psychiky. Základný problém hry je opäť filozoficko-etický – čo je ľudské vedomie, ak je svet materialistický a ak všetko povstalo z hmoty? Odkiaľ sa vzalo? Je len funkciou hmoty? Ako je potom

možné, že človek je schopný konať aj dobro a správať sa nezištne, až obetavo či altruisticky? Celý vedecký svet, Hilarin vlastný príbeh, priateľ či skôr sexuálny partner ju presviedča o opaku, resp. hľadá vedecky dokázateľné zdôvodnenia ľudského správania. Ona však vedeckým dôkazom veľmi neverí, lebo neverí (podobne ako Stoppard), že mravnosť môže byť dôsledkom evolúcie hmoty. Hilary verí v Boha, každý deň sa modlí, hoci od svojho partnera si za to vyslúži iba ironické poznámky. Hľadá však vedecký dôkaz pre existenciu duše a zdá sa, že ho aj nachádza. Nie je to však nijaká svätica ako napokon ani ostatné Stoppardove ženy. Ani geniálna Tomasína pri všetkej svojej nevinnosti neskrýva svoju sexualitu a nerobí to ani Hilary. Svojím telom i dušou však disponuje sama. Je predmetom túžby, nie však sexuálnym objektom. Je ako ostatné Stoppardove hrdinky. Vtipná, duchaplná, milujúca, trpiaca, slovom normálna žena. Iba akoby bola o niečo zrelšia a o niečo slobodnejšia než muži, ktorí ju obklopujú. Napokon nachádza aj dcéru, hoci sa s ňou nestretne, len sa dozvie, že vyrastá v rodine mimoriadne bohatého mecenáša laboratória, v ktorom pracuje. *The Hard Problem* je opäť „vedecká“ a intelektuálna hra o ľudskom vedomí a evolučnej biológii. Vo svete, ktorý sa rúti do skazy, bráni ľudské dobro bez ohľadu na jeho zdroj. V tejto hre Stoppard otvorenejšie ako v iných hľadá absolútne hodnoty a priznáva sa k viere v nezištné cnosti človeka. (Hru, ktorú režíroval umelecký šéf *Národného divadla* Nicholas Hytner, neprijala anglická kritika tentoraz jednoznačne, názory sa rozchádzajú od nadšenej recenzie Michaella Billingtona po sklamané odmietnutie Domica Cavendisha, lístky sa však v okamihu vypredali na niekoľko mesiacov dopredu.)

Jana Kovalčíková

Ján Koleník, Petra Vajdová

Záver

Výnimočnosť Toma Stopparda je zrejme v tom, že z jeho hier vychádza istý druh jedinečného silného intelektuálneho a emocionálneho vzrušenia. Nepochybne je to jeden z najinteligentnejších dramatikov našej doby, jeho inteligencia však nepôsobí odstrašujúco, lebo v nej chýba akákoľvek pýcha. Vzbudí túžbu po poznaní, ale nepoučuje. Otvára nám oči, ale nás neškolí a nevychováva – naopak, veľmi zodpovedne nás zabáva. Keď čítame Stoppardove hry alebo ich pozeráme v hľadisku, musíme nadobudnúť pocit, že autor a spolu s ním aj my už lepšie vieme, že nevieme nič. Toto poznanie však diváka či čitateľa neubíja, ale pozýva na ďalšie dobrodružstvo poznávania. Prekvapí ho, vyburcuje, donúti zamyslieť sa, kladie závažné otázky a medzitým nás nabíja energiou smiechu, aby sme vládali prekonať únavu z myslenia. Presviedča nás, aby sme nikdy neverili svojim očiam, keď sledujeme zložitú cestu jeho hrdinov, ktorí spolu s nami padajú do čoraz prekvapujúcejších pascí, ktoré im aj nám autor nastavuje. Ráta totiž s tým, že človek má sklon rýchlo zavrieť knihu s pocitom, že už všetko vie. Nie je isté, že to, čo v jeho hrách nevidíme, neexistuje a čo je nepravdepodobné, sa môže stať pravdou. Pravdepodobné sa často nestane a neuveriteľné nie je vždy nemožné. Jeho dramaturgická technika je dramaturgiou omylov, opakovania, iterácie. Aj dve časové roviny *Arkádie* sa k sebe približujú ako iterovaný algoritmus – iks treba dosadiť za ypsilon a výsledok zet sa znovu stáva východiskom iks. Osvetľuje veci z viacerých strán, nastavuje zložitú hru zrkadiel a výsledok vychádza z interferencie svetelných odrazov. Stoppard občas zastane, skúmaný predmet pomaly obracia zo všetkých strán. Dejiny literatúry, kvantová fyzika, morálna filozofia, evolučná biológia, termodynamika, anglická záhrada, dejiny, poetika a politika sú len príležitosťou, aby nám veci ukázal z viacerých uhlov. Preto jeho divadelné obrazy nepripomínajú fotografiu ale holografiu. Vo všetkom nachádza kúsok grotesknosti a poéziu nezmyslu. Dadaizmus, Fermatova veta, teória grafov, Newtonov determinizmus nie sú len témou rozhovoru postáv, nie sú to len náhodne pozbierané zaujímavosti sčítaného dramatika, lebo jeho hry nie sú iba zámienkou na prezentovanie rôzne pozbieraných ideí a poznatkov. Stoppard všetko, čo nájde, pevne zabuduje do dramatickej štruktúry a zo všetkého je schopný vyťažiť javiskový či dramaturgický účinok, efekt. Napríklad z termodynamických zákonov. Teplo sa šíri a pomaly sa vyrovnáva. Pri svojej intenzite všeličo spáli, čo sa už nedá nahradiť. V *Arkádii* zhorí Byronov list, ktorý spáli Septimus. Jeho vlastné celoživotné dielo, ktoré napísal po Tomasíninej smrti, zhorí v ohni, lebo mu nikto nerozumie. On sám vraj pripomínal drevenú pec, ktorá spáli samu seba. Zhorí aj Tomasína, presne ako zhorela alexandrijská knižnica so všetkým bohatstvom vtedajšieho poznania. Septimus síce v hre Tomasíne vysvetľuje, že neexistuje zabudnuté poznanie, že pomaly a po častiach sa všetko obnovuje, znovuzrodí, ak by aj nie, nič to, tešme sa tomu, čo zostane. Hoci niekedy by bolo lepšie viac sa tešiť a menej vedieť. Napríklad zabudnúť na to, čo už vieme, keď na konci hry vidíme nádherné mladé dievča zrodené pre lásku a poznanie oslňujúco tancovať zmyselný valčík, že totiž ešte tej istej noci zomrie v požiari od plamene sviečky, ktorú jej zapálil Septimus. Pomalý, elegantný valčík, ktorý sa, mimochodom, rozšíril práve v roku, keď sa príbeh odohráva (lebo Stoppard nepozná žarty), nás napĺňa šťastím, rovnako ako tancujúci pár, resp. napĺňal by nás, keby sme nevedeli, čo už vieme...

Stoppard je pesimista, ktorý v sebe nosí obrovskú nádej. Opatrný idealista, ktorý neverí v úspešný výsledok, ale verí v zmysel pokusov. „*Pokusy a omyly, áno, to presne vystihuje vašu metódu,*“ ironizuje Septimus Tomasínu. A robí to aj Stoppard. Znovu a znovu nastoľuje veľké otázky ľudstva a potom s potuteľným úsmevom oznámi obecenstvu – nuž na to, veľavážení, odpoveď veru neexistuje, tak sa teda aspoň zasmejme. Nepohráva sa však s nami, ale pozýva nás do hry, v ktorej sám s veľkou vášňou kombinuje rôzne varianty. Známa téza kvantovej fyziky, že pozorovaný objekt sa pozorovaním mení, sa môže vzťahovať aj na Stoppardove hry. Raz sa na veci dívame ďalekohľadom pána Noakesa, inokedy ich sledujeme pod mikroskopom. Nie je jasné, či vidíme zmenšený obraz vesmíru alebo zväčšený obraz častíc. Je však nádherne symetrický. Azda práve preto je Stoppard nezaraditeľný. Lebo čo možno o ňom napísať? Že nie je realistický? Alebo je? Je surrealistický či nie? Expresionistický či skôr nie? Brechtovský? Čechovovský? Pirandellovský? Wildovský? Je či nie je inovatívny?
Jeho drámy naozaj nie sú efektne nové, Stoppard nechce nič rúcať či boriť, nenesie v sebe romantické gesto vzbury. „Iba“ prináša nové témy, dokáže zabudovať do svojich dramatických kompozícií niektoré nie príliš rozšírené postupy (dve časové roviny, napríklad), ale postdramatické divadlo, ktoré odmieta prvoradosť príbehu, dialógu a jednotu dramatickej postavy, asi nebude siahať po jeho dielach, ktoré, keby sa rozstrihali a dekonštruovali, vôbec nič z nich nezostane, lebo ich štruktúra je dokonale premyslená a jemná ako pavučina. Zato dobré i horšie kamenné divadlá a ich diváci budú po nich siahať ešte dlho.

(Podľa publikácií: Ira Nadel, *Double act – A Life of Tom Stoppard*; Michael Billington, *Stoppard. The Playwright*, László Upor, *Majdnem véletlen* a rozhovorov Toma Stopparda v zahraničnej tlači napísal Peter Kováč.)

Diela Toma Stopparda

Román
Lord Malquist and Mr. Moon (1966)

Divadelné hry
(ak sa nezhoduje rok premiéry a dátum prvého vydania, na prvom mieste uvádzame rok premiéry)

Rosencrantz and Guildenstern are dead (1966)
Enter a Free Man (1968)
The Real Inspector Hound (1968)
After Margritte (1970, 1971)
Jumpers (1972)
Travesties (1974, 1975)
Every Good Boy Deserves a Favour (1977, 1978)
Dirty Linen & New-Found Land (1976)
Night and Day (1978)
Dogg’s Hamlet, Cahoot’s Macbeth (1979)

The Real Thing (1982, 1983)
Hapgood (1988)
Arcadia (1993)
Indian Ink (1995)
The Invention of Love (1977)
The Coast of Utopia – Voyage; Shipwreck; Salvage (2002)
Rock and Roll (2006)
The Hard Problem (2015)

Rozhlasové hry
The Dissolution of Dominic Boot (1964, 1983)
„M“ is for Moon Among Other Things (1964, 1983)
If You’re Glad I’ll be Frank (1966, 1969)
Albert’s Bridge (1967, 1969)
Where Are They Now? (1970, 1973)
Artist Descending a Staircase (1972)
The Dog It Was That Died (1982, 1983)
In the Native State (1991, 1992)
Darkside (2013)

Televízne hry
A Walk on the Water (1963)
A Separate Peace (1966, 1969)
Teeth (1967, 1983)
Another Moon Called Earth (1967, 1983)
Neutral Ground (1968, 1983)
Professional Foul (1977, 1978)
Squaring the Circle (1984)
Parade’s End (2012)

Významnejšie filmy
Romantická anglická žena (1975 – r.: Joseph Losey)
Despair (1978 – r.: Rainer W. Fassbinder)
Brazil (1985 – r.: Terry Gilliam)
Ríša slnka (1987 – r.: Steven Spielberg)
Rosencrantz a Guildenster sú mŕtvi (1990 – r.: Tom Stoppard)
Zamilovaný Shakespeare (1998 – r.: John Madden)
Enigma (2001 – r.: Michael Apred)

GEORGE BYRON

George Gordon Noël Byron, lord z Newsteadu (Londýn, 22. január 1788 – Missolonghi, Grécko, 19. apríl 1824) bol spolu s Percym Bysshom Shelleym a Johnom Keatsom najvýznamnejším predstaviteľom anglickej romantickej poézie. Jeho dlhé meno prezrádza, že pochádzal z aristokratickej rodiny, otec bol potomok z rodu vysokej šľachty so slávnou minulosťou a veľkou autoritou, ale veľa pil, vášnivo hral karty a absolvoval niekoľko súbojov. Jeho matka pochádzala zo škótskej kalvínskej rodiny, kvôli čomu anglikánska rodina jeho otca odmietala Byrona i jeho matku. Vzťah rodičov sa pre nesúlad pováh prirodzene veľmi rýchlo rozpadol, otec ich opustil a odišiel do Francúzska. Neskôr sa aj tam zaplietol do nepovoleného súboja, za čo ho úrady obvinili z vraždy a spáchal samovraždu. Keďže matku vydedili obe rodiny, vychovávala svojho syna Georgea Gordona Noëla vo veľkej chudobe, navyše ho považovala za mrzáka, lebo sa narodil s deformovaným chodidlom, v dôsledku čoho kríval. Roku 1798 však umrel jeho strýko, a keďže nemal potomka, jeho majetok i titul zdedil Byron, a tak sa stal barónom a pánom Newsteadu.
Začal chodiť do Aberdeen Grammar School, roku 1801 sa dostal na strednú školu do Harrowu, ktorú navštevoval až do roku 1805. Napriek telesnej deformácii veľa športoval, bol členom školského kriketového mužstva. Potom študoval na univerzite v Cambridgei ako člen Trinity College, kde skončil s vyznamenaním. Učil sa ľahko a dobre, spolužiaci na základnej škole sa mu ešte vysmievali pre chudobu. Ako bohatý mladý barón však mal neskôr veľkú autoritu pre výborné školské a športové výsledky, bohatstvo a medzi študentmi aj pre výstredný a hýrivý život, aký žil od mladosti. Patril medzi najlepších plavcov a jazdcov, ženy ho považovali za jedného z najkrajších mužov. Bol pýchou i postrachom školy zároveň. Jeho prvá vychovávateľka ho viedla k náboženstvu, keď však skoro umrela, prebrala Byronovu výchovu jej mladšia sestra, ktoré ho ešte takmer v detskom veku zasvätila do tajomstiev telesnej lásky. Do domu vodila hostí z okolitých krčiem. Byron získal odpor k pokryteckej (ale aj nepokryteckej) morálke. Potom sa nešťastne zamiloval do dievčaťa zo susedného panstva Mary Chaworthovej. Táto prvá čistá a platonická láska zostala nenaplnená. Sklamanie ho dlho neopúšťalo, hoci Byron sa neskôr vrhal z jedného ľúbostného dobrodružstva do druhého. Aj jeho dielo je poznačené zrážkou snov a predstáv s tvrdou realitou. Na univerzite žil v izbe s dievčaťom prezlečeným za chlapca (inšpirácia pre poému *Lara*). Zoznámil sa aj s nevlastnou sestrou Augustou Mary Leighovou, s ktorou mal veľmi blízky vzťah. Po štúdiách sa vrátil do Newsteadu, kde sa opäť stretol so svojou láskou z mladosti, už vydatou a sklamanou.
Od malička veľa čítal, miloval cestopisy a historické knihy, prvá pestúnka ho oboznámila aj so škótskymi legendami a rozprávkami. Už v druhom ročníku na univerzite vydal svoje prvé básnické pokusy pod názvom *Hours od Idleness* (*Hodiny nečinnosti*). Medzi jeho priateľmi, ako napr. John Hobhouse, C. B. Davies a C. S. Matthews, s ktorými sa potom priatelil po celý život, i medzi ďalšími spolužiakmi si táto zbierka získala veľkú popularitu. V *Edinburských listoch* však vyšla zdrvujúca kritika, ktorá ho veľmi podráždila. Reakciou na ňu bola jeho ostrá satira *Anglickí bardi a škótski recenzenti*, v ktorej skritizoval všetkých významných anglických a škótskych básnikov, napr. Waltera Scotta,

Toma Moora i tzv. „jazerných básnikov“, ktorí v Anglicku prví písali typické romantické básne (Robert Southey, William Wordsworth, Coleridge) a mená, ktorých sa spomínajú aj v Stoppardovej *Arkádii*. Niektorí, ako napr. Scott a Moore jeho kritiku dokonca prijali a s Byronom sa spriatelili, ostatným sa neskôr ospravedlnil.
Byron miloval škandály, mal nespútanú divokú povahu, nespočetné milostné vzťahy s príslušníčkami aristokracie i obyčajnými dievčatami z nižších spoločenských vrstiev a narodilo sa mu viacero nemanželských detí. Postupne bolo čoraz jasnejšie, že je bisexuálny.
Roku 1809 sa so svojím priateľom lordom Broughtonom vybral na okružnú cestu po Európe, kde zúrili napoleonské vojny. Stoppard šikovne využil pár dní v jeho podrobnom denníku, kde chýba akýkoľvek záznam a vymyslel si jeho fiktívnu návštevu Sidley Parku, ktorý umiestnil do blízkosti Newsteadu.
Profesor Nightingale si v hre podľa niekoľkých záznamov vykonštruuje udalosť, kvôli ktorej sa Byron vybral na európsku cestu nedobrovoľne, lebo sa podľa neho zaplietol do súboja so zlým básnikom Ezrom Chaterom. Pravdaže je to číra autorská fikcia, hoci v hre sedia všetky fakty a letopočty. Byron navštívil Španielsko, Portugalsko, Grécko a Turecko. Z jeho listov vyplýva, že jedným z cieľov cesty bol jeho homosexuálny vzťah s priateľom. Počas svojich ciest napísal prvú časť *Putovania Childa Harolda*, ktorú publikoval roku 1812 a okamžite mu priniesla úspech, ktorý v tých časoch môžeme označiť ako svetový. (Druhú časť vydal roku 1818.)
Roku 1811 sa vrátil do Anglicka. Vďaka svojmu zdedenému titulu sa mohol zúčastňovať na zasadnutiach Snemovne lordov. Niekoľkokrát tam aj vystúpil s legendárnymi prejavmi, v ktorých obhajoval práva robotníkov, ktorých prácu práve v tých rokoch začali nahradzovať strojmi ako Newcomenovo parné čerpadlo, ktoré sa spomína v *Arkádii*. Tí sa proti tomu búrili a stroje ničili. Nazývali sa luditi podľa mena muža, ktorý začal stroje ničiť ako prvý. Volal sa Ludd. Byron bojoval aj proti trestu smrti.
Roku 1815 sa oženil s vynikajúcou matematičkou Annou Isabellou Milbanksovou. Keď ho však prichytila s nevlastnou sestrou (nemanželskou dcérou jeho otca), rozviedla sa a podala naňho žalobu pre krvismilstvo. Ich dcéru Augustu Adu Byron, známejšiu pod manom Ada Lovelace, dnes považujeme za jednu z priekopníčok počítačového programovania. Pripravila podrobný opis prvého mechanického počítača Charlesa Babbagea. Medzi jej poznámkami k analytickému prístroju bol aj algoritmus, ktorý sa považuje za prvý algoritmus spracovateľný počítačom. Ada opisovala svoju metódu ako „poetickú vedu“ a seba ako analytičku a metafyzičku. Navrhla, ako naprogramovať počítač pomocou diernych štítkov. Zaviedla pojmy ako podmienený a nepodmienený skok, cyklus a podprogram. Ďalej sa zmieňuje o algoritmizácii ako základe počítačového programovania. Na jej počesť bol roku 1980 pomenovaný programovací jazyk Ada. Byronova manželka, ktorú Byron prezýval „princezná parallelogramov“, a ich dcéra Ada zrejme inšpirovali Stopparda k napísaniu postavy geniálnej Tomasíny.
Po škandále s nevlastnou sestrou, ktorý pobúril aj najliberálnejších Angličanov, Byron opäť odcestoval z Anglicka a pokračoval v písaní *Harolda*, ktorý sa spolu s ním vybral do Švajčiarska na breh Ženevského jazera, kde sa Byron usadil

vo Ville Diodati. Žil tam spolu s Percym Bysshom Shelleym a jeho manželkou Mary. Písali pre vlastné pobavenie gotické romány, ale jediný aj dokončili, resp. dokončila práve Mary a bol to slávny román *Frankestein alebo moderný Prometeus*. Potom Byron odcestoval do Benátok, kde dokončil *Harolda*. Tam sa zoznámil aj s grófkou Teresou Guiccioliovou, ktorá sa stala jeho poslednou veľkou láskou. Roku 1821 sa usadil v Pise, kde vydal časopis *Leigh Hunt and the Liberal* a zúčastnil sa aj na organizačných prípravách talianskych revolucionárov. V záverečnej časti *Putovania Childa Harolda* Harold zistí, že život má zmysel, len ak si človek stanoví cieľ, kvôli ktorému je ochotný bojovať za iných. Byron sa stotožnil s ideou svojej postavy a roku 1923 sa vybral po pomyseľnej Haroldovej púti bojovať za slobodu národov. Zúčastnil sa na gréckych bojoch za národnú slobodu proti Turkom. Za vlastné peniaze dal vystrojiť loď a odplával do Albánska. Na brehu jeho loď stroskotala. Byron sa zoznámil so skipetarskými banditami, tzv. suliotmi, a najal si z nich žoldniersku armádu. Takmer za to zaplatil životom, pretože sulioti nemali veľký záujem bojovať proti Turkom, skôr pracovali na tom, ako ozbíjať Byrona. Byron však zomrel prozaickejšie, na malériu 19. apríla 1824. Dva roky predtým presne v ten istý deň umrela jeho dcéra Allegra, ktorá sa narodila z Byronovho vzťahu s Claire Clairmontovou. Napriek jeho poslednej vôli jeho telo zabalzamovali a previezli do Anglicka, kde ho pochovali v Nottinghame v Kostole Márie Magdalény. Neskôr vedľa neho pochovali jeho dcéru Adu na jej vlastnú žiadosť. Byronovo srdce a vnútorné orgány umiestnili v kamennej urne v Kostole svätého Spiridona v Missolonghi v Grécku, v krajine, za ktorej slobodu bojoval.

Tomáš Maštalír, Barbora Andrešičová

Ten, myslím, málo pozná srdce ženy,
kto verí, že ho získa vzdychaním;
dosť sŕdc jej dali muži ponížení!
Vzdať hold jej očiam, v tom ti nebránim,
no nikdy neponíž sa žobraním,
tým pohrdne, aj keď je vo verši;
ba skry aj nežnosť, ak chceš hrať prím,
veď ženu zvládne len ten najsmelší,
zraň ju i zmier – a hneď ťa vášňou rozhreší.

Ten starý recept potvrdzuje čas
a pre múdrych je zdrojom zarmútenia;
keď už máš v moci, čo chce každý z nás,
zdá sa ti za to privysoká cena:
česť stratená a mladosť premárnená –
hľa, tvoje plody, vášeň víťazná;
a nádej, napadnutá od koreňa
nič okrem rozkladu viac nepozná;
niet lieku, láska keď tak často stráca čaro sna.

George Gordon Byron*, Putovanie Childa Harolda* *(úryvok)*
Preklad Ján Buzássy a Zuzana Hegedűsová

Dielo

Spomenuli sme, že Byron sa už v prvých básňach z roku 1809 postavil proti romantizmu jazerných básnikov Wordswortha a Coleridgea a prihlásil sa k ideálom klasicizmu a osvietenstva. Napriek tomu sa „byronizmus“, individualizmus byronovského hrdinu, jeho ušľachtilé gestá, pohŕdanie až nenávisť k ľuďom, zvláštny apatický smútok, ktorý sa stal známym pod označením splín, stali základnými znakmi romantizmu. Byronova poézia sa vyznačuje aj revolučným duchom, odráža silné citové zážitky, sústreďuje sa na vnútorný svet hrdinu trpiaceho hlbokou melanchóliou. Byronov hrdina pohŕda konvenčnou morálkou, obhajuje spravodlivosť a je pomstiteľom bezprávia. Túžba jeho hrdinov po slobodnom vývoji človeka, túžba utiecť a zároveň aj odhodlanie zúčastniť sa na národnooslobodzovacích bojoch sú pre neho charakteristické rovnako ako búrliváctvo, krajný individualizmus, boj za slobodu národov, titanizmus (hrdina sa cíti dosť silný niesť zodpovednosť za premenu spoločnosti). Romantický hrdina je pre autora prostriedkom na vyjadrenie vlastných názorov a pocitov. Autor sa so svojím hrdinom otvorene stotožňuje. Dielo sa tak stáva romantickou sebavýpoveďou spisovateľa. Aj pri zobrazovaní hrdinov sa zameriaval na vykresľovanie ich duševných stavov. Jazyk literárneho diela obsahuje prvky hovorovej reči, lebo do literatúry boli uvádzané postavy z nižších spoločenských vrstiev. Pokúšal sa prebudiť národné povedomie, preto často vychádzal z minulosti národa. Bohatý prameň podnetov nachádzal spolu s romantikmi v ľudovej slovesnosti. Je tvorcom básnickej poviedky, ktorá okrem deja obsahuje vlastné úvahy a básnikove city.

Poézia

Hodiny nečinnosti (1807) – prvá Byronova básnická zbierka. Vytvoril ju v priebehu štúdia ešte predtým, ako dosiahol plnoletosť. V Edinburských listoch ju ostro skritizovali.
Škótski bardi a anglickí recenzenti (1809, satira) – toto dielo vzniklo ako reakcia na drsnú kritiku jeho prvotiny. Napadol v ňom šéfredaktora, o ktorom sa domnieval, že bol autorom recenzie. Byron sa pustil aj do mnohých vážených súdobých autorov. Neskôr sa za svoje výpady ospravedlnil. Touto satirou sa však zviditeľnil.
Putovanie Childa Harolda (vydávaná postupne v rokoch 1812 – 1818) je rozsiahla, voľne komponovaná lyricko-epická skladba v štyroch spevoch. Opisuje jeho putovania z Anglicka cez Portugalsko, Španielsko, Albánsko, Turecko, Grécko a ďalšie krajiny. Za najlepší býva označovaný tretí a štvrtý spev (pri písaní týchto spevov sa stretol s Percym B. Shelleym). Dielo je do veľkej miery autobiografické. Hlavný hrdina je zatrpknutý a má odpor k ľuďom. Jediné, čo mu uľahčuje život, je neustále putovanie. Týmto dielom si vydobyl slávu v literárnych kruhoch. *Childe* znamená panic, čo bol stredoveký titul pre čakateľov na rytierstvo.

Básnické poviedky

Korzár (1814, rovnomenná Verdiho opera z r. 1848)
Chillonský väzeň (1816) – poéma, ku ktorej Byrona inšpirovala návšteva hradu Chillon vo Švajčiarsku. Tu väznili politických odporcov. Pôsobivá báseň o bratoch trpiacich za svoje názory a presvedčenie vo väzení. Sú nepoddajní a nerobia pokánie, ale stoja za svojimi činmi. Postupne všetci umierajú.
Lara (1814) – lyricko-epická poéma, mladý šľachtic Lara sa vracia do svojej vlasti po dlhých rokoch v cudzine. Jeho minulosť je zahalená tajomstvom. Na zámockom plese dôjde k hádke a výzve na súboj. Rozhorí sa spor medzi dvoma kráľovstvami. Lara pomáha vo svojom kráľovstve, napr. poskytuje utlačovaným ľuďom príbytok. Bojuje so znepriateleným šľachticom za slobodu nevoľníkov. Umiera v boji mimo svojej vlasti.
Džaur (1813) – posmrtná spoveď mnícha, ktorý prežíval ľúbostné dobrodružstvo, pomstil smrť svojej milej Laily, ktorú utopil jej pán (bola otrokyňa), potom vstúpil do kláštora.
Nevesta z Abydu (1813), poéma
Obliehanie Korintu (1816)
Beppo (1818)
Ivan Mazepa (1819, symfonická báseň F. Liszta z r. 1851)
Ostrov (1823)
Bronzový vek (1823)

Filozofické básne

Manfréd (1817) – báseň na faustovskú tému. Hlavná postava Manfréd žije na hrade vo švajčiarskych Alpách. O polnoci využije svoje tajomné duševné schopnosti a privolá vesmírnych duchov, ktorí mu ponúknu dlhý vek a silu. To Manfréd odmieta a žiada duchov, aby mu umožnili zabudnúť, takú moc však nemajú, a preto mu vyčarujú prekrásnu ženu. Keď ju Manfréd uvidí, omdlie a je nad ním vyslovená kliatba. Potom hlboko preciťuje údel človeka. Manfréd je titanský hrdina, ktorý nepodlieha osudu, naopak, do posledného dychu mu vzdoruje. Snaží sa povzniesť nad svoju ľudskú podstatu. (Na motívy Byronovej poémy *Manfréd* napísal v roku 1885 rovnomennú symfóniu Piotr Iľjič Čajkovskij – Symfonia Manfréd h moll. 58).
Kain (1821) – na biblickú tému. Dráma vo forme dialógu. Hlavný hrdina je Kain, ktorý vyslovuje svoje pochybnosti, ale takmer u nikoho nenachádza pochopenie, okrem svojej sestry a ženy Ady. Objavuje sa Lucifer. Umožní mu nahliadnuť medzi hviezdy, diskutujú spolu o rôznych otázkach života. Jedna z ústredných myšlienok je: Prečo Boh, ktorý chce od ľudí dobro, stvoril zlo a vystavuje človeka tomuto nebezpečenstvu.

Lyrika

Hebrejské melódie (1815)
Don Juan (1818 – 1820) – nedokončený veršovaný satirický román (epos), v ktorom svojho hrdinu necháva putovať po celom svete. Pôvodne mal obsahovať 12 spevov, ale lord Byron zomrel skôr, než sa mu podarilo dielo dokončiť. V 3. speve s láskyplnou ironiou opísal svojho priateľa a básnika P. B. Shelleyho.
Nebo a zem (1822)

Divadelné hry

Marino Faliero, Dóža benátsky (1821)
Dvaja Foscariovci (1821, Verdiho rovnomenná opera z roku 1844)
Werner (1822)
Sardanapal (1821)
Tassov žalospev (1817)
Premena mrzáka (1824)
Danteho proroctvá

Dielo lorda Byrona inšpirovalo veľa spisovateľov, najmä slovanských, napríklad Adama Mickiewicza, Alexandra Sergejeviča Puškina, Michaila Jurjeviča Lermontova, Karla Hynka Máchu, ale aj Heinricha Heineho, Sándora Petőfiho, Charlesa Baudelaira a Edgara Allana Poa. Vzťah slovenskej literatúry k Byronovi bol rozporuplný. Ako prvý sa s jeho dielom stretol pravdepodobne Kollár v Nemecku. Jeho *Slávy dcéra* nesie stopy polemického vyrovnávania sa s *Putovaním Childa Harolda* – polemického preto, lebo ako človek veriaci vo svoje kňazské i ľudovýchovné poslanie nemohol súhlasiť s takým vystatovačne hriešnym hrdinom, akým bol Childe Harold. Mladí štúrovci sa s Byronom zoznamovali prostredníctvom Miczkiewiczových poľských prekladov na pôde bratislavského Československého ústavu. Táto poézia ich nadchla a niektorí ho aj začali prekladať. Štúr však Byronovu poéziu ako fenomén ostro odsúdil, a keďže sa medzitým v dejinách slovenskej literatúry a kultúry odohrali dôležitejšie a naliehavejšie udalosti, ostali tieto preklady dlho v rukopisoch. Niektoré potom vychádzali v druhej polovici storočia. (*Mazeppa*, preložil Pavol Dobšinský, 1862; pieseň *Vysoké hradby* z tretieho spevu *Putovania Childa Harolda* preložil Mikuláš Dohnány, 1864; *Childe Haroldovu pieseň na rozlúčku* z prvého spevu, 1870 a báseň *Tma*, 1872, preložil Bohuslav Nosák-Nezabudov). Nie tak dávno sa našiel preklad Byronovej básne *Sen* z roku 1854 v preklade P. Dobšinského.

Alžbeta Imrichová, Robert Roth

CAROLINE LAMBOVÁ

Lady Caroline Lambová (13. novembra 1785 – 26. januára 1828) bola anglická aristokratka a spisovateľka, jediná dcéra tretieho grófa z Bessboroughu a Henrietty Ponsonbyovej, grófky z Bessboroughu a milenky Juraja IV.
V detstve bola Caroline divoška a sklony k bláznovstvu či pohŕdanie poriadkom a disciplínou ju nikdy neopustili. Nemala nijaké formálne vzdelanie a ešte v rokoch dospievania nevedela čítať. Bola však dôvtipná a inteligentná a v dospelosti sa potom venovala písaniu poézie aj prózy a maľovaniu portrétov. Bola to prvá žena, ktorá zaujala obletovaného Byrona po jeho sklamaní z nenaplnenej lásky k Mary Chaworthovej. Keď sa roku 1812 prvýkrát stretli, Byron mal dvadsaťštyri rokov a bol už známym autorom *Putovania Childa Harolda*. Caroline mala dvadsaťsedem, bola vydatá a mala autistického syna. Jej manželom bol William Lamb, najmladší syn Byronových priateľov lorda a lady Melbournovcov. Lady Melbourne bola Byronovou veľkou prívrženkyňou a dôverníčkou, práve jej sa Byron zveroval so všetkými problémami. Rodina žila v Melbourne House vo White Hall a často organizovala veľmi módne okázalé plesy. Bola spríbuznená aj s lady Anne Isabellou (Annabellou) Milbanke, ktorá sa neskôr stala Byronovou manželkou. Caroline sa za Williama vydala, keď mala sedemnásť a toto spojenie bolo spočiatku celkom šťastné. Smrť jedného dieťaťa a zdravotné komplikácie u ďalších, rovnako ako Williamov zvyšujúci sa záujem o politickú kariéru, však postupne viedli medzi manželmi k narastajúcim rozporom. Existujú tiež dôkazy, že William bol veľmi nespútaný v sexuálnej oblasti a požadoval od svojej ženy primnoho. Príkladom je list Caroline pre lady Melbourne z roku 1810: „*Nazýval ma pokrytcom – povedal, že som puritánka. Bavil sa tým, že sa ma snažil učiť veci, ktoré som nikdy nemala počuť a vedieť.*“ Napriek tomu si však voči sebe uchovali pocity náklonnosti. Caroline čítala *Putovanie Childa Harolda* už pred osobným stretnutím s Byronom a napísala mu anonymný list: „*Máte právo byť, a mali by ste za to byť vďačný…*“ Byron mal, samozrejme, veľmi rád ženy, ktoré mohol dobývať. Z Caroline a Byrona sa stali milenci a svojím románikom šokovali v apríli a máji 1812 celý Londýn. Byron dlho veril, že ženy nie sú skutočne schopné pochopiť myšlienky a túžby mužov, ale pri Caroline zmenil názor. Čítali spoločne poéziu a diskutovali o nej. Jeho imaginárne flirtovanie s inými ženami a jej otvorene vyslovovaná láska k manželovi aj iným obdivovateľom viedli väčšinou k hádke. Napriek tomu Caroline naďalej Byronovi písala, zverovala sa mu so svojimi pocitmi a myšlienkami ako denníku a Byron písal jej. Oslovoval ju skratkou jej mena Caro a inšpiroval ju k väčšine jej literárnej tvorby. Keď sa však rozplynulo kúzlo poblúznenia z Caroline, nazval ju „*najprísernejším stvorením*“, ale v čase, keď spolu udržovali pomer, bol náročný a vášnivý. Vynucoval si vyznania, že ho Caroline miluje viac než svojho manžela a všemožne sa ju snažil nahovoriť na spoločný útek z Anglicka. Po rozchode o ňom vyhlásila, že je „*šialený, zlovoľný a je nebezpečné ho poznať*“. Carolinina reakcia na náhly koniec vzťahu bola celkom pochopiteľná a Byron ju len utešoval myšlienkou, že ju miluje Ježiš. Bolo smutným osudom lady Caroline hľadať svoju životnú lásku v Byronovi – v mužovi, ktorý za lásku

vydával len svoju šialenú vášnivú posadnutosť, ktorá pohasla, len čo ukojil svoju zvedavosť a túžbu.
Jej literárne dielo je silne ovplyvnené Byronovými vlastnými literárnymi dielami (okrem samotného Byrona je zrejme prvou predstaviteľkou byronizmu), často priamo reaguje na ich vzťah (gotický román *Glernavon*,1816; báseň *New Canto*, 1819). Pravdepodobne bola bisexuálna, podobne ako Byron. Ich vzťah je námetom viacerých diel, napríklad filmu *Lady Caroline Lamb* z roku 1972.
V Stoppardovej hre Hana Jarvisová napíše knihu o jej tvorbe, v ktorej ju chce rehabilitovať ako spisovateľku.

Lady Caroline Lambová,
autor portrétu Thomas Lawrence

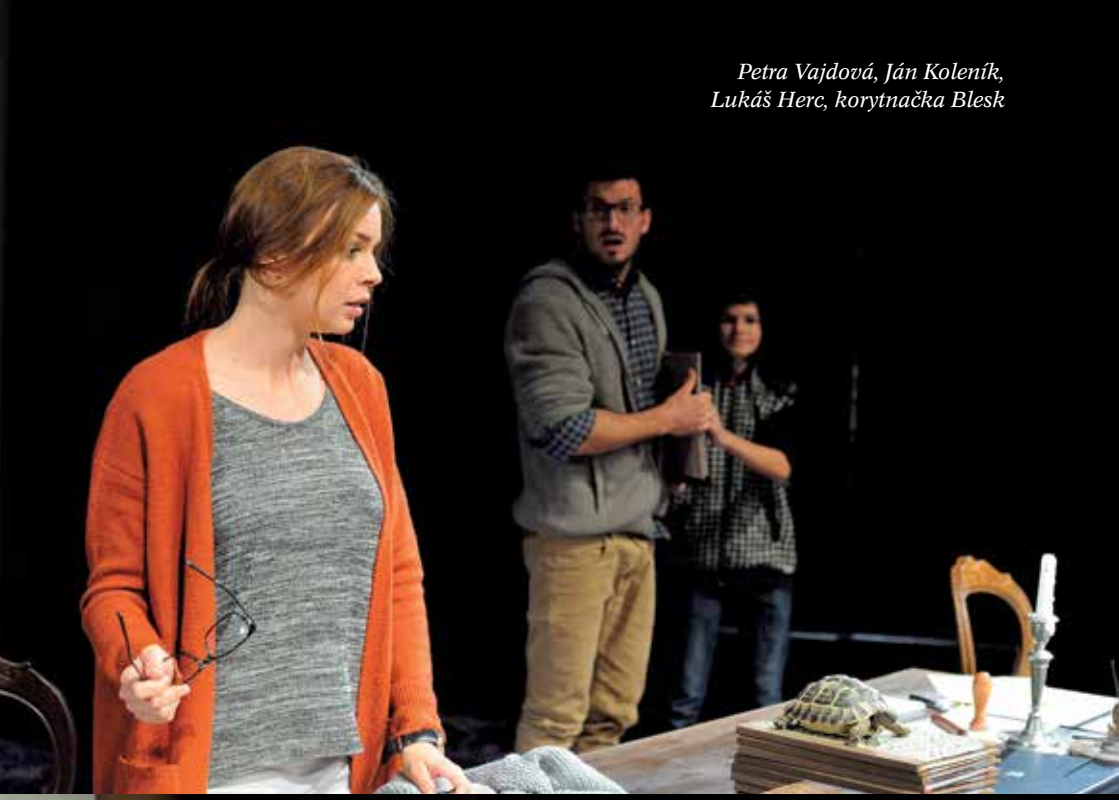

Petra Vajdová, Ján Koleník,
Lukáš Herc, korytnačka Blesk

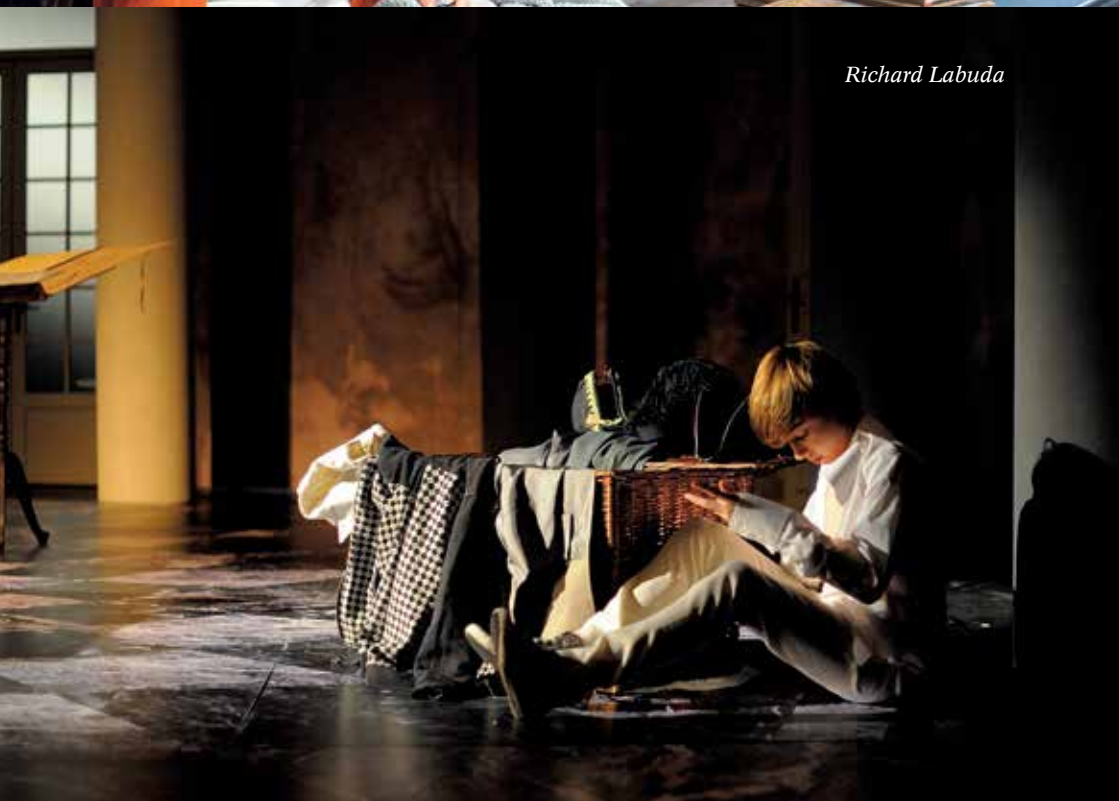

Richard Labuda

Alžbeta Imrichová

ČO TO TÁ TOMASÍNA VLASTNE VYMYSLELA?

V Stoppardovej *Arkádii* sa vyskytuje niekoľko výrazných vedeckých motívov, ktoré tvoria nie nepodstatnú časť dejovej línie. Všetky sa týkajú mladučkej Tomasíny a hoci ich presné pochopenie nie je nutným predpokladom plného zážitku z hry, určitý vedecký background môže byť predsa len užitočný. Jedno však zrejme vedieť treba – Tomasína vo svojich úvahách a objavoch ďaleko predbieha svoju dobu. Na základné porozumenie tejto skutočnosti však netreba nijaké detaily, stačí pár letopočtov.

Fermat a Wiles

Tak napríklad v otázke veľkej Fermatovej vety úplne stačí vedieť toto:
V roku 1637 formuluje Pierre Fermat matematickú vetu, ktorej pravdivosť potom niekoľko storočí nevie nikto dokázať. O viac než jeden a pol storočia neskôr, v roku 1809, sa Tomasína v rámci domácej úlohy zaoberá hľadaním dôkazu tejto vety. O ďalšie takmer dve storočia neskôr, v roku 1992, píše Tom Stoppard svoju *Arkádiu* (pričom veľká Fermatova veta je v tom čase ešte stále nevyriešený – a to asi najslávnejší nevyriešený – matematický problém). Nuž a o dva roky neskôr, v roku 1994, podáva Andrew Wiles konečne dôkaz Fermatovej vety.
Čo konkrétne Fermatova veta hovorí, pritom nie je dôležité. Presná formulácia vety síce v hre zaznie, ale nehrá tam nijakú významnú úlohu. Netýka sa totiž jednej z hlavných tém celej hry, ktorou je vzťah minulosti, prítomnosti a budúcnosti. Uvedieme si ju teda len pre úplnosť, a nie preto, že by to bolo naozaj potrebné.
Začnime Pytagorovou vetou, ktorá hovorí, že v každom pravouhlom trojuholníku platí $a^2 + b^2 = c^2$, kde a, b, c sú dĺžky jeho strán. Jednou zo zaujímavostí Pytagorovej vety je skutočnosť, že a, b, c môžu nadobúdať celočíselné hodnoty – najznámejším príkladom je trojica 3, 4, 5 (zjavne platí $3^2 + 4^2 = 5^2$). Fermat si položil otázku, či taká celočíselná trojica existuje, aj keď použijeme nie druhú, ale nejakú vyššiu mocninu. A odpovedal záporne. Veľká Fermatova veta tvrdí, že nijaká taká trojica neexistuje.
Fermat túto svoju vetu nikde nepublikoval, iba si ju zapísal na okraj Diofantovej knihy Aritmetika. S poznámkou, že pre ňu našiel krásny dôkaz, ktorý sa však na ten okraj nezmestí. Veľa matematikov sa odvtedy pokúšalo na ten dôkaz prísť a mnohým sa to aj podarilo, ale do roku 1994 sa vždy ukázalo, že ide o chybný dôkaz. Predpokladá sa, že aj Fermat našiel nejaký takýto zdanlivo jednoduchý, ale v skutočnosti chybný dôkaz. A niečo podobné mohla aspoň v náznaku nájsť aj Tomasína. Určite však nemohla nájsť Wilesov dôkaz. Ten totiž obsahuje obrovské množstvo matematiky objavenej až v 19. a 20. storočí.
Ale podobne ako v *Arkádii*, ani v tomto texte o Fermatovu vetu vôbec nejde – tá slúži len na akési zahriatie. To, o čo naozaj ide, sú Newtonove rovnice a ich dôsledky.

Newton a Laplace

V roku 1687 vychádzajú Newtonove *Principia*, asi najdôležitejšia kniha v celých dejinách prírodných vied. O viac než storočie neskôr, v roku 1809, diskutuje Tomasína so svojím učiteľom Septimom o niektorých závažných dôsledkoch tejto knihy. Tieto dôsledky poznáme dnes pod marketingovo zvučným označením Laplaceov démon. To označenie vzniklo na základe Laplaceovej knihy publikovanej v roku 1814, päť rokov po diskusii Tomasíny so Septimom.
No dobre, takže čo to vlastne ten Newton objavil? Objavil odpoveď na otázku, či sa dá budúcnosť presne predpovedať. Všetci vieme, že odhadovať sa dá a takéto odhadovanie patrí k našim bežným každodenným aktivitám. Ale ako je to so solídnym predpovedaním budúcnosti, ako je to s jednoznačným a so spoľahlivým predpovedaním?
Takéto predpovedanie patrilo odnepamäti do sféry nadprirodzeného, do sveta mágie alebo náboženských zjavení. Veštby a proroctvá sa väčšinou týkali dôležitých dejinných pohybov, pričom nikdy nepredpovedali detaily, sústredili sa len na kľúčový výsledok a často neboli príliš úspešné. A potom prišiel Isaac Newton a naučil nás predpovedať pohyby telies až do najmenších detailov a zároveň s ohurujúcou presnosťou a spoľahlivosťou. Namiesto krištáľovej gule pritom používal veľmi jednoduchý vzťah $F = m \cdot a$, ktorému sa hovorí zákon sily. Tie tri písmená sa väčšinou čítajú tak, že sila sa rovná súčinu hmotnosti a zrýchlenia. Vtedy na nich nie je nič zvláštne. Ak ich však prečítame „správne“, potom sa nám razom odhalí úžasná šírka a hĺbka tejto rovnice a z jednoduchučkého vzťahu sa zrazu stane čosi fantastické. Stane sa z neho rovnica, ktorá umožňuje z terajších polôh a rýchlostí telies vypočítať celý ich budúci aj minulý pohyb. Inými slovami, ak poznáme polohy a rýchlosti telies v prítomnosti, vieme do najmenších detailov vypočítať ich minulosť aj budúcnosť. Veštenie, a to veštenie absolútne spoľahlivé, prešlo z oblasti ezoteriky do oblasti vedy.
A teraz niečo o tých nepríjemných dôsledkoch, na ktoré upozornil Pierre-Simon Laplace. Svet je podľa Newtona zložený z atómov, ktoré sa pohybujú podľa zákonov mechaniky. Z týchto zákonov vyplýva, že ak sú v nejakom okamihu presne zadané polohy a rýchlosti atómov, potom je do najmenších podrobností zadaná aj celá ich budúcnosť a minulosť.
Newtonova mechanika je plne deterministická, budúcnosť aj minulosť celého sveta sú bezo zvyšku určené (determinované) jeho súčasným stavom. Aké miesto má v takomto svete náhoda, neurčitosť a slobodná vôľa?
Na túto otázku odpovedal mimoriadne jasne francúzsky matematik markíz Pierre-Simon de Laplace vo svojej *Filozofickej eseji o pravdepodobnostiach* z roku 1814. Podľa Laplacea je každá náhoda a neurčitosť len dôsledkom našej nedostatočnej znalosti momentálneho stavu. *„Súčasný stav vesmíru môžeme považovať za dôsledok jeho minulosti a príčinu jeho budúcnosti. Pre intelekt, ktorý by v ľubovoľnom okamihu poznal všetky sily, ktoré riadia prírodu, rovnako ako polohy a rýchlosti všetkých vecí, z ktorých sa vesmír skladá, ... by nič nebolo neurčité a budúcnosť, podobne ako minulosť, ležala celkom jasne pred jeho očami.*“
Takýto plne deterministický vesmír je intelektuálne veľmi príťažlivý. Všetko v ňom má svoju jasnú príčinu, všetko je v princípe pochopiteľné na základe

jednoduchých mechanických síl pôsobiacich medzi najmenšími časticami hmoty. Keď to však domyslíme do dôsledkov, je takýto svet emocionálne takmer neznesiteľný, pretože je v ňom súčasným stavom navždy určené úplne všetko. Nielen pohyb planét a hviezd, nielen búrky a zemetrasenia, ale aj naše myšlienky a činy (ako dôsledok pohybu atómov v našich mozgoch a svaloch).
Z náboženského hľadiska, rozhodne prinajmenšom z kresťanského, je tento fatalistický obraz sveta úplne neprijateľný. Ale aj pre vrúcneho ateistu je dosť hnusný. Je to obraz sveta, v ktorom niet miesta pre slobodnú vôľu, v ktorom je všetko v nás výsledkom bezduchého pohybu atómov a v ktorom sú pojmy ako dobro, zlo a zodpovednosť len čírou ilúziou.
Laplaceov vševediaci intelekt je niečo celkom iné ako vševediaci Boh, ktorý predsa dal ľuďom slobodnú vôľu. Predstava takéhoto intelektu je skutočne až mrazivo nepríjemná a zrejme práve preto dostal prezývku Laplaceov démon. Newtonova mechanika a na nej založený fyzikálny obraz sveta naozaj stvorili, zrejme nechtiac, tohto protivného démona. A ako sa ho zbavíme? Nuž, k tomu mala zjavne čo povedať aj naša Tomasína.

Fourier a Carnot

V roku 1807 vydáva Joseph Fourier knihu venovanú teórii vedenia tepla, v ktorej sa dá predpovedať budúcnosť, ale nie minulosť. O päť rokov neskôr, v roku 1812, dáva Septimus túto knižku čítať Tomasíne a tá na jej základe vytvorí teóriu parných strojov. O dvanásť rokov neskôr, v roku 1824, vydáva Sadi Carnot *Úvahy o hybnej sile ohňa*, v ktorej pomocou svojho diagramu pre ideálny tepelný stroj ukazuje, aká je maximálna možná účinnosť takýchto strojov.
Carnot svojou prácou predbehol dobu minimálne o jednu dekádu. Tomasína, ktorá tiež pracuje s nejakým diagramom (zrejme veľmi podobným), predbehla Carnota o ďalšiu dekádu.
O Carnotovi a jeho knižke sa pritom oplatí napísať pár slov. Je to takmer dokonalá kniha, a to v mnohých smeroch. Je napísaná s perfektným citom pre praktické otázky. Východiskom Carnotových úvah sú parné stroje Jamesa Watta a iných konštruktérov, závery týchto úvah zasa slúžili ďalším konštruktérom ako východisko pri tvorbe vylepšených strojov. Napríklad Rudolf Diesel vymyslel svoj motor priamo na základe Carnotových úvah.
Ale napriek praktickej orientácii je hlavným prínosom knižky niečo celkom iné. Hlavným prínosom je výrazne abstraktné uvažovanie, ktoré umožňuje nevšímať si menej podstatné aspekty praktických otázok a vylúpnuť z množstva technických detailov krištáľovo jasnú podstatu.
Úžas vyvoláva aj Carnotov jazyk. Úplne jednoduchý a prirodzený. Vedecký len do tej miery, v ktorej je to naozaj nutné. Nijaká prehnaná rigoróznosť, nijaké utápanie sa v presných, ale nudných formuláciách. A pritom je napriek relatívne voľnému jazyku logika textu priam dokonalá. Carnotove dedukcie miestami pripomínajú Arthura Conana Doyla.
Príjemným prekvapením je veľmi úsporné používanie matematiky. Vzorcov je v knižke oveľa menej, než by človek očakával, a väčšina matematiky je na celkom elementárnej úrovni. To robí knihu dostupnú širokému okruhu čitateľov.

Z poznámok pod čiarou je pritom jasné, že Carnot rozumel diferenciálnemu počtu a vedel by všetko sformulovať pomocou tohto vynikajúceho matematického nástroja, ale zámerne to neurobil, aby bola knižka čo najzrozumiteľnejšia všetkým prípadným záujemcom.
Fourierova aj Carnotova práca viedli v konečnom dôsledku k vzniku novej vednej disciplíny zvanej termodynamika. Táto teória sa líši od Newtonovej mechaniky tým, že neumožňuje predpovedanie minulosti a budúcnosť predpovedá veľmi jednotvárnu – konečný stav väčšiny termodynamických procesov je rovnovážny, v čase nemenný stav. V termodynamike nevystupujú polohy a rýchlosti telies, a preto v nej Laplaceov démon nemá miesto, ale ak sa táto teória vezme príliš vážne, vedie k inému nemilému dôsledku, ktorému sa hovorieva tepelná smrť vesmíru.
Táto nepríjemnosť sa však v Stoppardovej hre nespomína, takže sa ňou na tomto mieste nemusíme zaoberať. Povedzme si len, že typickým rovnovážnym stavom pri vedení tepla je stav so všade rovnakou teplotou, v ktorom sa už s teplotou nedeje nič. Podobné je to s difúziou (prenikaním jednej látky do druhej), kde je v rovnovážnom stave koncentrácia jednej látky v druhej všade rovnaká a už sa s časom nemení. Mimochodom, difúzia má s vedením tepla veľa spoločného, pretože sú opísané – čuduj sa svete – presne rovnakými rovnicami. Ak teda Tomasína uvažuje v roku 1809 o difúzii vo forme zmiešavania džemu s pudingom (ktoré sa končí dokonalým premiešaním, z ktorého sa už ďalším miešaním nedá nič iné dosiahnuť), anticipuje tým svoje úvahy o teple z roku 1812.

Newton a Lorenz

V roku 1812 objavuje Tomasína čosi, čomu sa v hre hovorí iterovaný algoritmus a pomocou čoho chce nakresliť a opísať kvet ruže. O jeden a pol storočia, v roku 1960, objavuje americký meteorológ Edward Lorenz rovnice, ktoré je možné chápať ako takýto iterovaný algoritmus a ktoré majú nesmierne zaujímavé vlastnosti.
Lorenz sa zaoberal jedným javom dôležitým pre predpovedanie počasia, konkrétne stúpaním zohriateho vzduchu. Tento jav však neskúmal v celej všeobecnosti, používal pomerne idealizovaný fyzikálny model. No a v rámci tohto modelu si ešte dovolil brutálne zjednodušenie, takže nakoniec prišiel k sústave troch takmer primitívnych rovníc.
Uvedené rovnice však neboli až také nevinné, ako by sa mohlo zdať. V skutočnosti boli príliš ťažké na to, aby sa dali vyriešiť úplne presne. Dali sa však riešiť približne, na čo sa ideálne hodili počítače. Ak vhodne naprogramovanému počítaču zadáme počiatočné číselné hodnoty veličín, tak nám vypočíta, aké budú hodnoty týchto veličín po stotine sekundy, po dvoch stotinách, po troch atď. A práve pri takomto počítačovom riešení svojich rovníc objavil Lorenz ich podivuhodné vlastnosti.
Predstavte si, že pri riešení rovníc málilinko zmeníte počiatočné podmienky. Povedzme, že zmeníte počiatočnú teplotu o stotinu stupňa, namiesto 20 °C zadáte 20,01 °C. Čo by ste očakávali, ako sa zmení celý časový priebeh? Intuitívne je prirodzené očakávať, že sa zmení iba málo. Ak sa napríklad teplota vyvinula po uplynutí jednej minúty z pôvodných 20 °C na 22,4 °C, očakávali by sme, že

Štefan Bučko, Zuzana Fialová, Robert Roth

za rovnaký čas sa z počiatočnej hodnoty 20,01 °C vyvinie na 22,4 °C, plus-mínus nejakých pár stotín, nanajvýš desatín stupňa. Lorenz však zistil, že to tak nie je. Pri zmene počiatočných podmienok o stotiny stupňa sa výsledné hodnoty môžu pomerne po krátkom čase líšiť aj o niekoľko stupňov.
Najzaujímavejšia na Lorenzovom systéme je práve extrémne citlivá závislosť časového vývoja od počiatočných podmienok. Aby sme si uvedomili, aká prekvapivá vlastnosť to je a ako silno odporuje intuícii, uveďme si populárne prirovnanie pochádzajúce od samotného Lorenza: ak počasie takto silne závisí od počiatočných podmienok, potom závan motýlích krídiel v Brazílii môže rozhodovať o prípadnom vzniku tornáda v Texase.
Prekvapeniam však ešte nie je koniec. Predstavme si, že nejakým pravidelným spôsobom meníme počiatočné teploty. Povedzme, že uvažujeme postupne počiatočné hodnoty 20,00 °C, 20,01 °C, 20,02 °C, 20,03 °C atď. Pre každú z týchto hodnôt vypočítame, aká bude teplota po uplynutí jednej minúty. Ukazuje sa, že tieto nové teploty už nevykazujú nijakú pravidelnosť, dostaneme niečo chaotické ako 22,40 °C, 19,28 °C, 24,03 °C, 21,91 °C atď.
Tento chaos je však niečo celkom iné, než si pod týmto slovom bežne predstavujeme. V nových hodnotách sa síce nedá nájsť nijaká štruktúra, ale na druhej strane je každá z nich vypočítaná počítačovým programom z pravidelnej súpravy počiatočných hodnôt. Každé z chaoticky pôsobiacich čísiel je jednoznačne určené jedným zo vzorne usporiadaných čísiel. Chaos tu nevzniká náhodne, vzniká prísne deterministicky (predurčene) na základe jasného predpisu zakódovaného v počítačovom programe.
Na to, aby sa takýto chaos plne rozvinul, je však potrebný určitý čas. Po krátkom čase sa malé zmeny počiatočných podmienok prejavujú naozaj len málo. Vďaka tomu sú napríklad možné krátkodobé predpovede počasia. Ale stačí počkať dostatočne dlhý čas a chaotický charakter systému sa prejaví v plnej paráde. Naozaj dlhodobé predpovede sú v mnohých systémoch vrátane počasia principiálne nemožné.
Z dlhodobého hľadiska sa takéto systémy zdajú ako náhodné. Je to však iný typ náhody, než aký si predstavoval Laplace. Ten si náhodu predstavoval tak, že svet sa riadi prírodnými zákonmi, ale je príliš zložitý, a preto nikdy nepoznáme dostatočné množstvo údajov. Náhoda je potom prejavom našej neznalosti všetkých potrebných informácií, ktorých je nesmierne veľa. Napríklad keď niekoho stretneme náhodou na ulici, chápeme to väčšinou tak, že stretnutie je v skutočnosti nevyhnutným dôsledkom predchádzajúcich udalostí. Tie však zahrnujú množstvo detailov, ktoré všetky nepoznáme.
Lorenzov objav prináša do hry iný druh náhody. Ako náhodný sa môže zdať aj celkom jednoduchý deterministický systém. Na presné predpovedanie časového vývoja takéhoto systému je potrebné poznať len niekoľko údajov (počiatočných podmienok). No na to, aby bola predpoveď úplná, potrebujeme tieto údaje poznať s nekonečnou presnosťou. A keďže v reálnom svete získavame informácie o počiatočných podmienkach meraním, pričom merať dokážeme vždy len s určitou presnosťou, zdá sa časový vývoj po určitom čase ako náhodný. Náhoda je tu dôsledkom našej nedostatočne presnej znalosti počiatočných podmienok.
Lorenzov objav spustil lavínu výskumov jednak v čistej matematike, a jednak v ďalších vedách, od fyziky a chémie, cez technické odbory, až po biológiu

a ekonómiu. Všade tam našla myšlienka deterministického chaosu množstvo neočakávaných aplikácií. A čo z toho videla Tomasína? Zrejme našla nejaký jednoduchý systém s vlastnosťou deterministického chaosu. Také systémy naozaj existujú. Zoberme si napríklad veľmi jednoduchý recept na výrobu nového čísla zo starého: vezmeme nejaké číslo medzi nulou a jednotkou, vynásobíme ho dvomi a z výsledku vezmeme len to, čo je za desatinnou čiarkou (z čísla 0,7 tak dostaneme číslo 0,4; z čísla 0,81 číslo 0,62 a podobne). Ak potom z nového čísla vyrobíme tým istým receptom ďalšie nové číslo a pokračujeme veľakrát, dostaneme deterministický chaos. Aj Tomasína robí niečo také, pričom recept sa v hre nazýva algoritmom a opakovanie receptu iterovaným algoritmom.
Ale to ešte stále nie je všetko. Lorenz aj Tomasína objavili vo svojich systémoch ešte jednu úžasnú vec. Lorenzov systém obsahoval tri čísla a túto trojicu možno zobraziť bodom v priestore. Tomasínin iterovaný algoritmus obsahoval dve čísla (takže musel byť o čosi, ale nie oveľa, zložitejší ako náš príklad), ktoré sa dajú zobraziť ako bod v rovine. V jednom aj v druhom prípade tvoria tieto body fascinujúci útvar, ktorý nazývame fraktál.
Fraktály sú naozaj pozoruhodné objekty, a to z viacerých dôvodov a na viacerých úrovniach. Prvá úroveň je matematicky abstraktná – fraktály sú z tohto hľadiska skutočne nesmierne zaujímavé (napríklad svojou dimenziou, ktorá je v prípade Lorenzovho fraktálu rovná 2,06 – je to takmer nepochopiteľné, ale je to tak: počet rozmerov Lorenzovho fraktálu je niečo medzi dvojkou a trojkou). Druhú úroveň predstavuje reálny svet, v ktorom sa prekvapujúco často vyskytujú nie síce priamo fraktály, ale aspoň nejaké fraktálom podobné objekty.
A presne také niečo má na mysli Tomasína, keď hovorí: „*Ak existuje rovnica pre zvonovú krivku, musí jestvovať aj rovnica pre modrý zvonček, ktorý rastie v lese. A keď pre zvonček, prečo nie aj pre ružu?*“ Pod zvonovou krivkou myslí Gaussovu krivku, ktorá je jednoduchou jednorozmernou čiarou. Pod rovnicou pre modrý zvonček myslí niečo, čo povedie k fraktálu v tvare takéhoto zvončeka.
Z matematického hľadiska ide o veľmi odlišné objekty. Z hľadiska tohto textu však nie je rozdiel až taký významný. Zvonček či zvonec, textu je koniec.

V texte sú použité časti autorových článkov, ktoré vyšli jednak v časopise .týždeň a jednak v knihách Jeden výdych koňa, Dva hrby ťavy a Tri hlavy draka.

Martin Mojžiš

Alžbeta Imrichová, Zuzana Fialová

„ALE SIDLEY PARK JE MILÝ OBRAZ“

(Maľovanie a dráma v Stoppardovej *Arkádii)*

Jednou z tém *Arkádie* sú estetické premeny, ktorými prešli parky majestátnych vidieckych kaštieľov v Anglicku od začiatku polovice 18. storočia až po súčasnosť. Dôvodom je, že pomocou premien krajinotvorby Stoppard opisuje premeny estetického myslenia od klasicizmu k romantizmu. Maľovanie a kreslenie sú teda v centre záujmu dramatických postáv, či už sú samy maliarmi, alebo posudzujú umenie iných.
Anglická krajinotvorba bola ovplyvnená záhradnými architektmi, ktorí imitovali zahraničných klasicistických maliarov. Pôvodný názov hry mal znieť *Et in Arcadia Ego,* ale z komerčných dôvodov ho Stoppard nakoniec skrátil do všeobjímajúceho názvu *Arkádia.* To jediné slovo skutočne zahŕňa veľa tém, ktoré v hre autor rozvíja a možno ich zoskupiť do niekoľkých protikladných párov: nevinnosť a skúsenosť, život a smrť, ideálne a reálne. Ale *Arkádiu* je potrebné chápať predovšetkým ako *memento mori* pripomínajúce divákom, že nič netrvá večne. Na javisku neprítomná postava Hermiona Croomová sa snaží s pomocou Hany Jarvisovej archeologickým prieskumom podrobne opísať dejiny záhrady, čiže dejiny Arkádie, podobne ako sa Naghtingale snaží „prekopať“ k poznaniu histórie cez neúplnú mozaiku rukopisov. Dokonca aj vedecké problémy sú v tejto hre často opisované metaforicky a majú obrazné kvality, i keď sú vytvorené počítačom.

Maliarsky ideál v Arkádii

Inšpiráciu pre hru možno nájsť aj v obrazoch Nicolasa Poussina *Jar, alebo Rajská záhrada* (1660), ktorý bol použitý ako dekorácia inscenácie v newyorskom Lincolnovom divadle v roku 1995:

Nicolas Poussin, *Jar, alebo Rajská záhrada 1660 – 1664*

V tomto obraze autor odkazuje na utopickú rajskú záhradu, kde Adam a Eva sú len malé a zanedbateľné bytosti stratené v prírode, ale ich prítomnosť funguje aj ako zlovestná predtucha, že idylický stav neviny môže byť stratený. Pôvodný názov hry *Et in Arcadia Ego* odkazuje aj na inú maľbu Nicolasa Poussina *Pastieri v Arkádii,* tiež známy ako *Et in Arcadia ego.* Existujú dve verzie Poussinovej Arkádie. Prvá je datovaná rokmi 1628 – 1630 a nachádza sa v Chatsworth House v Derbyshire, ktorý Stoppard dobre poznal z mladosti.

Nicolas Poussin, *Pastieri v Arkádii, (Chatsworth House)*

Tento obraz je viac barokový, pastieri majú plné ruky práce, keď sa snažia rozlúštiť nápis na náhrobku. Zdá sa, že sú zmätení, dokonca majú aj strach. Žena na ľavej strane je namaľovaná v trochu provokatívnej póze, má odhalený prsník aj nohu. V hornej časti hrobky je lebka. Celá kompozícia je inšpirovaná iným maliarom Guercinom. Tento taliansky barokový umelec, ktorý bol Poussinov súčasník, namaľoval svoju verziu *Et in Arcadia Ego* v roku 1618:

Guercino, *Et in Arcadia Ego, 1618*

Na jeho obraze tiež vidíme lebku, na ktorej sedí mucha a blízko nej je myš. Tieto dve zvieratá boli pridané pravdepodobne preto, že boli považované za symboly boha Apolóna, hoci v niektorých predstavách sa tiež spájajú so smrťou. Poussinova druhá verzia *Arkádie* pochádza z rokov 1637 – 1638 a nachádza sa v Louvri. Táto jeho *Arkádia* je oveľa geometrickejšia, so ženou, ktorá vyzerá vážnejšie až stroho, dokonca svojím gestom čosi zakazuje:

Nicolas Poussin, *Et in Arcadia Ego (1637 – 1638, Louvre)*

Profil ženy je klasický, reprezentuje grécky model. Muži sú kontemplatívni a meditatívni.
Rovnaký názov môže teda odkazovať na rôzne obrazy. Zaujímavejšia je však skutočnosť, že význam vety v latinčine bol po stáročia vykladaný rôznymi spôsobmi. Samotný Poussin ho chápal ako „ja (pastier) som žil tu, v Arkádii, a teraz ležím v tejto hrobke.“ Tento preklad, ktorý bol široko rozšírený v 18. a 19. storočí, je totožný s tým, ako chápe mýtus o Arkádii lady Croomová: „*... skrátka, je to príroda podľa Božieho plánu a ja môžem zvolať spolu s maliarom: Et in Arcadia ego! – Tu som v Arkádii!, Tomasína.*“
Jej výklad kladie dôraz skôr na ideálnu Arkádiu a nie na to, že všetci zomrieme. Túto interpretáciu spochybnil Erwin Panofsky, keď v eseji z roku 1983 navrhol inú, ktorá sa dnes považuje za jedinú možnú. Tvrdí, že obrazy treba chápať ako *memento mori* a veta by sa dala preložiť ako „Aj v Arcadii JA (smrť) SOM/EXISTUJEM“. Takto vykladá význam latinskej vety aj Septimus Tomasíne: „*Kalendár popráv. Et in Arcadia ego! I v Arkádii som. Alebo I v Arkádii sa nachádzam. Alebo voľnejší preklad I v Arkádii nájdete smrť!*“ Ale v roku 1809, keď Septimus vysloví tieto slová, je takýto výklad anachronický, Septimus svojou interpretáciou predbieha dobu, v ktorej bol chybný preklad lady Croomovej všeobecne prijímaný.
Na obrazoch Arkádie sú teda zobrazené pozitívne a negatívne hodnoty, rovnako ako v hre. Poussinova druhá verzia ponúka detail, ktorý je tak isto

dôležitý ako preklad nápisu z latinčiny. Jeden z pastierov opisuje siluetu tieňa svojho spoločníka na hrobe prstom. Podľa starej tradície je to okamih, keď vzniklo maliarske umenie. Plínius Starší píše: „*Nemáme žiadne určité znalosti, pokiaľ ide o začiatok maliarstva, ale všetci sa zhodujú, že vzniklo kopírovaním línií ľudského tieňa.*“ Pastierov tieň na Poussinovom obraze zachytáva zrod prvého obrazu v dejinách umenia.

Záhradná architektúra ako umenie

Stoppard v *Arkádii* prepisuje do podoby divadelnej hry rovnaké témy a významy ako obe verzie Poussinových *Arkádských pastierov.* Hra sa odohráva v „ideálnom prostredí“ Sidley Parku, anglickej verzie gréckej Arkádie, v interiéri kaštieľa, kde sa postavy snažia interpretovať znaky a symboly, osvojiť si vedomosti o budúcnosti alebo minulosti a tiež využiť čas s vedomím, že smrť je na obzore.
Hra teda kolíše medzi blaženosťou a šťastím idealistického vidieka, kde láska a znalosti nie sú zakázané, kde obyvatelia oslavujú hudbu, prírodu a lásku; kam sa však vkráda hrôza z prítomnosti hriechu a smrti. Hoci sa hra odohráva v interiéri, nositeľom symbolického významu je záhrada Sidley Parku a hlavné fázy jej vývoja, ktorý sa dostane do centra záujmu mnohých postáv či v minulosti, alebo súčasnosti. Lady Croomová ju prvá malebne opisuje, aby zdôraznila idylickú harmóniu a krásu parku:
„*Ale Sidley Park je dostatočne malebný, a je to veľmi milý obraz prírody. Stráne sú zelené a mierne. Stromy sú priateľsky zoskupené v prirodzených odstupoch tak, aby vynikli. Potôčik – zvlnená stužka vinúca sa od jazera – je pokojne krotený lúkami, na ktorých sa pasie správny počet vkusne naaranžovaných oviec...*“
Tomasína zneistí matku poznámkou o jej geografických znalostiach, keď ju upozorní, že skutočná Arkádia sa nachádza v Grécku, čím vlastne odmietne matkinu predstavu o ideálnom domove. Lady Croomová a jej brat kapitán Brice nesúhlasia s architektom Noakesom, ktorý chce na žiadosť lorda Crooma záhradu prerobiť podľa najnovších romantických trendov, Briceovi dokonca jeho plán pripomína „*hniezdo korzických banditov*“. Súčasníčky Hana a Hermiona trávia svoj čas prekopávaním mnohých vrstiev záhrady a snažia sa zrekonštruovať históriu jej vývoja.
Krajinná architektúra je naozaj umenie aj veda. Možno ju prirovnať k maliarstvu, ktoré však vyžaduje presné optické prístroje. Hra oplýva rekvizitami ako perá, ceruzky, ďalekohľad alebo teodolit, či dokonca veľavravný parný stroj.
Na tzv. „trade card“, čo bola akási reklamná ozdobná navštívenka pre potenciálnych klientov, je záhradný architekt Humphry Repton (spomína sa aj v hre ako umelecký vzor pána Noakesa) zobrazený v popredí s teodolitom, lebo chcel zdôrazniť vedecký rozmer svojho umenia. Jeho dramatický náprotivok Noakes sa najprv objaví na javisku so „zrolovanými plánmi“ pod pazuchou, ktoré ho hneď definujú ako maliara záhrad. Kapitán Brice, ktorý príde tesne po ňom, nesie v koži zviazaný skicár, čo sú vlastne obrazy záhrady

Ján Koleník, Richard Labuda, Robert Roth

Ján Koleník, Petra Vajdová

v súčasnom stave a jej plány po prerobení. Vzorom takýchto malieb sú tzv. „červené knihy – red books“ Humphryho Reptona, ktorý ich používal ako názornú pomôcku na efektnejšie presviedčanie svojich zákazníkov a nazýval ich slajdy, teda termínom, ktorý dnes dobre poznajú všetci, ktorí pripravujú alebo sledujú počítačové prezentácie.

Trade card Humphryho Reptona, 1760

Pre etapu vo vývoji záhradnej architektúry, ktorú opisuje Stoppard, je typické, že kladie dôraz na obrazovú kvalitu práce, lebo krásu svojho umenia považuje za dôležitejšiu ako techniku, ktorú pri práci používa. Noakes maľuje akvarely a Brice ukazuje výsledok jeho tvorby na čítacom pulte tak, aby ho mohli vidieť aj diváci.
Pána Noakesa charakterizuje Septimus: „*No, tak pozrime sa na pána Noakesa. Uviedol sa tu ako džentlmen, filozof pitoresknosti, vizionár, ktorý dokáže prenášať hory a stvoriť jazerá, ale v záhrade sa správa ako had.*“ Pán Noakes je skutočne viac ako obyčajný záhradný architekt; je to maliar záhrady, ktorý svoju tvorbu stotožňuje so silou božského stvorenia, ale Septimus ho vníma len ako hada v záhrade Eden, donášača a zradcu. Spochybňuje termín „vizionár“. Noakes používa teodolit primárne na vymeriavanie uhlov v záhrade, ale aj na to, aby špehoval pani Chaterovú so Septimom. Teodolit preto Septimus nazýva ďalekohľad a je to ten istý, ktorým Hermiona špehuje svoju dcéru Chloe a Bernarda:

> **Bernard** *(Valentínovi)* Vaša matka nás nachytala v tom pustovníkovom domčeku.
> **Chloe** Špicľovala!!!
> **Bernard** Nemyslím. Zachraňovala teodolit.

V inom výstupe Hana vezme rovnaký teodolit a ide s ním do záhrady, lebo sa snaží vidieť, ako vyzerala záhrada, keď ju prerábal Noakes; chce ju vidieť jeho pohľadom, cez jeho optický nástroj.
Stoppard kladie veľký dôraz na uhol pohľadu, ktorý mení význam veci (všetky tieto pojmy sú chápané obrazným spôsobom) nielen pre umelcov a architektov, ale aj pre výskumníkov v súčasnosti. Bernard napr. žiada Hanu, aby sa znovu pozrela do archívu rodiny Croomovcov, pretože má odlišný záujem ako ona, a hľadá iné detaily, ktoré by ona mohla prehliadnuť:

> **Bernard** (...) Hana, z toho bude sláva. Niekde v croomovských papieroch niečo bude –
> **Hana** Nie je, prezerala som ich.
> **Bernard** Ale vy ste hľadali niečo iné! Neudrie vám to do očí, lebo to nebude poznámka typu: „Lord Byron robil počas raňajok vtipné poznámky!“
> **Hana** Napriek tomu by jeho prítomnosť sotva zostala bez povšimnutia. Nič nenaznačuje, že Byron tu bol, a ja neverím, že tu vôbec niekedy bol.
> Bernard tu pedantsky zdôrazňuje, že len vedec ako on by zbadal detaily, ktoré sú také dôležité.

Salvator Rosa, *Krajina s Merkúrom*

Vráťme sa však k záhradnej architektúre a jej súvislostiam s maľbou. Noakes sa zreteľne inšpiruje maliarstvom a jeho cieľom je zmeniť záhradu podľa štýlu obrazov, ktoré sú v jeho dobe považované za malebné, čiže pitoreskné. Preto Tomasína spomenie maliara, ktorý ovplyvnil Noakesov štýl – Salvatora Rosu (1615 – 1673). Povie: „*Podľa môjho názoru je plán záhrady pána Noakesa perfektný. Je to Spasiteľ!*“ A Noakes skromne súhlasí, že áno, Spasiteľ je Salvator, Salvator Rosa. Tento taliansky barokový maliar bol známy svojím záujmom o banditov, divočinu a mágiu, na jeho obrazoch sú častým motívom rozoklané skalné útvary a búrlivé nebo. Rosa sa sústredil na vznešené, ale

desivé aspekty prírody, ktoré však poskytujú istý druh estetického zážitku. Roku 1809 v období nastupujúceho romantizmu ho prijímali ako hrdinského maliara romantického hnutia. Keď lady Croomová opisuje záhradu a hovorí o „temnom lese“, „skalnom brale s ruinami hradu“, „hniezde škriatkov“ a „padnutom obelisku zarastenom šípkami“ –, akoby skutočne opisovala niektorý z Rosových obrazov.
Stoppard zdôrazňuje aj spojenie s literatúrou, keďže predtým sa lady Croomová zmieni o gotických románoch *Hrad v Otrante* a *Záhady Udolfa,* v ktorých sú podobné opisy krajiny, ako ju chce prerobiť Noakes. Pre záhradných architektov boli vskutku zdrojom inšpirácie nielen romantické obrazy, ale aj romány, ba dokonca aj aktuálne divadelné projekty. V úvode ku knihe Johna Dixona Hunta a Petra Willisa *Genius loci anglickej záhrady 1620 – 1820,* ktorý bol zjavne zdrojom inšpirácie pre Stopparda, sa píše: „*Divadelné inscenácie, rovnako ako obrazy, predstavujú nejaké konanie pred scénou, ktorá nesie plno významov alebo funkcií, ktoré ľudský prvok iba dopĺňa. Často sú to maľované záhrady a existujú umelci ako Kent, ktorí ovládali obe disciplíny, divadelnú scénografiu i záhradnú architektúru a prenášali nápady a formy z jedného odvetvia do druhého.*“
Okrem Rosu, ktorý sa v hre výslovne spomína, z úst Noakesa odznejú aj všeobecnejšie zmienky o pitoresknosti či malebnosti (napr: „Zruinovaný hrad je nepochybne veľmi pitoreskný.“), ktoré odkazujú na estetický ideál, ktorý by mohol byť reprezentovaný aj obrazmi Turnera alebo Gainsborougha. Hoci títo maliari nie sú uvedení v hre, diváci si nepochybne s pojmom malebnosť a romantizmus spájajú aj ich dielo.

William Turner, *Parník v snehovej búrke*

Záujem o krajinomaľbu v krajinnej architektúre sa od druhej polovice osemnásteho storočia rýchlo zvyšoval. Z rôznych definícií typov krajiny je zrejmé, ako na ňu nazerali z estetického alebo umeleckého hľadiska. Na jednej strane sa uprednostňovali divoko rozorvané pohľady na krajinu (ich súčasťou

Zuzana Fialová, Robert Roth

Petra Vajdová, Ján Koleník

boli takmer vždy veľkolepé zrúcaniny), na druhej strane pokojnejšie, až mierumilovné krajinky spolu s krásnymi pamiatkami. Pitoreskný štýl, ktorý prišiel do módy, vždy obsahoval isté prvky divokosti alebo nepravidelnosti. Aj Noakes používa termín „nesúmernosť“, keď opisuje plán svojho parku:

> **Brice** Všetko je to akési nesúmerné, pán Noakes.
> **Noakes** Je, pane. Nesúmernosť je jedna z hlavných zásad malebného, čiže pitoreskného štýlu...

Kapitán Brice tiež spochybňuje estetiku Noakesových výkresov, hoci ten ich estetické kvality urputne bráni. Naozaj, Noakesov pitoreskný ideál záhrady sa veľmi líši od preromantických predstáv lady Croomovej, ktoré sú oveľa bližšie predstavám iného maliara krajiniek, Clauda Lorraina. O Claudovi (1600 – 1682) sa v hre zmieňuje Hana:
„Prestaňte už tárať nezmysly, Bernard. Anglické záhrady vymysleli záhradníci napodobňujúci cudzích maliarov, ktorí evokovali klasických autorov. Celé to doniesli domov v kufroch z ciest po Európe. Pozrite sa sem – najlepší záhradný architekt Capability Brown napodobňoval Clauda, ktorý maľoval Arkádiu podľa Vergília! A tu vidíte, ako Noakes prekryl Arkádiu divokou romantickou prírodou v štýle Salvatora Rosu. Gotický román vyjadrený záhradou. Je tam všetko. Chýbajú len upíri.“
Claude Lorraine bol umelec barokovej éry obdivovaný najmä pre svoje krajinomaľby. Barok a klasicizmus nezobrazoval nehostinné panorámy, ktoré sa tak cenili v neskorších storočiach, ale predstavoval pastorálnu idylku polí, lúk a údolí s hradmi a mestami v pozadí:

Claude Lorrain, *Tanec ročných období 1662.*

Claude Lorrain, *Krajina s pastiermi, 1645 – 1646*

V hre Hana odkazuje na Clauda v súvislosti s Capabilitym Brownom, ktorý vytvoril predchádzajúcu verziu záhrady a opäť tak zdôrazní väzby medzi záhradnou architektúrou a krajinomaľbou. Noakesova záhrada má bližšie k Rosovým obrazom, lady Croomová však preferuje idylickú pastorálnu krajinu v Caludovom štýle. Transformáciu jedného typu krajinky, do druhého nám môže ilustrovať obraz „pred“ a „po“ Richarda Payna, čiže návrh na prerobenie parku v Sherigham Hall:

Richard Payne Knight, *The Landscape (pred), 1794*

Richard Payne Knight, *The Landscape (po), 1794*

Prvý obrázok predstavuje park, ako ho navrhol Humphry Repton v klasicistickom duchu, druhý je plán Richarda Payna Knighta (1750 – 1824) na jeho transformáciu v oveľa dramatickejšom pitoresknom štýle. Bojovník za pitoreskný záhradný štýl Knight chcel prostredníctvom záhrad vyjadriť svoje emócie, rovnako ako Coleridge alebo Wordsworth svojou poéziou.
Keď lady Croomová hovorí o záhrade, ako vyzerala predtým, než ju zmenil Noakes, tiež ju opisuje veľmi literárne, čím Stoppard zdôrazňuje umelosť prírodných anglických parkov, ktoré sú komponované doslova divadelne. Lady hovorí o *„obraze prírody“*, *„stromoch, ktoré „sú priateľsky zoskupené v prirodzených odstupoch tak, aby vynikli“*, na lúkach sa pasie *„správny počet vkusne naaranžovaných oviec“* – podľa nej je to *„príroda podľa Božieho plánu“*, hoci bola vytvorená ľuďmi. Človek pri pohľade na anglický park mal nadobudnúť pocit slobody, otvorenosti, harmónie a symetrie, ktorá bola skutočne „naaranžovaná“, napr. aj tzv. ha-ha priekopami. Angličania neohradzovali pasienky plotmi, ale priekopami, ktoré neboli pri pohľade na krajinku viditeľné, preto sa zdalo, že hospodárske zvieratá sa v prírode pasú voľne, hoci nikdy neprekročili hranice vymedzené človekom.

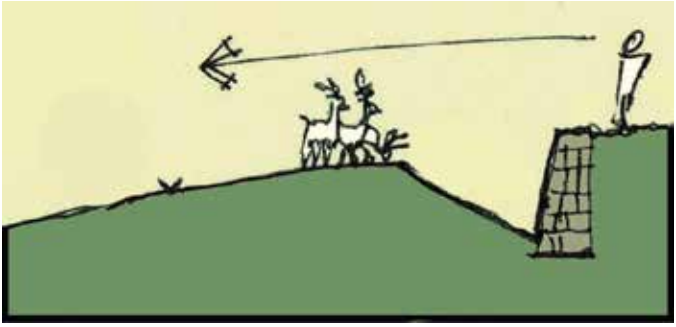

Ha-ha priekopa

Maľby diagramov

Väzby medzi kreslením a vedou sú v hre zdôraznené vďaka zmienkam o geometrii a najmä tým, že Tomasína chce nakresliť prírodu matematickým spôsobom. Noakes má tiež knihu, kde je na ľavej strane stav záhrady „pred“ a na pravej „po“, zatiaľ čo Tomasínin matematický zošit opisuje Valentín. Na ľavej stránke jej zošita sú rovnice a na pravej grafy. To, čo Valentín ďalej opisuje, je obraz fraktálu, ktorý má nepochybne aj estetickú stránku. Hra skutočne opúšťa hranice Euklidovej geometrie a hovorí o niekoľkých vedeckých objavoch minulého storočia. Aby teoretická matematika a fyzika boli zrozumiteľné aj pre bežného diváka, Stoppard sa uchýlil k umeleckému vyjadreniu: diskusie o druhom zákone termodynamiky a teórii chaosu sú vyjadrené prostredníctvom kresieb a obrazov, ktoré ich robia zrozumiteľnými pre divákov aj pre postavy hry. Prvý príklad, ktorý hra ponúka, hovorí o džeme a pudingu:

> **Tomasína:** Keď miešate ryžový puding, Septimus, lyžica džemu sa v ňom šíri dookola a zanecháva červenú stopu ako obraz meteoritu v mojom astronomickom atlase. Ale ak začnete puding miešať opačne, džem sa už naspäť nespojí. Skutočne, nákyp to ignoruje a premieňa sa na ružový ako predtým. Nepripadá vám to zvláštne?

Rastúca entropia vesmíru je vyjadrená farbou, presnejšie miešaním farieb ako na palete maliara. Tomasína sa odvoláva aj na obraz, ktorý je v jej astronomickom atlase. Jej „obraz“ však pripomína skôr galaxiu:

Mliečna cesta

Tomasína tiež vyjadruje spojenie medzi vedou a kreslením, lebo geniálne pochopila, že teoretické rovnice, ktoré rieši na hodinách matematiky, sa môžu zmeniť na zložité geometrické obrazce. Doslova vizualizuje vedu, a to natoľko, že sa pokúša zachytiť tvary živej prírody ako výsledok relatívne jednoduchých rovníc.

„Božia pravda, Septimus, je, že ak existuje rovnica pre krivku v tvare zvona, musí jestvovať aj rovnica pre modrý zvonček, ktorý rastie v lese. A keď pre zvonček, prečo nie aj pre ružu? Veríme predsa, že príroda sa dá vyjadriť v číslach?“ Začne listom: *„Musíme sa dostať zo stredu bludiska. Začneme s niečím jednoduchým. (Vezme lístok z jablka.) Zanesiem do grafu tento lístok a odvodím rovnicu.“*
Obraz bludiska, ktorý by Tomasína vykúzlila, keby mala počítač ako Valentín, nám pripomína fraktál:

Fraktál

List, ktorý sa objaví na obrazovke Valentínovho počítača, keď sa rozhodne dokončiť Tomasíninu prácu, by možno vyzeral takto:

List z počítača

„Geometriu prírody“ vlastne objavil až Benoît Mandelbrot (1924 – 2010), ktorý urobil výrazný posun od euklidovskej geometrie, v ktorej je aj podľa Tomasíny všetko jednoduché, a preto nie je spôsobilá adekvátne modelovať živý svet okolo nás. Zaujímavé je, že Mandelbrot opisoval sám seba ako veľmi vizuálnu osobu a vysvetľoval, že vyriešiť zložité matematické problémy je možné ich vizualizáciou. „Mraky nie sú gule, hory nie sú kužele, pobrežie nemá tvar kružníc, kôra nie je hladká, ani blesk neudiera v priamom smere.“ To sú slová, ktoré Mandelbrot použil v úvode k *Fraktálnej geometrii prírody*. Ich ozvenu jasne počujeme u Stoppardových postáv. Tomasína zvolá: *„Ako keby sa svet tvarov neskladal z ničoho iného len z oblúkov a uhlov!“* a Valentín sa zmieni o otázkach obyčajných rozmerov: *„Ako naše životy, veci, o ktorých ľudia píšu básne – mraky – narcisy – vodopády – a čo sa stane v šálke kávy, keď sa pridá smotana...“* Stoppard rovnako ako Mandelbrot poukazuje na súvislosť medzi vedeckým objavom a schopnosťou vedca vizualizovať svoje teórie vo svojej mysli, a potom ich reprodukovať, čo má hodnotu ako skutočné umelecké diela. Sloveso „kresliť“ sa teda používa v hre v súvislosti s matematickými rovnicami, ale Valentín, ktorý najprv pochybuje o Tomasíninej genialite, používa slovo „čmáranie“. Tomasína však sama vysvetľuje, že objavila *„vskutku nádhernú metódu, pomocou ktorej všetky tvary prírody musia vydať svoje číselné tajomstvá a musia sa dať vyjadriť jedine číslami“*. Neskôr Valentín konečne uzná Tomasíninu genialitu a tiež použije metaforu obrazu: *„Ona videla význam vecí ďaleko dopredu, ako keď človek vidí v dialľke obraz.“* Výsledok Tomasíniho uvažovania i Noakesovej práce možno charakterizovať rovnakým slovom – malebný. Valentín tiež charakterizuje konkrétne výsledky Tomasíniných rovníc slovami, ktorými by mohol ľahko azda opísať aj Noakesov plán premeny Sidley Parku: *„Ako keby si zväčšila detail fotografie a potom zase ten detail a detail toho detailu, až donekonečna...“* Valentín porovnáva vývoj vedy s umeleckým pokrokom, keď prirovnáva matematické objavy dvadsiateho storočia k Picassovi: *„A potom matematika opustila reálny svet, presne ako moderné umenie. Príroda zostala klasická, matematika bola zrazu Picasso. Ale dnes – kto sa smeje naposledy, ten sa smeje najlepšie – sa ukázalo, že táto bláznivá abstrakcia je pravdivejším matematickým vyjadrením prírody.“* Picassa si Stoppard pravdepodobne vybral aj preto, že je verejnosťou považovaný za jedného z najznámejších predstaviteľov moderného umenia a tiež preto, že jeho najslávnejšie obrazy sú kubistické, čo tiež vytvára spojenie s geometriou. Navyše kubistickú metódu tvorby môžeme porovnať so Stoppardovou. V kubistických dielach maliar objekt rozdelí a analyzuje, aby ho opäť pospájal v abstraktnej podobe. Namiesto toho, aby umelec zobrazil objekt z jedného hľadiska, líči tému z mnohých hľadísk, keďže ho chce dostať do širšieho objektívnejšieho kontextu.

Samotná Tomasína chce rozložiť, analyzovať a znovu poskladať list pomocou matematickej rovnice, teda abstraktným spôsobom. Bernard a Hana reprezentujú rôzne uhly pohľadu na rovnaký objekt a aj Stoppard nám ponúka postmoderné hry, lebo každý výstup, každá udalosť je opísaná z rôznych uhlov pohľadu, ktoré umožňuje zakaždým iný výklad.

Stoppardova hra je veľmi teatrálna aj v tom, že sa v mnohom spolieha na fantáziu divákov. Naznačuje to aj jeho autorská poznámka k scéne. Hoci sa v hre veľa hovorí o záhrade, jej podobu diváci v skutočnosti neuvidia. Ideálnu záhradu si

musia vytvoriť vo svojej fantázii na základe kultúrnych odkazov. Stoppard uvádza len toľkoto: „*Miestnosť obrátená do záhrady veľmi veľkého panského sídla v Derbyshire v apríli 1809. Dnes by sme to sídlo nazvali zámok. Zadná stena je prevažne vysoká. Tvarované okná sú bez záclon, jedno alebo viac ich slúži aj ako dvere. Exteriér za nimi netreba vidieť ani o ňom nič viac povedať. Prídeme na to, že zámok stojí v typickom anglickom parku charakteristickom pre tú dobu. Možno vidíme jeho náznak alebo len svetlo, priestor a oblohu...*“
Autor tak ponecháva na režiséra, aby rozhodol, ako veľmi chce park skutočne ukázať alebo sa radšej spoľahnúť na predstavivosť diváka.
Stoppard v tejto hre použil metódu známu aj z maliarstva, že sa zameral na sekundárne predmety. Jeho hra je skôr o výklade významu vecí než o tom, čo sa vykladá. To platí pre záhradu, ale aj pre literatúru, a to vysvetľuje, prečo sa Stoppard rozhodol najslávnejšiu postavu svojej hry, lorda Byrona, vôbec neukázať na javisku, pričom slabučkého básnika Chatera postavil na výslnie. Stoppard ide v paradoxoch ešte ďalej. Sú Byron a Caroline Lambová, dve postavy, ktoré sa nikdy neobjavia na javisku, skutočne nakreslení maliarom Henrym Fuselim (1741 – 1825)? Hana použila jeho perokresbu na prebale svojej knihy o Caroline Lambovej, Bernard však spochybní pravosť tohto dvojportrétu:

> **Bernard** Chcete sa dozvedieť, čo máte na obale svojho bestselleru? „Lord Byron a Karolína Lambová v Kráľovskej akadémii?“ Perokresba od Henryho Fuseliho?
> **Hana** Čo je s ňou?
> **Bernard** Nie sú to oni.
> **Hana** *(vybuchne)* Kto to tvrdí?!
> *Bernard vyberie z aktovky „Žurnál Byronovej spoločnosti“.*
> **Bernard** Expert na Fuseliho v „Žurnále Byronovej spoločnosti“. Poslali mi ten posledný výtlačok… ako význačnému hosťujúcemu rečníkovi.
> **Hana** Pravdaže sú to oni! Každý tú kresbu pozná...
> **Bernard** Je to len ľudová tradícia. *(Hľadá to v „Žurnále“.)* Tu je to. „Nie pred 1820.“ Analyzoval to najmodernejšími metódami.

Inscenácia od divákov ustavične vyžaduje, aby sa spoliehali na svoju fantáziu, koncentráciu a pamäť, aby zo všetkých tých reálnych aj imaginárnych obrazov, ktoré vidia, o ktorých počujú a ktoré si musia domyslieť v priebehu predstavenia, vyberali len „spoľahlivé“ fakty.
Postavy hry si postupne hľadajú svoje miesto v Stoppardovej krajinomaľbe, ako keď Tomasína kreslí pustovníka v pustovni. Ona určuje Septimovi jeho právoplatné miesto v krajine a jej pohľad je pre divákov tragickou ironiou, keďže Hana si myslí, že Septimov portrét „*bol nakreslený neskoršou rukou*“. Maľovanie je svedectvom o minulosti, znakom, ktorý sa súčasníci snažia rozlúštiť, ale je to tiež záhada, hádanka, pretože sa nemusí nutne pridržiavať pravidiel logiky. V tomto prípade Tomasína pridala znak do Noakesovho návrhu predtým, než záhradu prerobil, Septima umiestnila do plánu zatiaľ neexistujúcej krajiny. Navyše, jej kresba chcela byť tak trochu karikatúrou, keď Septima prirovnala ku „Krstiteľovi na púšti“. Potom, keď sa Septimus skutočne stane pustovníkom, dostáva miesto v krajinke akýsi dekoratívny ornament.

Hana Toho pustovníka umiestnili do záhrady presne tak ako záhradného trpaslíka. A tam si žil svoj život ako záhradná okrasa.

Svedčí to o tom, že ho vnímala ako pasívneho muža, pričom divák ho vidí ako veľmi aktívneho a plného života. Hlavným záujmom všetkých postáv hry je, aby sa na pomyseľnej šachovnici umiestnili samy, nie aby ich niekto umiestňoval. Poloha rôznych charakterov v Stoppardovej krajinke závisí od konkrétneho stanoviska, z ktorého nazerá na svet, budúcnosť alebo na minulosť. Ukážeme si to na prípade Bernarda a Hany: kým Bernard má záujem len o lorda Byrona, Hana si vybrala lady Caroline Lambovú. Bernard sa jej síce podlizuje, keď vraví, že „*vidieť Caroline Lambovú vašimi očami, je vidieť ju ako prvýkrát*“, chce ju tým však iba dostať na svoju stranu, aby mu pomáhala. Je natoľko zabraný svojou vlastnou víziou, že lord Byron stále zostáva v strede jeho pomyseľnej krajinky, kde Caroline Lambová je dobrá prinajlepšom na to, že môže „*vrhnúť lepšie svetlo na charakter lorda Byrona*“. Podobne aj jeho záujem o Chatera siaha len tak ďaleko, ako môže vrhnúť spätné svetlo na Byrona, jedinú ústrednú postavu v jeho mysli či predstave o minulosti. Práve prílišné sústredenie naňho a na svoju budúcu slávu mu znemožní vyhodnotiť fakty objektívne. Celá hra je plná odkazov na maľovanie a kreslenie; v príbehu sa stále pripomínajú maliari a ich diela ako referenčné body, podobne ako spisovatelia. Samotné postavy pripomínajú umelcov, lebo majú svoje individuálne vízie, ktorým prispôsobujú aj prostredie. Postavy i prostredie sú takto nasvietené z nepreberného množstva uhlov pohľadu na rôzne objekty v hre. Dráma aj obraz je opätovná tvorba reality, či už na pódiu, alebo na plátne podľa toho, ako ju umelec vidí. *Arkádia* je postmoderná hra, v ktorej je veľa názorov, pričom každý z nich ponúka kúsok puzzle, z ktorých si divák musí opäť zložiť celok.

Podľa Marianne Drugeon, « „But Sidley Park is already a picture”: Painting and Playwriting in Stoppard’s *Arcadia*», *Miranda* [Online], 8 | 2013, URL: http://miranda.revues.org/5552 preložil, skrátil a doplnil Peter Kováč. V texte sú použité ilustrácie z uvedenej štúdie a Wikipédie.

Jana Kovalčíková, Robert Roth

Petra Vajdová, Tomáš Maštalír

PROCES VÝVOJA ANGLICKEJ ZÁHRADY (PARKU)

Anglická krajina s rozvinutým pasienkovým hospodárstvom, vďaka ktorému spontánne vznikali pôsobivé krajinné scenérie so skupinkami stromov, členená systémom živých plotov v trávnatých priestranstvách, a to všetko na príjemne členitom reliéfe, sa stala vhodným prostredím pre vznik nových prístupov k formovaniu krajiny.
Koncom sedemnásteho, no hlavne začiatkom 18. storočia hnutie Anglická krajinárska škola pod vplyvom politických zmien vyprofilovalo filozofické a estetické základy identického národného záhradného umenia. To formovalo novú spoločenskú štruktúru a sebavedomie, ktoré vzišlo z myšlienok slobodného, liberálneho, prosperujúceho, imperiálneho a mocného Anglicka. Nový národný vkus bol ovplyvnený hľadaním a nachádzaním dokonalých vzorov v zlatej dobe antiky.
Pre vznik anglického umenia – krajinárskej záhrady teda bolo podstatné poznanie antickej krajiny a architektúry. Umožňovali to tzv. „Grand Tour“ anglických šľachticov a umelcov, ktorí boli fascinovaní antickými ruinami zasadenými do prírody. Bola to pre nich inšpirácia, ktorú následne uplatňovali v obdobných scenériách doma – v anglickej krajine.

Teoretická príprava vzniku, dnes všeobecne označovaného prírodno-krajinárskeho slohu, spočívala v literatúre a vo výtvarnom umení. Umelci nabádali k zdravšiemu a lepšiemu spôsobu života. Alexander Pope ako jeden z prvých podrobil kritike dovtedy zaužívané pravidelné záhrady a aj keď bez teoretických základov založil vlastnú záhradu bez oplotenia, ktorú považoval len za popredie širšej krajinnej scenérie. Najradikálnejším odporcom pravidelných záhrad bol lord Shaftesbury, ktorý hlásal nutnosť umeleckej pravdivosti. Z výtvarníkov mal veľký vplyv na rozvoj krajinárskej tvorby Pieter Breughel, tiež považovaný za zakladateľa krajinomaľby.

Pieter Breughel st., *Kosenie sena*

Obdobie laickej tvorby záhradníkov amatérov sa vyznačovalo nejednotnosťou názorov. V záhradách sa kombinovali pravidelné i nepravidelné línie. Pôvodne pravidelné záhrady sa rozširovali o tzv. „anglickú záhradu“, prípadne časť parteru pri zámku bola upravovaná ako nepravidelná (tzv. parterre anglaise). Prvú ucelenú teóriu o kompozícii nepravidelných záhrad vytvoril lord Burlinghton, ktorý opísal zákonitosti prírodného slohu. Za najdôležitejšie považoval kontrast svetla a tieňa v kompozícii záhrady, odstránenie osovej závislosti od budovy, presadil záhradu bez oplotenia a zaviedol princíp oblých zakrivených línií v pôdoryse.
Záhradná tvorba Williama Kenta – architekta a krajinomaliara, najvýznamnejšej osobnosti raného obdobia anglickej záhrady, je zaujímavá uplatnením jeho poznatkov z poznávacích ciest. Zistil, že aj nepravidelná záhrada musí byť podriadená kompozičnému princípu a musí tvoriť jednotu s prostredím. Vytvoril záhradu v Chiswicku, kde zrušil pravidelnú kompozíciu a na jej mieste vytvoril veľkoplošné vodné a trávnaté priestranstvá. Uplatnil princípy kontrastu s použitím prírodných a umelých dominánt a pohľadové prepojenia do krajiny. Jeho tvorba bola poznamenaná vlastnou neznalosťou biologických vlastností rastlinného materiálu.

William Kent, *Chiswick House*

Obdobie činnosti záhradníkov profesionálov, ktorých najvýznamnejším predstaviteľom bol Lancelot „Capability“ Brown (1716 – 1783), záhradník kráľa Juraja II., predstavoval obdobie 2. polovice 18. stor. Jeho záhrady charakterizuje systém prírodných prvkov – rozľahlé lúky, zvlnené (serpentine) línie terénu a vodných plôch, domáce dreviny a skromnosť architektonických prvkov. Je autorom viacerých významných záhradných kompozícií ako napr. Stowe, Perworth Park, Prior Park, Blenheim. Ku koncu svojej kariéry sa však dopracoval k istému stereotypu, a to opakovaním vlastných schém vodných plôch či rovnakých zoskupovaní drevín, kvetinových záhonov, čo je dnes označované za obdobie manierizmu v prírodne krajinárskom slohu.

Capability Brown, *Chatsworth House*

Tvorba Williama Chambersa, Brownovho súčasníka, obohatila anglický sloh o prvky čínskych záhrad. No bez pochopenia čínskej symboliky dochádzalo k nevkusnému preplňovaniu záhrad architektonickými prvkami a k porušeniu základných princípov architektúry priestoru. Vytváraním náladových scenérií prešla tvorba až k sentimentalite. Z realizácie kráľovskej záhrady „Kew Garden“ pri Londýne vznikali grafické listy ako predlohy pre tvorbu záhrad všeobecne vo svete.

William Chambers, *Kew Garden*

Pochamberovské obdobie v Anglicku reprezentuje tvorba viacerých krajinárov i teoretikov z oblasti záhradného umenia. Takými boli architekt Wiliam Hamilton, básnici Wiliam Shenstone a Thomas Whatley, ktorý v roku 1770 stanovil zásady krajinárskej estetiky.

Vrcholné obdobie, označované za „klasické“, bolo obdobím prelomu 18. a 19. storočia. Je charakteristické konfrontáciou teoretických názorov a praktických skúseností. Básnik William Mason kritizoval prepĺňanie parkov architektonickými objektmi, čo, naopak, podporoval Uvedale Price, ktorý nimi dosahoval moment prekvapenia a malebnosť scenérií. Nash a Repton položili základ ďalšej krajinárskej tvorby syntézou klasicistických a romantických predstáv. Architekt John Nash sa snažil o tvorbu obytnej krajiny, ktorej súčasťou je park. Záhradník Humphry Repton predstavuje vrchol teórie a praxe anglického parku a jeho diela „*On Theory and Practice of Landscape Gardening*“ (1803) a „*Observations of the Landscape Gardening*“ (1805) sú dodnes základom sadovníckej a krajinárskej činnosti. V nich rozvinul teóriu „umocnenej“ prírody ako výsledku práce krajinára, zdôrazňuje proporcionalitu a vzájomné vzťahy prvkov, psychologický program a organizáciu parku. Ako prvý vyžadoval spoluprácu viacerých odborníkov pri tvorbe krajiny (krajinár, architekt, maliar, lesník, záhradník…).

Humphry Repton pred a po

Je nepopierateľným faktom, že anglická krajinárska škola spôsobila najvýraznejšiu zmenu spoločenského vkusu v záhradnom umení v období 18. a 19. storočia. Postupne ovplyvnila tvorbu parkov a záhrad v celej Európe (Francúzsko, Nemecko, Rusko…). V 60. rokoch 19. storočia Frederic Law Olmsted a Calvert Vaux na naštudovaných princípoch a osobnom poznaní anglických parkov vytvorili Central Park v New Yorku.

Etapy vývoja Anglickej krajinárskej školy

1710 – 1730 Forest Style
1730 – 1750 Augustan Style
1750 – 1790 Serpentine Style
1790 – 1794 Picturesque Style
1794 – 1829 Landscape Style
1829 – Gardenesque Style

prof. Ing. Ľubica Feriancová, PhD.,
Katedra záhradnej a krajinnej architektúry SPU
Foto: Wikipédia

GOTICKÝ ROMÁN

Gotický román, niekedy označovaný ako gotický horor, je literárny žáner, ktorý spája prvky hororu a rytierskeho románu. Jeho počiatky sa viažu s dielom anglického spisovateľa Horacea Walpola *Otrantský zámok* (1764). Je to prvý žáner, ktorého autormi boli do veľkej miery ženy. Úlohou gotického románu bolo vyvolať u čitateľa najrozličnejšie pocity strachu. Záľuba v čítaní gotických románov inšpirovaných rytierskymi príbehmi postupne viedla k zrodu romantizmu. Autori gotických románov odmietli klasicistickú predstavu o jedinom ideáli, ktorým bol rozum. Spolu s romantikmi hľadali iný, univerzálnejší ideál v histórii a v prírode. Za vzor si vybrali stredovek, v ktorom sa kládol veľký dôraz na náboženstvo a mystiku. Pre obdobie romantizmu, keď sa tento žáner vyvíjal, bola príznačná idealizácia a fantázia, preto sú hrdinovia často vystavovaní desivým nadprirodzeným javom, ktorých tajomstvá odhaľujú hrdinovia vyzbrojení zbožnosťou a dobrou dušou. Postavy v gotických románoch sú jednoznačne kladné alebo záporné a vyznačujú sa aj typickými naivnými milostnými zápletkami, ktoré kontrastujú s hrôzostrašnými scénami. Na Walpola nadviazali ďalší autori, medzi ktorými bola aj Ann Radcliffová, autorka známeho sicílskeho románu *Záhady Udolfa*. Walpolov a Radcliffovej román v Stoppardovej hre spomína lady Croomová.

Strawberry Hill – gotický zámok Horacea Walpola

Tom Stoppard

ARKÁDIA

PREKLAD

©Dana Silbiger-Sliuková, 2015

POSTAVY V PORADÍ, AKO PRICHÁDZAJÚ

TOMASÍNA COVERLYOVÁ
trinásťročná, neskôr šestnásťročná
SEPTIMUS HODGE
jej domáci učiteľ, dvadsaťdvaročný, neskôr dvadsaťpäťročný
JELLABY
komorník, stredného veku
EZRA CHATER
básnik, tridsaťjedenročný
RICHARD NOAKES
záhradný architekt, stredného veku
LADY CROOMOVÁ
asi tridsaťpäťročná
BRICE, KAPITÁN KRÁĽOVSKÉHO NÁMORNÍCTVA
medzi tridsiatkou a štyridsiatkou
HANA JARVISOVÁ
spisovateľka, blíži sa k štyridsiatke
CHLOE COVERLYOVÁ
osemnásťročná
BERNARD NIGHTINGALE
vysokoškolský učiteľ, blíži sa k štyridsiatke
VALENTÍN COVERLY
dvadsaťpäť- až tridsaťročný
GUS COVERLY
pätnásťročný
AUGUSTUS COVERLY
pätnásťročný

PRVÉ DEJSTVO
PRVÝ OBRAZ

Miestnosť obrátená do záhrady veľmi veľkého panského sídla v Derbyshire v apríli 1809. Dnes by sme to sídlo nazvali zámok. Zadná stena je prevažne vysoká. Tvarované okná sú bez záclon, jedno alebo viac ich slúži aj ako dvere. Exteriér za nimi netreba vidieť ani o ňom nič viac povedať. Prídeme na to, že zámok stojí v typickom anglickom parku charakteristickom pre tú dobu. Možno vidíme jeho náznak alebo len svetlo, priestor a oblohu.
Miestnosť sa zdá prázdna napriek veľkému stolu, ktorý zaberá priestor uprostred. Ten stôl, stoličky s rovnými operadlami a jediný ďalší nábytok – rysovací stojan alebo stojan na čítanie – by dnes boli všetko zberateľské kusy, ale tu na drevenej podlahe bez koberca sa netvária na viac, než je učebňa, čo je jasne hlavné využitie tejto miestnosti v tomto čase. Ak je v tom nejaká elegancia, tak jedine staviteľská a nič nie je impozantné okrem jej veľkosti. V oboch bočných stenách sú dvere. Tie sú zavreté, ale jedno z francúzskych okien je otvorené do jasného, ale nie slnečného rána.
Sú tu dvaja ľudia, každý osobitne zaneprázdnený knihami a papierom, perom a atramentom. Žiačka je Tomasína Coverlyová, trinásťročná. Domáci učiteľ je Septimus Hodge, dvadsaťdvaročný. Každý má otvorenú knihu. Tá jej je obyčajná tenká učebnica matematiky. Tá jeho je atraktívne vyzerajúce, hrubé kvartové vydanie pre márnotratníkov, úplne nové, so stuhami na zviazanie, keď je kniha zavretá. Voľné papiere a podobne má učiteľ v tvrdých doskách, ktoré sú tiež zviazané stuhami.

TOMASÍNA Septimus, čo je to karnálne objatie?
SEPTIMUS Karnálne objatie je istý spôsob, ako objať hovädzí bok.
TOMASÍNA A to je všetko?
SEPTIMUS Nie… je to aj pridržanie jahňacieho pliecka, zovretie srnčej slabiny, pritiahnutie prepeličky ... latinsky *caro, carnis*, feminimum, mäso, telo.
TOMASÍNA Je to hriech?
SEPTIMUS Nie nevyhnutne, my lady, ale ak je karnálne objatie hriech, je to hriech tela – quod erat demonstrandum. Preberali sme caro v našich galských vojnách – „Briti žili na mlieku a mäse“ – „… lacte et carne vivunt“. Je mi ľúto, že semeno padlo na neúrodnú pôdu.
TOMASÍNA To bol Onanov hriech, však, Septimus?
SEPTIMUS Áno. Dával lekciu z latinčiny žene svojho brata, ale ona z toho nebola oveľa múdrejšia ako pred tým. Myslel som si, že hľadáte dôkaz pre Fermatovu vetu.
TOMASÍNA Je to veľmi ťažké, Septimus. Musíte mi ukázať, ako na to.
SEPTIMUS Keby som to vedel, tak by som sa vás nepýtal. Fermatova veta zamestnáva ľudí už stopäťdesiat rokov a ja som dúfal, že vás zamestná aspoň tak dlho, aby som si mohol prečítať báseň pána Chatera velebiacu lásku, pričom by ma rušila len jej vlastná nezmyselnosť.
TOMASÍNA Náš pán Chater napísal báseň?
SEPTIMUS Áno, on verí, že napísal báseň. Ale vidím, že vo vašej algebre môže byť viac karnálnosti než v „Diváne Erosovom“ pána Chatera.
TOMASÍNA Och, to nebola moja algebra. Počula som Jellabyho, ako hovorí kuchárke, že pani Chaterovú videli v besiedke v karnálnom objatí.
SEPTIMUS *(pomlka)* Naozaj? A nepovedal Jellaby náhodou s kým?
Tomasína to zvažuje s rozpačitým výrazom.
TOMASÍNA Čo tým myslíte, s kým?
SEPTIMUS S čím? Presne. To je absurdný nápad. Odkiaľ pochádza ten nezmysel?
TOMASÍNA Od pána Noakesa.
SEPTIMUS Od pána Noakesa!
TOMASÍNA Oteckov záhradný architekt. Zameriaval záhradu, keď uvidel v besiedke – cez ten svoj ďalekohľad – pani Chaterovú v karnálovom objatí.
SEPTIMUS A vy mi chcete povedať, že pán Noakes to povedal komorníkovi?

TOMASÍNA Nie. Pán Noakes to povedal pánovi Chaterovi. Jellabymu to povedal paholok, ktorý začul pána Noakesa, ako to hovorí pánovi Chaterovi pred stajňou.
SEPTIMUS Pán Chater sa snažil zatvoriť dvere stajne, no kobyla už divoko rajtovala.
TOMASÍNA Čo tým myslíte, Septimus?
SEPTIMUS Takže zatiaľ o tom vie iba pán Noakes, záhradný architekt, komorník, paholok, kuchárka a, samozrejme, manžel pani Chaterovej, ten básnik.
TOMASÍNA A Artúr, ktorý leštil striebro, a chlapec, ktorý čistí topánky. A teraz aj vy.
SEPTIMUS Jasné. Čo ešte povedal?
TOMASÍNA Pán Noakes?
SEPTIMUS Nie, nie pán Noakes. Jellaby. Počuli ste Jellabyho, ako to hovorí kuchárke.
TOMASÍNA Kuchárka ho okríkla, sotva s tým začal. Jellaby nevedel, že mi dovolila dojesť včerajšiu králičiu paštétu predtým, než pôjdem na hodinu. Myslím, že ste ku mne neboli úprimný, Septimus. Besiedka predsa nie je sklad mäsa.
SEPTIMUS Nikdy som netvrdil, že moje vysvetlenie je úplne vyčerpávajúce.
TOMASÍNA Je karnálne objatie bozkávanie?
SEPTIMUS Áno.
TOMASÍNA A zovretie pani Chaterovej v objatí?
SEPTIMUS Áno. A teraz Fermatova veta –
TOMASÍNA Myslela som si to. Že sa nehanbíte.
SEPTIMUS Ja, slečna?
TOMASÍNA Ak ma *vy* nenaučíte pravému významu slov, tak potom kto?
SEPTIMUS Ach. Áno, hanbím sa. Karnálne objatie je pohlavný styk, čo znamená zasunutie mužského pohlavného orgánu do ženského pohlavného orgánu za účelom rozmnožovania alebo pôžitku. Fermatova veta, naopak, tvrdí, že keď x, y a z sú celé čísla a každé z nich bude umocnené na entú, súčet tých prvých dvoch sa nikdy nerovná tretiemu, keď n je väčšie ako 2.
Pomlka.
TOMASÍNA Cccc!
SEPTIMUS Nič sa nedá robiť, to hovorí tá veta.
TOMASÍNA Je to nechutné a nepochopiteľné. Teraz, keď som už vyrástla a môžem to skúšať sama, nikdy to nebudem môcť robiť bez toho, aby som pri tom nemyslela na vás.
SEPTIMUS Veľmi pekne ďakujem, my lady. Zišla už dnes ráno pani Chaterová dolu?
TOMASÍNA Nie. Povedzte mi ešte niečo o pohlavnom styku.
Septimus O pohlavnom styku sa už nedá povedať nič viac.
TOMASÍNA Je to to isté, čo láska?
SEPTIMUS Och, nie, je to oveľa príjemnejšie.
Jedny z bočných dverí vedú do hudobnej miestnosti. Ale teraz sú to druhé bočné dvere, ktoré sa otvoria, a vojde Jellaby – komorník.
Ja učím, Jellaby.
JELLABY Prepáčte, pán Hodge, pán Chater povedal, že vám mám neodkladne doručiť jeho list.
SEPTIMUS Aha, to je niečo iné. (*Septimus vezme list.*) Ďakujem. (*A aby prepustil Jellabyho.*) Ďakujem vám.
JELLABY (*sa nedá)* Pán Chater ma požiadal, aby som mu doniesol vašu odpoveď.
SEPTIMUS Moju odpoveď?
Otvorí list. Ten nemá obálku ako takú, ale „chlopeň“, je preložený a zapečatený, „chlopeň“ robí tú istú službu. Septimus nedbalo rozlomí pečať a číta.
Nuž, moja odpoveď je, že som viazaný povinnosťou voči jeho lordstvu venovať sa do trištvrte na dvanásť výučbe jeho dcéry. Keď budem hotový a ak bude pán Chater ešte k dispozícii, rád na neho počkám v – (*overuje si to v liste)* – v zbrojnici.
JELLABY Oznámim mu to, ďakujem, pane.
Septimus zloží list a vloží ho medzi stránky „Dívánu Erosovho“.
TOMASÍNA Čo je na obed, Jellaby?
JELLABY Varená šunka s kapustou, my lady, a ryžový puding.
TOMASÍNA Ú, to je dobrôtka.
Jellaby odíde.
SEPTIMUS No, tak pozrime sa na pána Noakesa. Uviedol sa tu ako džentlmen, filozof pitoresknosti, vizionár, ktorý dokáže prenášať hory a stvoriť jazerá, ale v záhrade sa správa ako had.
TOMASÍNA Keď miešate ryžový puding, Septimus, lyžica džemu sa v ňom šíri dookola a zanecháva červenú stopu ako obraz meteoritu v mojom astronomickom atlase. Ale ak začnete puding miešať opačne, džem sa už naspäť nespojí. Skutočne, nákyp to ignoruje a premieňa sa na ružový ako predtým. Nepripadá vám to zvláštne?
SEPTIMUS Nie.
TOMASÍNA Mne áno. Veci sa nedajú oddeliť miešaním.
SEPTIMUS Nedajú, to by musel čas bežať dozadu, ale pokiaľ to nerobí, musíme sa premiešavať dopredu, miešať sa za pochodu, vymiešavať chaos z chaosu do chaosu, až pokiaľ nie je ružová jednoliata, nemenná a nezmeniteľná a to raz navždy. Tomu sa hovorí slobodná vôľa alebo sebaurčenie.
Schytí korytnačku, posunie ju o niekoľko centimetrov na vrch nejakých nezviazaných papierov a napomenie ju, ako keby sa bola zatúlala.
Seď!
TOMASÍNA Newton... myslíte si, že ho Boh uznáva, Septimus?
SEPTIMUS Eton? Obávam sa, že takmer iste. Poprosíme vášho brata, ktorý tam študuje, aby po tom hneď začal pátrať.
TOMASÍNA Nie, Septimus, či Boh verí v Newtona. Septimus! Som prvá, kto na to pomyslel?
SEPTIMUS Nie.
TOMASÍNA Ešte som nedopovedala na čo.

SEPTIMUS Zrejme na to, že ak sa všetko od najvzdialenejšej planéty až po najmenší atóm v našom mozgu správa podľa Newtonovho zákona o pohybe, čo sa stane so slobodnou vôľou?
TOMASÍNA Nie.
SEPTIMUS Čo sa stane s Božou vôľou?
TOMASÍNA Nie.
SEPTIMUS Čo sa stane s hriechom?
TOMASÍNA *(výsmešne)* Nie!
SEPTIMUS Vzdávam sa.
TOMASÍNA Ak by ste mohli zastaviť každý atóm v jeho polohe a smere a keby váš rozum mohol pochopiť všetky takto pozastavené deje, potom, keby ste boli naozaj, ale naozaj dobrý v algebre, mohli by ste napísať vzorec pre celú budúcnosť; a napriek tomu, že nikto nemôže byť taký múdry, aby to urobil, ten vzorec musí existovať presne tak, ako keby to niekto urobiť mohol.
SEPTIMUS *(pomlka)* Áno. *(pomlka)* Áno, pokiaľ mi je známe, vy ste prvá, ktorá na to pomyslela. *(Pomlka. S premáhaním.)* Fermat napísal na okraj svojho výtlačku Aritmetiky, že objavil úžasný dôkaz svojej vety, ale ten okraj bol príliš úzky, aby sa tam zmestil. Tú poznámku našli po jeho smrti a od toho dňa do dnešného –
TOMASÍNA Aha! Už viem! Odpoveď je jednoduchá.
SEPTIMUS Tentoraz ste sa pravdepodobne precenili. *Dvere sa otvoria akosi prudko. Vstúpi Chater.* Pán Chater! Asi ste nedostali môj odkaz. Som vám k dispozícii o trištvrte na dvanásť, ak vám to vyhovuje.
CHATER To teda nevyhovuje, pane. Moja záležitosť nepočká.
SEPTIMUS Potom predpokladám, že lord Croom súhlasí s tým, že vaša záležitosť je dôležitejšia ako vyučovanie jeho dcéry.
CHATER Neviem, či súhlasí, ale ak si to prajete, požiadam jeho lordstvo, aby sa k tomu vyjadrilo.
SEPTIMUS My lady, odíďte s pánom Fermatom do hudobného salónu. Ak nájdete dôkaz jeho vety, dostanete lyžicu džemu navyše.
TOMASÍNA Žiadny dôkaz neexistuje, Septimus. Je jasné, že tá poznámka na okraji bol iba žart, ktorý vás mal všetkých dohnať do šialenstva. *(Odíde.)*
SEPTIMUS A teraz, pane, čo je to za záležitosť, ktorá nemôže počkať?
CHATER Myslím, pane, že to viete. Urazili ste moju manželku.
SEPTIMUS Urazil? To by sa priečilo mojim dobrým mravom, mojim spôsobom a obdivu, ktorý prechovávam k pani Chaterovej.
CHATER Počul som o vašom obdive, pane! Vy ste urazili moju manželku včera večer v besiedke!
SEPTIMUS Mýlite sa. Ja som sa s vašou manželkou v besiedke miloval. Požiadala ma, aby som sa tam s ňou stretol, niekde mám od nej lístok, nájdem ho pre vás, a pokiaľ by niekto chcel tvrdiť, že som tam neprišiel, to by bolo ohováranie, ako je Boh nado mnou, pane.
CHATER Vy prekliaty chlipník! Neváhate zruinovať povesť dámy, len aby ste skryli svoju zbabelosť. To vám neprejde! Vyzývam vás na súboj, poďte von!
SEPTIMUS Chater! Chater, Chater, Chater! Drahý priateľu!
CHATER Neopovážte sa ma nazývať priateľom. Uspokojí ma iba satisfakcia! Žiadam vás o ňu.
SEPTIMUS Včera žiadala uspokojiť pani Chaterová a teraz vy. Nemôžem tráviť dni a noci tým, že budem uspokojovať potreby rodiny Chaterovcov. A čo sa týka povesti vašej manželky, je taká, aká bola aj predtým.
CHATER Vy darebák!
SEPTIMUS Uisťujem vás, pani Chaterová je šarmantná a temperamentná dáma, má príjemný hlas a elegantnú chôdzu, je stelesnením všetkých kvalít, ktoré spoločnosť uznáva v jej pohlaví. Ale najväčšiu popularitu si získala schopnosťou udržiavať v nohavičkách permanentný stav tropickej vlahy, pri ktorej by mohli rásť v jej šuplíku orchidey aj v januári.
CHATER Buďte prekliaty, Hodge, toto nebudem počúvať! Budete sa biť, alebo nie?
SEPTIMUS *(rozhodne)* Nebudem! Dnes u nás nežijú viac ako dvaja-traja prvotriedni básnici a ja nezastrelím jedného z nich kvôli tomu, že som si to v besiedke rozdal na stojáka so ženou, ktorej povesť nemôže dostatočne obrániť ani rota vojakov v nepretržitej službe.
CHATER Ha! To nemyslíte vážne! A kto sú, podľa vás tí ďalší? – nie – nie! – zahovárate, Hodge. Moje rozhodnutie nezmeníte lichôtkami. Mysleli ste to vážne?
SEPTIMUS Áno. A to isté by som povedal aj Miltonovi, keby nebol mŕtvy. Samozrejme, nie to o jeho žene –
CHATER A čo žijúci? Básnik Southey?
SEPTIMUS Southeyho by som zastrelil bez mihnutia oka.
CHATER *(smutne potriasa hlavou)* Áno, ten upadol. Obdivoval som jeho „Thalaba“, ale „Madoc...“ *(zachichoce sa)*, môj Bože! – odpútavame sa však od témy – zneužili ste pani Chaterovú, a akoby to nebolo dosť, tak to vyzerá, že každý paholok a každá slúžka, vďaka tomu -
SEPTIMUS Preboha! Nepočuli ste, čo som povedal?
CHATER Počul som, pane, a nepopieram, že vítam vaše uznanie. Len Boh vie, ako málo si človeka vážia, ak nepatrí ku klike škrabákov a politických pochlebovačov, ktorí obklopujú Jeffreyho a Edinburské listy –
SEPTIMUS Môj drahý Chater, tí posudzujú básnika podľa zasadacieho poriadku pri stole lorda Hollanda, ktorý ovplyvňuje spoločenskú mienku!
CHATER Máte pravdu! Inak veľmi rád by som spoznal meno toho darebáka, ktorý v Piccadilly Recreation zosmiešnil moju veršovanú drámu „Turecká deva“.

SEPTIMUS „Turecká deva“! Mám ju na nočnom stolíku! Keď nemôžem spať, venujem sa „Tureckej deve“ ako starej priateľke.
CHATER *(potešený)* No vidíte! A ten darebák napísal, že by ju nedal na večeru ani svojmu psovi, aj keby bola plnená gaštanmi a obliata chlebovou omáčkou. Keď to čítala pani Chaterová, plakala, pane, a štrnásť dní sa mi neoddala – čo ma vracia k našej pôvodnej téme –
SEPTIMUS Pochopte to konečne! Táto báseň urobí vaše meno nesmrteľným –
CHATER Či urobí, či nie –
SEPTIMUS O tom niet pochýb, pane. Žiadna literárna klika nemôže zabrániť nadšeniu kultúrnej verejnosti. Váš „Diván Erosov“ si získa davy.
CHATER To je vaša prognóza, pane?
SEPTIMUS To je moje rozhodnutie.
CHATER Naozaj? No teda! Ale nechápem.
SEPTIMUS Viete, mám jeden z prvých výtlačkov – poslali mi ho, aby som napísal recenziu. Povedal som recenziu, ale v skutočnosti ide o komplexnú štúdiu, ktorá pomenuje váš talent a umiestni vašu tvorbu na oprávnené miesto v anglickej literatúre.
CHATER Nuž, musím povedať, to je iste… Už ste to napísali?
SEPTIMUS *(odmerane)* Ešte nie.
CHATER Ach. A ako dlho to budete?
SEPTIMUS Ak to mám urobiť poriadne, najskôr musím pozorne, niekoľkokrát prečítať vašu knihu, obe vaše knihy, niekoľkokrát, tak isto doplnkovú literatúru, aby som mal podklady pre vyjadrenie úcty či opovrhnutie, podľa úrovne externých zdrojov. Samozrejme, že si urobím poznámky usporiadam myšlienky, a napokon, keď to všetko absorbujem a moja duša sa upokojí…
CHATER *(prefíkane)* Vedela pani Chaterová o tom predtým, než – predtým, než vás ... než ste ju...
SEPTIMUS Myslím, že je to veľmi pravdepodobné.
CHATER *(triumfálne)* Neexistuje nič, čo by tá žena pre mňa neurobila! Teraz vidíte, čo je to za charakter! Áno, ako je Boh nado mnou, to je moja oddaná manželka, pane!
SEPTIMUS Už len kvôli tomu by som z nej nerád urobil vdovu.
CHATER Kapitán Brice sa nedávno vyjadril podobne!
SEPTIMUS Aj kapitán Brice?
CHATER Pán Hodge, dovoľte mi, aby som v radostnom očakávaní vpísal do vášho výtlačku venovanie. Poslúžim si perom slečny Tomasíny.
SEPTIMUS Poznáte sa s lordom a lady Croomovcami vďaka tomu, že ste žiadali satisfakciu od brata lady Croomovej?
CHATER Nie! Nie, bolo to celé nezmysel, pane, – kačica! Ale šťastný omyl, pane. Priniesol mi mecenáša v podobe kapitána Kráľovského námorníctva, brata pani grófky, pána Bricea. Myslím, že takým niečím sa nemôže pochváliť ani pán Walter Scott! A odvtedy som vážený hosť tu, v Sidley Parku.
SEPTIMUS Nuž, pane, môžete spokojne povedať, že ste dostali zaslúženú satisfakciu.
Chater už podpisuje knihu a používa pero a kalamár, ktoré sú na stole. Vstúpi Noakes, dverami, ktoré použil Chater. Nesie zrolované plány. Chater vpisuje a ignoruje Noakesa. Noakes, zbadajúc prítomných, spanikári.
NOAKES Och!
SEPTIMUS Á, pán Noakes! – môj zablatený, snaživý darebák! Kde máte svoj ďalekohľad?
NOAKES Dovoľte mi odísť – myslel som, že pani grófka – prepáčte –
(Porazenecky ustupuje, no zostane stáť ako prikovaný pri zvuku Chaterovho hlasu. Chater číta svoje venovanie zvonivým hlasom.)
CHATER „Môjmu priateľovi Septimovi Hodgeovi, ktorý urobil autorovi tú najlepšiu službu – Ezra Chater, Sidley Park, Derbyshire 10. apríl 1809“ Tu, pane, – niečo, čo môžete ukazovať svojim vnukom!
SEPTIMUS To je viac, než si zaslúžim, vyzerá to pekne, čo na to poviete, Noakes?
(Vyrušia ich lady Croomová a kapitán Kráľovského námorníctva Brice, ktorí sa objavia za oknami. Jej prvé slová prejdú otvorenými dverami.)
LADY CROOMOVÁ Ó, nie! Besiedka?!
Vstúpi nasledovaná Briceom, ktorý nesie v koži obalený skicár.
Pán Noakes! Čo to počúvam?
BRICE Nielen besiedka, ale aj lodenica, čínsky mostík, kríky –
CHATER Preboha, pane! To nie možné!
BRICE Pán Noakes vám to potvrdí.
SEPTIMUS To je nehorázne, pán Noakes!
LADY CROOMOVÁ Som rada, že s tým súhlasíte, pán Hodge.
TOMASÍNA *(otvára dvere z hudobnej miestnosti)* Môžem sa už vrátiť?
SEPTIMUS *(pokúša sa zavrieť dvere)* Ešte nie –
LADY CROOMOVÁ Len ju nechajte. Jedna lekcia z hlúposti je hodna viac ako dve z múdrosti.
Brice položí skicár na stojan na čítanie a tam ho otvorí. Skicár je dielom pána Noakesa, ktorý je očividne obdivovateľ „Červených kníh“ Humphryho Reptona. Stránky maľované vodovými farbami ukazujú záhradu „pred“ a „po“ a sú prefíkane zostrihané tak, aby to posledné prekrývalo časti predošlého, hoci Repton to robil opačne.
BRICE Je Sidley Park anglická záhrada alebo hniezdo korzických banditov?
SEPTIMUS Nezveličujme.
BRICE To je znásilnenie, pane!
NOAKES *(bráni sa)* Nie, to je dnešný módny trend.
CHATER *(nepochopil rovnako ako Septimus)* Poľutovaniahodné, bohužiaľ, ale tak to dnes chodí.
(Tomasína skúma skicár.)
LADY CROOMOVÁ Pán Chater, preukazujete prílišnú poddajnosť. A vy pán Hodge, vyjadrite sa.

SEPTIMUS Madam, ospravedlňujem sa za besiedku, úprimne ma to mrzí – a do istej miery aj lodenica – ale čínsky mostík je číry výmysel! – a tie kríky, to je pod moju úroveň, to odmietam! Pán Chater! – azda neveríte slovu príležitostného záhradníka, ktorý vidí karnálne objatie v každej škárke záhrady, ktorú vymeriava?!
TOMASÍNA Septimus, ale teraz sa nehovorí o karnálnom objatí, alebo hovorí, mamá?
LADY CROOMOVÁ Samozrejme, že nie. Čo ty vieš o karnálnom objatí?
TOMASÍNA Všetko vďaka Septimovi. Podľa môjho názoru je plán záhrady pána Noakesa perfektný. Je to spasiteľ. (Salvator!)
LADY CROOMOVÁ Čo tým myslí to dieťa?
NOAKES *(odpovedá na nesprávnu otázku)* Spasiteľ, čiže Salvator. Salvator Rosa, vaša jasnosť, ten slávny maliar. Je typickým predstaviteľom pitoreskného štýlu.
BRICE Hodge, o čom to vlastne vraví?
SEPTIMUS Hovorí z nej nevinnosť, nie skúsenosť.
BRICE Tomu hovoríte nevinnosť? Určite? Zruinoval tvoju nevinnosť, dieťa?
Pomlka.
SEPTIMUS Odpovedzte svojmu ujovi!
TOMASÍNA *(k Septimovi)* Aký rozdiel je medzi zruinovaným dieťaťom a zruinovaným hradom?
SEPTIMUS Takéto otázky prenechám pánovi Noakesovi.
NOAKES *(stráca pôdu pod nohami)* Zruinovaný hrad je nepochybne veľmi pitoreskný.
SEPTIMUS To je ten hlavný rozdiel. *(Briceovi)* Vyučujem klasických autorov. Ak jej nevysvetlím podtexty ich textov ja, tak kto?
BRICE Povinnosťou učiteľa je udržiavať ju v nevedomosti.
LADY CROOMOVÁ Nepúšťaj sa do paradoxov, Eduard, hrozí, že by si náhodou mohol byť duchaplný. Tomasína, počkaj vo svojej spálni.
TOMASÍNA *(na odchode)* Áno, mamá. Nechcela som vám spôsobiť ťažkosti, Septimus. Veľmi ma to mrzí. Je jasné, že sú niektoré veci, ktorým dievča smie rozumieť, napríklad celá algebra, ale sú aj iné, napríklad ako objímať hovädzí bok, ktoré musia pred ňou tajiť, až kým nie je dosť stará na to, aby mala svoju vlastnú zdochlinu.
LADY CROOMOVÁ Moment.
BRICE O čom to hovorí?
LADY CROOMOVÁ O mäse.
BRICE O mäse?
LADY CROOMOVÁ Tomasína, radšej zostaň. Tvoje vedomosti o pitoresknosti života zjavne presahujú čokoľvek, čo by sme mohli ponúknuť my ostatní. Pán Hodge, nevedomosť by mala byť ako prázdna nádoba, ktorá čaká, že ju naplnia v studni pravdy – nie v kabinete vulgárnych kuriozít. Pán Noakes – a teraz je, konečne, rad na vás.
NOAKES Ďakujem, vaša milosť –
LADY CROOMOVÁ Vaše nákresy hovoria o úžasnej premene. Nebyť tejto dômyselnej knihy, vôbec by som nespoznala svoju vlastnú záhradu – pozrite! Tu je Sydley Park, ako vyzerá teraz, a tu, aký bude, keď ho vezme do rúk pán Noakes. Na mieste dôverne známej idylickej kultivovanosti anglickej záhrady vyraší temný les a tam, kde nikdy nestál dom, vztýči sa skalné bralo s ruinami hradu, voda sa rúti po kameňoch tam, kde nikdy nebol ani prameň, ani kameň, ktorým by som prehodila kriketové ihrisko. Moje hyacintové údolíčko sa stalo hniezdom škriatkov a na mieste môjho čínskeho mosta, ktorý – som si istá – je krajší ako ten v Kew, a čo ja viem, možno aj ten v Pekingu, leží – padnutý obelisk zarastený šípkami –
NOAKES *(pípne)* Lord Little má veľmi podobný –
LADY CROOMOVÁ Nemôžem nešťastie lorda Littla zmenšiť tým, že k nemu pridám to svoje. Prosím, a čo má byť tá rurálna chatrč, ktorá si nárokuje právo nahradiť moju besiedku?
NOAKES To je pustovňa, madam.
LADY CROOMOVÁ Úžasné!
BRICE Všetko je to akési nesúmerné, pán Noakes.
NOAKES Je, pane. Nesúmernosť je jedna z hlavných zásad malebného, čiže pitoreskného štýlu...
LADY CROOMOVÁ Ale Sidley Park je dostatočne malebný, a je to veľmi milý obraz prírody. Stráne sú zelené a mierne. Stromy sú priateľsky zoskupené v prirodzených odstupoch tak, aby vynikli. Potôčik – zvlnená stužka vinúca sa od jazera – je pokojne krotený lúkami, na ktorých sa pasie správny počet vkusne naaranžovaných oviec – skrátka, je to príroda podľa Božieho plánu a ja môžem zvolať spolu s maliarom: „Et in Arcadia ego!“ – „Tu som v Arkádii!“, Tomasína.
TOMASÍNA Keď myslíte, mamá, tak áno.
LADY CROOMOVÁ Pochybuje o mojom vkuse alebo o mojom preklade?
TOMASÍNA K obom by sa dalo niečo dodať, mamá, no pochybnosť vo mne vzbudzuje hlavne váš zemepis. Arkádia sa nachádza, ako iste viete, v Grécku.
LADY CROOMOVÁ Niečo sa s tým dievčaťom stalo, odkedy som ju posledný raz videla, a to bolo určite včera. Koľko máš dnes ráno rokov, dieťa?
TOMASÍNA Trinásť a desať mesiacov, mamá.
LADY CROOMOVÁ Trinásť a desať mesiacov. Ešte najmenej šesť mesiacov by nemala byť taká bezočivá a s názorom na vkus by mala počkať ešte oveľa dlhšie. Pán Hodge, beriem vás za to na zodpovednosť. A teraz sa vráťme k vám, pán Noakes –
NOAKES Ďakujem, vaša milosť –
LADY CROOMOVÁ Domnievam sa, že ste čítali príliš veľa romantických románov od pani Radcliffovej. Toto je záhrada ako zo „Zámku v Otrante“ alebo zo „Záhady Udolpha“ –
CHATER Ale „Zámok v Otrante“ napísal Horac Walpole, my lady.

NOAKES *(vzrušený)* Pán Walpole, ten záhradník?!
LADY CROOMOVÁ Pán Chater, v Sidley Parku ste vítaným hosťom, ale aby ste ním zostali aj naďalej, musíte pripustiť, že „Zámok v Otrante“ napísal ten, koho určím ja, veď na čo iné by sme si pozývali hostí? Na čo iné by nám boli potrební?
Počuť vzdialenú streľbu.
No, pušky sú už na dohľad – pohovorím si o tej veci s lordom Croomom a potom uvidíme – *(stojí a díva sa von)* Á! – váš priateľ zložil holuba, pán Hodge. *(kričí von)* Bravo, pane!
SEPTIMUS Toho holuba určite zostrelil váš manžel alebo syn, vaša jasnosť – môj spolužiak nebol nikdy dobrý strelec.
BRICE *(díva sa von)* Áno – bravo, Augustus! Bravo, chlapče!
LADY CROOMOVÁ *(von)* No tak poďte! Poďte, moje vojsko!
Brice, Noakes a Chater ju poslušne nasledujú, Chater sa okľukou vráti, aby Septimovi vrúcne potriasol rukou.
CHATER Môj drahý priateľu!
Chater tiež odíde. Opäť počuť pušky, ale trošku bližšie.
TOMASÍNA Buch, buch, buch… Vyrastala som pri zvuku pušiek ako dieťa v obkľúčení. Začiatkom sezóny holuby a havrany, v auguste tetrovy, potom nasledovali bažanty, prepelice, sluky a divé kačky – buch – buch – buch, a nakoniec poľovačka na vysokú. Papá nepotrebuje anjela, ktorý by zaznamenával jeho skutky, celý jeho život je zapísaný v loveckých denníkoch.
SEPTIMUS Kalendár popráv. „Et in Arcadia ego!“ „I v Arkádii som.“ Alebo „I v Arkádii sa nachádzam.“ Alebo voľnejší preklad, „I v Arkádii nájdete smrť!“
TOMASÍNA Fuj, smrť je odporná! *(Namočí pero a berie ho k stojanu so skicárom.)* Dodám tam pustovníka, načo je pustovňa bez pustovníka? Ste zamilovaný do mojej mamy, Septimus?
SEPTIMUS Nesmiete byť bystrejšia, než sú starší od vás. To sa nepatrí.
TOMASÍNA Som bystrejšia?
SEPTIMUS Áno, oveľa.
TOMASÍNA To ma mrzí, Septimus. *(Preruší kreslenie a vytiahne z vrecka malú obálku.)* Pani Chaterová prišla do hudobného salónu s listom pre vás. Povedala, že to nie je dôležité, a preto vám ho mám doniesť čo najbezpečnejšie, čo najrýchlejšie a čo najdiskrétnejšie. Spôsobuje karnálne objatie pomätenie mysle?
SEPTIMUS *(berie list)* Absolútne. Ďakujem vám. Týmto sme dnešné vyučovanie ukončili.
TOMASÍNA Aha. Urobila som ho ako Krstiteľa v divočine.
SEPTIMUS Aké pitoreskné.
Z diaľky počuť hlas lady Croomovej volať Tomasínu, ktorá vybehne do záhrady – veselá a nekomplikovaná dievčina. Septimus otvorí lístok od pani Chaterovej. Pokrčí obálku a odhodí ju. Číta odkaz, zloží ho a vloží medzi stránky „Erosovho divánu“.

DRUHÝ OBRAZ

Nasvieti sa tá istá miestnosť, je podobné ráno, ale v našej súčasnosti, čo je hneď zrejmé zo zovňajšku Hany Jarvisovej, ale z ničoho iného. Niečo k tomu treba poznamenať. Dej tejto hry pendluje sem a tam medzi začiatkom deväťnásteho storočia a súčasnosťou, stále v tej istej miestnosti. Miestnosť je v oboch dobách rovnaká, a hoci by sa to očakávalo, nič sa do nej nedodáva ani sa z nej nič neberie. Celkový vzhľad izby by nemal urážať ani jedno z týchto období. Čo sa týka rekvizít – kníh, novín, časopisov, kvetov a pod. –, nie je vôbec potrebné odstraňovať evidenciu o jednej dobe, aby sa uvoľnil priestor pre druhú. Knihy a podobne, ktoré sa používajú v oboch dobách, by však mali existovať v starej aj novej verzii. Ako nám bolo povedané, záhrada vonku prešla zmenami. A opäť – to, čo vidíme, sa nemá meniť, ale ani popierať.
Podľa tohto princípu kalamár a perá a pod. z prvého obrazu môžu zostať. Knižky a tlačoviny spojené s Haniným výskumom v druhom obraze môžu byť na stole od začiatku hry. A tak ďalej. V priebehu hry sa na stole nazbiera to i ono, a keby sa predmet z jedného obrazu mal stať prežitkom v inom (napríklad hrnček na kávu), tak si ho jednoducho odmyslíme. Ku koncu hry sa na stole nazbiera značné množstvo predmetov. Hana listuje stránkami skicára pána Noakesa. Poruke má tiež niekoľko malých zväzkov vyzerajúcich ako denníky (zistí sa, že sú to „záhradné zápisky“ lady Croomovej). Po chvíli Hana vezme skicár k oknu a porovnáva nákresy s tým, čo vidí. Potom položí skicár na stojan na knihy.
Nemá na sebe nič márnivé. Topánky sú vhodné do záhrady a tam aj teraz zamieri po tom, čo vezme zo stola teodolit. Miestnosť je na chvíľku prázdna.
Jedny z ďalších dverí sa otvoria a vstúpia Chloe s Bernardom. Ona je domáca – dcéra majiteľov – a je oblečená ležérne. Bernard, návštevník, má oblek a kravatu. Má tendenciu obliekať sa nápadne, ale pre túto príležitosť sa trošku umiernil. Na prsiach mu horí vreckovka vo farbách pávích pier, vyčnievajúca z náprsného vrecka. Nesie objemnú koženú tašku, ktorá slúži ako aktovka.
CHLOE Och! Pred chvíľou tu bola …
BERNARD Aha…
CHLOE Áno, vydržte…
Chloe vyjde záhradnými dverami a zmizne z dohľadu. Bernard čaká. Otvoria sa druhé dvere a nakukne Valentín.

VALENTÍN Do riti.
Valentín znova zájde a zavrie dvere. Chloe sa vracia, nesie pár gumených čižiem. Sadne si a začne si vymieňať topánky za čižmy, medzitým rozprávа.
CHLOE Najlepšie bude, keď tu počkáte a ušetríte si námahu. Trávi v záhrade dosť veľa času, ako si iste viete predstaviť.
BERNARD Áno. Prečo?
CHLOE No, píše dejiny záhrady, nevedeli ste to?
BERNARD Nie, vedel som, že skúma rodinné dokumenty Croomovcov, ale...
CHLOE No, nejde celkom o dejiny záhrady. Poviem Hane, nech vám to vysvetlí. Ale ten zákop, čo ste doň takmer vleteli s autom, s tým súvisí. Urobte si pohodlie, i keď je to problematické: všetko, čo je na ceste do najbližšieho záchodu, vypratali.
BERNARD Všetko v dome?
CHLOE Nie, len v tejto miestnosti.
BERNARD Chápem. Povedali ste Hana?
CHLOE Áno, Hana. Môžem vás tu nechať? *(Vstane, obutá v čižmách)* O chvíľu som... Nebudem… *(Ale on ju nepočúva.)* Pán Nightingale?
BERNARD *(sa preberie)* Áno. Ďakujem vám. Slečna Jarvisová je Hana Jarvisová, tá spisovateľka?
CHLOE Áno. Čítali ste jej knihu?
BERNARD Ó, áno. Áno.
CHLOE Stavím sa, že je v pustovni, ale nevidím cez ten stan...
BERNARD Budete mať záhradnú slávnosť?
CHLOE Tanečnú zábavu pre miestnych ľudí, maškarádu, každý sa nahodí a potom sa všetci opijú. Starkí to nechcú mať v dome, raz sa nám podarilo jeden čajník vyprosiť späť z aukčnej siene Christie´s na poslednú chvíľu, takže všetko, čo môžu zničiť, ukradnúť alebo ovracať, sme dali taktne odpratať, možno by som mala povedať – netaktne – *(Už je na odchode.)*
BERNARD Hm – pozrite – mohli by ste – neprekážalo by vám, keby ste zatiaľ moje meno nespomenuli?
CHLOE Áno. Iste.
BERNARD *(usmieva sa)* Bude väčšia zábava, ak ju prekvapíme. Môže byť?
CHLOE Áno. Ale zrejme sa bude pýtať… Mám povedať iné meno, aspoň zatiaľ?
BERNARD Áno, prečo nie?
CHLOE Možno meno iného vtáka. Nepodobáte sa na Nigtingala – slávika. Možno páv? Pán Peacock?
Znovu odíde. Bernard si obzerá knihy na stole. Zloží si aktovku. Z diaľky počuť výstrely z pušky. Pritiahne ho to k oknu. Díva sa von. Dvere, ktorými vošiel, sa otvoria a Gus sa díva do miestnosti. Bernard sa obráti a uvidí ho.
BERNARD Ahoj.
Gus nehovorí. Nikdy nehovorí. Možno nevie rozprávať. Je nepokojný, a keď sa k nemu neznámy obráti, vycúva späť. O chvíľku neskôr sa otvoria iné dvere a cez miestnosť prejde Valentín, nie že by Bernarda priamo ignoroval, ale ignoruje ho.
VALENTÍN Do riti, do riti, do riti...
(Toľko razy, koľko mu trvá, aby vyšiel náprotivnými dverami a zavrel ich za sebou. Za nimi ho počuť kričať.) Chloe! Chloe! *(Bernardove rozpaky rastú. Tie isté dvere sa otvoria a Valentín sa vráti. Díva sa na Bernarda.)*
BERNARD Je v záhrade, hľadá slečnu Jarvisovú.
VALENTÍN Kde je všetko?
BERNARD Vypratali to kvôli, eh…
VALENTÍN Tancovať sa bude v stane, nie?
BERNARD Áno, ale tadeto sa ide k najbližšiemu záchodu.
VALENTÍN Potrebujem skrinku na nočník.
BERNARD Och. Nemôžete použiť záchod?
VALENTÍN Sú tam všetky lovecké denníky.
BERNARD Aha. Na záchode alebo v skrinke?
VALENTÍN Venuje sa vám niekto?
BERNARD Áno. Ďakujem. Som Bernard Nigh – Prišiel som za slečnou Jarvisovou. Písal som lordovi Croomovi, ale, žiaľ, nedostal som odpoveď, tak som –
VALENTÍN Naklepali ste to?
BERNARD Naklepal?
VALENTÍN Na notebooku?
BERNARD Áno.
VALENTÍN Môj otec nikdy neodpovedá na listy, ktoré nie sú napísané rukou. *(Zbadá korytnačku, ktorá bolo poloskrytá na stole.)* Tak, tu si sa skrýval, Blesk? *(Vezme ju.)*
BERNARD Včera som sem zatelefonoval a myslím, že som hovoril s vami –
VALENTÍN So mnou? Ách! Áno! Prepáčte! Pripravujete prednášku o – niečom – a chcete sa Hany spýtať – na – niečo...
BERNARD Presne. Dúfam, že slečna Jarvisová bude ku mne zhovievavá.
VALENTÍN To pochybujem.
BERNARD Á, ste oboznámený s jej výskumom?
VALENTÍN Nie, ale poznám Hanu.
BERNARD Je tu už dlho?
VALENTÍN Obávam sa, že už patrí k domu. Viete, moja matka čítala jej knihu. A vy?
BERNARD Nie. Áno. Jej knihu. Pravdaže.
VALENTÍN Je so sebou nesmierne spokojná.
BERNARD Nuž, dovolím si povedať, že keby som napísal bestseller ja...
VALENTÍN Nie, že ju prečítala. Moja matka zásadne číta iba knihy pre záhradkárov.
BERNARD Musí byť nadšená, že Hana Jarvisová píše knihu o jej záhrade.
VALENTÍN Je to skôr o pustovníkoch.
Gus sa vráti cez tie isté dvere a opäť sa obráti, že odíde.
To je v poriadku, Gus – čo by si chcel? –
Ale Gus je už preč.
Tak… vezmem Bleska, nech sa prebehne.
BERNARD Vlastne sme sa už raz stretli.
V Sussexe pred dvoma rokmi na seminári…
VALENTÍN Ale, skutočne som tam bol?

BERNARD Áno. Jeden z mojich kolegov veril, že našiel neznámu poviedku D. H. Lawrencea, a analyzoval ju na svojom počítači, veľmi zaujímavé, možno si tú prednášku pamätáte?
VALENTÍN Ani nie. Viete, často sedím so zavretými očami a to nemusí nevyhnutne znamenať, že som hore.
BERNARD Nuž, ten chlapík porovnával vetné stavby a na nich ukázal, že s deväťdesiatpercentnou pravdepodobnosťou to naozaj napísal Lawrence. Na moju nevýslovnú radosť jeden z tej vašej matematickej bandy dokázal, že na tom istom štatistickom základe je deväťdesiatpercentná šanca, že Lawrence napísal tiež „Janu Eyrovú" a „Pýchu a predsudok".
VALENTÍN Á, „Jana Eyrová". Áno, bol som tam. *(Dívajúc sa von.)* Á – už prichádza. Nechám vás, nech sa porozprávate. Mimochodom, tá červená mazda je vaša?
BERNARD Áno.
VALENTÍN Ak môžem poradiť, odpratal by som ju z dohľadu prv, než príde môj otec. Nestrpí v dome nikoho s japonským autom. Ste teploš?
BERNARD Nie, naozaj.
VALENTÍN Aj tak.
Valentín odchádza, zatvára dvere. Bernard zostane zhrozený hľadieť na zavreté dvere. Hana vojde záhradnými dverami za jeho chrbtom.
HANA Pán Peacock?
Bernard sa neurčito díva okolo, potom sa obzrie ponad plece po stratenom Peacockovi. Potom mu to dôjde a obráti sa so svojou nightingaleskou dobrosrdečnosťou.
BERNARD Á… Zdravím! Slečna Jarvisová, jasné. Veľmi ma teší. Trošku som zaváhal – tá fotografia vás nevystihuje. (alt. vám nerobí česť)
HANA Aká fotografia? (*Zablatila si topánky a vyzúva si ich.)*
BERNARD Na obálke vašej knihy. Mrzí ma, že som vás vyrušil pri práci, ale lady Chloe láskavo naliehala, že ona –
HANA Nič to – zablatili by ste si topánky.
BERNARD Ste ohľaduplná. Je od vás milé, že mi venujete chvíľu svojho vzácneho času.
Preháňa to. Ona na neho vrhne pohľad.
HANA Vy ste novinár?
BERNARD *(urazený)* Nie!
HANA Bola som v ha-ha, hrozné blato. Ha-ha tu volajú priekopu, ktorá zabraňuje dobytku vojsť do záhrady, no nebráni vo výhľade. Čo môžem pre vás urobiť, pán Peacock?
BERNARD No, pre začiatok mi môžete hovoriť Bernard, to je moje meno.
HANA Ďakujem.
Ide k dverám do záhrady, kde si obúcha topánky a zoškriabe najhoršie blato.
BERNARD Tá kniha! – tá kniha je objav! Vidieť Karolínu Lambovú vašimi očami, to je naozaj ako vidieť ju po prvý raz. Hanbím sa povedať, že som nikdy nečítal jej romány a vždy som v nej videl len Byronovu hysterickú milenku, ale máte úplne pravdu, je to celkom mimoriadny zjav – začiatok deväťnásteho storočia je moja špecializácia.
HANA Vy učíte?
BERNARD Áno. A píšem ako vy, ako my všetci, hoci som nikdy nenapísal nič, čo by sa predávalo tak ako vaša Karolína.
HANA Ja neučím.
BERNARD Nie. O to viac vám to slúži ku cti. Som presvedčený, že rehabilitovať zabudnutého spisovateľa je tá najdôležitejšia úloha vysokoškolského učiteľa.
HANA A nie učiť?
BERNARD Dobrý Bože, nie, to nech sa s tým študentská banda vyrovná sama. V každom prípade – blahoželám. Predpokladám, že teraz niekto vydá životné dielo Karolíny Lambovej?
HANA Aj ja to predpokladám.
BERNARD Skvelé! Bravo! Hoci to bude mať cenu iba ako dokument, ktorý vrhne spätné svetlo na charakter lorda Byrona.
HANA Bernard. Povedali ste Bernard, však?
BERNARD Áno.
HANA Moment, obujem si topánky.
BERNARD Idete zase von?
HANA Nie, idem vás nakopať do gulí.
BERNARD Dobre. Beriem. Ezra Chater.
HANA Ezra Chater.
BERNARD Narodený v Twickenhame v Middlesexe, roku 1778, autor dvoch veršovaných príbehov – „Turecká deva", 1808, a „Diván Erosov", 1809. Po roku 1809 sa o ňom už nevie nič, vyparil sa.
HANA A ďalej? O čo ide?
BERNARD *(siaha po svojej taške)* Je tu spojitosť so Sidley Parkom. *(Vyberie z tašky „Diván Erosov ". Číta venovanie.)* „Môjmu priateľovi Septimovi Hodgeovi, ktorý urobil autorovi tú najlepšiu službu – Ezra Chater, Sidley Park, Derbyshire, 10. apríl 1809" *(Podáva jej knihu.)* Som vo vašich rukách.
HANA „Diván Erosov". Je to aspoň dobré?
BERNARD Absolútne prekvapivé.
HANA Je to na knihu?
BERNARD Nie, nie – možno monografia pre „Časopis anglických štúdií". O Chaterovi sa nič nevie, v Slovníku anglických spisovateľov nie je o ňom ani slovo, pravdaže, v tej dobe bol už úplne zabudnutý.
HANA Rodina?
BERNARD Nula bodov. V databáze Britskej knižnice je už len jeden ďalší Chater.
HANA To isté obdobie?
BERNARD Áno, ale nebol básnik ako náš Ezra, ale botanik, ktorý opísal trpasličiu georgínu na Martiniku a umrel tam po tom, čo ho pohrýzla opica.
HANA A Ezra Chater?
BERNARD Má dve zmienky v periodickom zozname, o každej knihe jednu a v oboch

prípadoch obsiahlu recenziu v „Picadilly Recreation“, periodiku vychádzajúcom trikrát do týždňa, no bez osobných údajov.
HANA A kde bolo toto? *(tá kniha)*
BERNARD V súkromnej zbierke. Na budúci týždeň mám prednášku v Londýne a myslím si, že Chater je zaujímavý, takže čokoľvek o ňom alebo o tom Septimovi Hodgeovi, o Sidley Parku, akákoľvek stopa… Bol by som veľmi povďačný.
HANA Tak, toto je pre mňa nová skúsenosť. Podliezavý akademik.
BERNARD No, teda.
HANA Ale je to tak. Všetci akademici, ktorí recenzovali moju knihu, ju vzali na vedomie veľmi povýšenecky.
BERNARD To určite nie.
HANA Určite áno. Byronovský gang si rozopol rázporky a tak ukazoval svoju nadradenosť. Mimochodom, kde to je, kde sa neobťažujete učiť?
BERNARD V Sussexe.
HANA V Sussexe. *(Chvíľku premýšľa.)* Nightingale. Áno, venoval mi tisíc slov v Observeri, aby ma odpratal zo scény s potľapkaním po zadku. Musíte ho poznať.
BERNARD Ako som povedal, som vo vašich rukách.
HANA Presne. Tak povedzte „prosím“.
BERNARD Prosím.
HANA Posaďte sa. No.
BERNARD Ďakujem.
Sadne si. Ona zostane stáť. Možno fajčí, ak áno, tak teraz. Krátka cigaretová špička je tiež v poriadku. Alebo cigarky v hnedom papieri.
HANA Ako ste vedeli, že som tu?
BERNARD Ale nevedel. Hovoril som telefonicky so synom lorda Crooma, ale on vaše meno nespomenul a potom vôbec nespomenul, že prídem.
HANA Valentín. Prakticky je v Oxforde. (alt Študuje v Oxforde, občas. Sem-tam.)
BERNARD Áno, stretol som ho. Typický produkt Oxfordu.
HANA Môj snúbenec. *(Vydrží jeho pohľad.)*
BERNARD *(pomlka)* Risknem to. Klamete.
HANA Výborne, Bernard.
BERNARD Kriste.
HANA Hovorí, že som jeho snúbenica.
BERNARD Prečo?
HANA Zo žartu.
BERNARD Odmietli ste ho?
HANA Nebuďte smiešny, vyzerám ako budúca grófka?
BERNARD Nie, nie – ide zrejme o pozornosť tohto podniku. Žart, ktorý neublíži: Moja korytnačka Blesk, moja snúbenica Hana.
HANA Tak nejako. Vy viete, ako na to, Bernard, len neviem, či sa mi to páči.
BERNARD Čo ten Valentín robí?
HANA Postgraduál. Biológiu.
BERNARD Nie. Je matematik.
HANA No, robí tetrovy.
BERNARD Tetrovy?
HANA Nie skutočné, počítačové tetrovy.
BERNARD A kto je ten, čo nehovorí?
HANA Gus.
BERNARD Čo s ním je?
HANA Nepýtala som sa.
BERNARD A čo otec? Zdá sa, že aj s tým je veľká zábava.
HANA To je.
BERNARD A matka je tá záhradníčka. Čo sa to tu deje?
HANA Čo máte na mysli?
BERNARD Takmer som jej autom odrazil hlavu, práve trčala z priekopy.
HANA Archeológia. Dom mal asi do roku 1740 klasickú taliansku záhradu. Lady Croomová sa zaujíma o dejiny záhrady. Poslala som jej svoju knihu – obsahuje, ako viete, ak ste ju čítali – čo, mimochodom, nepredpokladám – celkom obšírny popis záhrady Karolíny Lambovej v Brocket Hall. Teraz som tu, aby som Hermione pomáhala.
BERNARD *(urobilo to na neho dojem)* Hermione?
HANA Záznamy o záhrade sú nezvyčajne kompletné a nikto ich ešte nespracoval.
BERNARD Začínam vás obdivovať.
HANA Predtým to boli len táraniny?
BERNARD Jasné. Tá vaša fotografia vás vystihuje (alt. vám robí česť), o knihe som si nie taký istý.
Hana to zvažuje. On sebavedomo čaká.
HANA Septimus Hodge bol domáci učiteľ.
BERNARD *(ticho)* Tak poďme na to, dievčatko.
HANA Jeho žiačkou bola dcéra lorda Crooma. Syn študoval v Etone. Septimus žil tu v dome, účtovné knihy špecifikujú príspevky na víno a sviečky. Takže nie celkom hosť, ale skôr niečo ako tajomník. Medzi dokladmi sa zachoval jeho list, v ktorom sa uchádza o miesto domáceho učiteľa. Vyhrabem ho pre vás. Pokiaľ si pamätám, študoval matematiku a prírodné vedy v Cambridgei. Bol niečo ako vedec.
BERNARD Skvelé. Vďaka. A Chater?
HANA Nič.
BERNARD Nič, vôbec nič?
HANA Obávam sa, že nie.
BERNARD Ani v knižnici?
HANA Katalóg zostavili roku 1880. Prešla som si to.
BERNARD Knihy alebo katalóg?
HANA Len katalóg.
BERNARD Ach. Škoda.
HANA Je mi ľúto.
BERNARD A čo listy? Žiadna zmienka?
HANA Obávam sa, že nie. Čo sa týka vášho obdobia, som veľmi dôkladná, lebo je to aj moje obdobie.
BERNARD Skutočne? Priznám sa, že vôbec netuším, čo vlastne ...
HANA Sidleyský pustovník.
BERNARD Aha. Kto je to?

HANA Zjavenie. Moja záchrana pred tým, aby som sa nervovo nezrútila z romantickej obrazotvornosti. Mojou témou sú záhrady vo vzťahu k literatúre od 1750 do 1834.
BERNARD Čo sa stalo v 1834?
HANA Môj pustovník umrel.
BERNARD Jasné.
HANA Čo myslíte tým jasné?
BERNARD Nič.
HANA Ale niečo predsa.
BERNARD Nie, nič… Iba, Coleridge tiež umrel v 1834.
HANA. Nevravte? Aká šťastná náhoda. *(miernejšie)* Ďakujem, Bernard. *(Prejde k stojanu na knihy a otvorí Noakesov skicár.)* Pozrite – to je on. *Bernard sa ide pozrieť.*
BERNARD Uhm.
HANA Jediná známa podoba pustovníka v Sidley.
BERNARD Vyzerá veľmi biblicky.
HANA Samozrejme, je dokreslený neskoršou rukou. Pustovňa ešte nestála, keď Noakes robil skicu.
BERNARD Maliar Noakes?
HANA Záhradný architekt. Maľoval takéto knižky pre svojich klientov ako takú propagáciu. *(predvádza)* Predtým a potom, rozumiete. Takto to vyzeralo do, povedzme, 1810 – pokojná, zvlnená záhrada, plná zákrut – voľne plynúcej vody, skupiny stromov, klasická lodenička.
BERNARD Rozkošné. Pravé Anglicko.
HANA Prestaňte už tárať nezmysly, Bernard. Anglické záhrady vymysleli záhradníci napodobňujúci cudzích maliarov, ktorí evokovali klasických autorov. Celé to doniesli domov v kufroch z ciest po Európe. Pozrite sa sem – najlepší záhradný architekt Capability Brown napodobňoval Clauda, ktorý maľoval Arkádiu podľa Vergília! A tu vidíte, ako Noakes prekryl Arkádiu divokou romantickou prírodou v štýle Salvatora Rosu. Gotický román vyjadrený záhradou. Je tam všetko. Chýbajú len upíri. Môjho pustovníka podrobne opísal vo svojom liste váš menovec.
BERNARD Kto?
HANA Thomas Love Peacock.
BERNARD Jasné.
HANA Našla som to v eseji o pustovníkoch a samotároch publikovanej v Cornhill Magazine v tisícosemstošesťdesiat… *(Usiluje sa vyloviť ten časopis spomedzi kníh na stole a nájde ho.)* … 1862… Peacock ho charakterizuje takto *(cituje spamäti)*: „Nie je to prostáčik z vašej dediny, ktorý ľaká dámy, ale učenec medzi bláznami, šialený mudrc.“
BERNARD Takže múdry blbec..
HANA *(zaujatá)* Áno. Čo?
BERNARD Nič.
HANA *(nájde to miesto)* Tu to máme. „Videli sme list napísaný autorom ‚Headlong Hall‘ takmer pred tridsiatimi rokmi, ktorý hovorí o návšteve sídla grófa z Croomu v Sidley Parku –“
BERNARD To bol list pre Thackerayho?
HANA *(vzhliadne, úsečne)* Neviem. Záleží na tom?
BERNARD Nie. Prepáčte.
(Ona však nie je dosť rýchla, aby pochopila, že on ju zavádza. Tak to chodí.)
Lenže Thackeray vydával „Cornhill“ do 1863, keď, ako viete, zomrel. Jeho otec robil pre východoindickú spoločnosť, kde Peacock zastával pozíciu kontrolóra, takže je celkom možné, že ak by tú esej napísal Thackeray, tak list… Prepáčte. Pokračujte. Pravdaže, Knižnica východnej Indie v Blackfriars má väčšinu Peacockových listov, takže bude celkom jednoduché zistiť… Prepáčte. Môžem sa pozrieť?
Ona mu bez slova podá časopis.
Jasné, je to možné, pravdaže. Môže to byť ono… Pokračujte. Počúvam… *(Listuje esejou a zrazu sa zachichoce.)* Ó, áno, je to Thackeray, dobre… (Sklapne časopis.) Neznesiteľné… *(Podá jej to späť.)* Čo ste vraveli?
HANA To ste taký vždy?
BERNARD Aký?
HANA Ide o to, že Croomovci mali toho pustovníka pod nosom dvadsať rokov, takže ho nepokladali za hodného zmienky. Žiaľ, ten Peacockov list je stále jediný zdroj informácií. Keď som si prečítala toto *(časopis v ruke),*okamžite mi svitlo, o čom bude moja ďalšia kniha. Pustovník zo Sidley Parku je pre mňa...
BERNARD Záchrana.
HANA Zjavenie.
BERNARD Zjavenie, aha.
HANA Toho pustovníka umiestnili do záhrady presne tak ako záhradného trpaslíka. A tam si žil svoj život ako záhradná okrasa.
BERNARD Robil niečo?
HANA. Neustále. Keď umrel, pustovňa bola úplne napchaná papiermi. Stovky strán. Tisíce. Peacock tvrdí, že ho podozrievali z geniality. Pravdaže sa ukázalo, že mal v hlave o koliesko viac. Každý list popísal kabalistickými dôkazmi, že svet sa blíži ku koncu. Perfektné, nie? Myslím, perfektný symbol.
BERNARD Ó, áno. A čoho?
HANA Celého toho romantického bludu, Bernard! To isté sa stalo s osvietenstvom, nie? Storočie intelektuálskej prísnosti a racionality sa obrátilo proti sebe. Zmätená myseľ podozrivá z geniality. V prostredí lacného vzrušenia a falošných citov. Dejiny záhrady o tom všetkom nádherne vypovedajú. V Sidley Parku je rytina z roku 1730, pri ktorej sa vám chce plakať. Raj vo veku rozumu. Do roku všetko zmizlo – umne tvarované kríky, jazierka, terasy, fontány, lipová aleja –, celá tá vznešená geometria, ktorú rozorali pluhy Capability Browna. Tráva sa ťahala od domu po horizont a najlepší živý plot v Darbyshire zničili kvôli ha-ha priekope preto, aby blázni mohli

predstierať, že žijú v Božej záhrade – v Arkádii. A potom prišiel Richard Noakes, aby Boha aktualizoval podľa novodobej módy romantizmu. Keď skončil, vyzeralo to takto *(skicár)*. Úpadok od rozumu k citu, vidíte.
BERNARD *(posudzuje)* To je strašne dobré.
Hana sa na neho díva, či neironizuje, ale on je vecný.
Nie, je to obstojné.
HANA Ďakujem.
BERNARD Osobne sa mi ha-ha priekopa páči. Vy máte rada živé ploty?
HANA Nemám rada sentiment.
BERNARD Aha. Ste si istá? Zdalo sa mi, že ku geometrickým tvarom máte pomerne sentimentálny vzťah. Ale ten pustovník je veľmi veľmi dobrý. Genius loci!
HANA *(potešená)* To bude názov!
BERNARD Pravdaže.
HANA *(menej potešene)* Pravdaže?
BERNARD Pravdaže. Kým bol, kým ešte nebol symbolom?
HANA Neviem.
BERNARD Ach.
HANA Ešte neviem.
BERNARD Jasné. Čo urobili so všetkými tými papiermi? Hovorí o tom Peacock?
HANA Spálili ich.
BERNARD No, to nič.
HANA Ešte musím prejsť záhradné denníky lady Croomovej.
BERNARD Účtovné knihy alebo denníky?
HANA Aj, aj. Sú v nich medzery, ale zahŕňajú celé obdobie.
BERNARD Naozaj? A na Byrona ste nenarazili? Len pre zaujímavosť.
HANA Prvé vydanie „Childa Harolda“ v knižnici a potom „Anglickí bardi“, myslím si.
BERNARD S venovaním?
HANA Nie.
BERNARD A vôbec sa neobjavil ani v listoch?
HANA Prečo by sa mal? Ani Croomovci sa neobjavujú v tých jeho.
BERNARD *(ležérne)* To je, samozrejme, pravda. Ale Byronovo sídlo v Newsteade nie je odtiaľto ďaleko. Veľmi by vám prekážalo, keby som sa v tom trocha pohrabal? Len v tom, čo už nepotrebujete, samozrejme.
Hane niečo došlo.
HANA Zaujímate sa o Byrona alebo o Chatera?
Cez jedny z bočných dvier vojde Chloe len v pančuškách. Má plnú náruč kníh viazaných v koži. Len odbočila, keď si šla po topánky.
CHLOE Prepáčte – len to beriem skratkou –, čaj máte vedľa, ak vám neprekáža, že nie je v porcelánových, ale iba v keramických šálkach –
BERNARD To je veľmi milé.
CHLOE Hana vám ukáže.
BERNARD Dovoľte, pomôžem vám.
CHLOE Nie, to je v pohode –
Bernard jej otvára dvere na opačnej strane.
Ďakujem – zachraňujem Valentínove lovecké denníky. Vďaka.
Bernard zavrie dvere.
BERNARD Rozkošné dievča.
HANA Mmm.
BERNARD Och, naozaj?
HANA Och, naozaj čo?
Chloe znovu otvorí dvere a strčí do nich hlavu.
CHLOE Len som chcela povedať, nič si z toho nerobte, ak bude mať otec poznámky k vášmu autu, pán Nightingale, má niečo proti –
(a Nightingale je von z vreca) – uúh – aáh – prekvapenie? – ešte som – nie, čo? No – teda – prepáčte – ale čaj je – naozaj, prepáčte, ak som –
Zahanbená znovu odchádza, zavrie dvere. Pomlka.
HANA Ste absolútny hajzel. *(Obráti sa, že odíde.)*
BERNARD Ide o to, že tu existuje spojitosť s Byronom.
Hana zastane a obráti sa k nemu.
HANA Nezaujíma ma to.
BERNARD Ale malo by vás. Byronovskému gangu sa zaseknú vtáky v zipsoch.
HANA *(po pomlke)* Ale naozaj?
BERNARD Keď budeme spolupracovať.
HANA Na čom?
BERNARD Sadnite si, poviem vám.
HANA Tú chvíľu postojím.
BERNARD Tento exemplár „Divánu Erosovho“ patril lordovi Byronovi.
HANA Patril Septimovi Hodgeovi.
BERNARD Pôvodne áno. Ale bol v Byronovej knižnici, keď ju predávali, aby zaplatili jeho dlhy, keď navždy opustil Anglicko v 1816. Katalóg z dražby je v Britskej knižnici. „Eros“ bola položka 74A a kúpil ho kníhkupec a vydavateľ John Nightingale z Opera Court, Pall Mall… ktorého meno prežilo vo firme Nightingale a Matlock, dnešný Nightingale je mojím bratrancom.
Urobí pomlku. Hana váha a potom si sadne za stôl.
Poviem len to hlavné – v 1939 celý sklad premiestnili do nightingalského vidieckeho sídla v Kente. V 1945 sklad vrátili do obchodu. Medzitým trčala jedna zabudnutá debna s knihami zo začiatku 19. storočia vo vidieckej pivnici v Kente, až pokiaľ sídlo nepredali, aby uvoľnilo cestu tunelu pod Lamanšom. Vtedy objavili „Diván Erosov“ s dokladom o predaji z roku 1816, môžete si pozrieť fotokópiu.
Vyberie to z tašky a podá Hane, ktorá to skúma.
HANA Dobre. Bolo to v Byronovej knižnici.
BERNARD Viacero pasáží je podčiarknutých.
Hana berie knihu a listuje v nej.
Všetky, a len tie – nie, nie, dívajte sa na mňa, nie do knihy –, všetky podčiarknuté pasáže, slovo za slovom, boli použité ako citácie v recenzii „Divánu Erosovho“ v „Picadilly Recreation“ 30. apríla

1809. Recenzent na začiatku upriamil pozornosť na svoj predošlý článok o „Tureckej deve“, ktorý bol uverejnený v tom istom periodiku.
HANA Ten recenzent je evidentne Hodge. „Môjmu priateľovi Septimovi Hodgeovi, ktorý urobil autorovi tú najlepšiu službu –…“
BERNARD O to ide. V „Picadilly“ obe knihy zosmiešnili.
HANA *(pomlka)* Vyzerajú tie recenzie ako od Byrona?
BERNARD *(vytiahne zo svojho obalu dve fotokópie)* Vyzerajú oveľa viac byronovsky než jeho recenzia Wordswortha, ktorú napísal rok pred tým.
Hana preletí pohľadom fotokópie.
HANA Aha. Tak, gratulujem. Azda. Dve doteraz neznáme knižné recenzie od mladého Byrona. Je to ono?
BERNARD Nie. Vďaka tomu, že boli v knihe zaviazanej stužkami, zachovali sa v nej nedotknuté tri dokumenty. *(Opatrne otvára balíček, ktorý mal v taške. Má originály. Berie ich opatrne jeden po druhom.)* „Pane, máme si vybaviť istú záležitosť. Čakám na vás v zbrojnici. E. Chater, Esq.“
„Môj manžel poslal do mesta po pištole. Poprite, čo sa nedá dokázať – kvôli Charite –, dnes v noci nevyjdem z izby.“ Nepodpísané.
„Sidley Park, 11. apríl 1809. Pane, nazývam vás luhárom, smilníkom, nactiutŕhačom v tlači a zlodejom mojej cti. Čakám, že urobíte všetko pre to, aby ste mi mohli dať satisfakciu ako mužovi a básnikovi. E. Chater, Esq.“
Pomlka.
HANA Skvelé. Ale nepresvedčivé. Tej knihe trvalo sedem rokov, kým si našla cestu do Byronovho vlastníctva. To nespája Byrona s Chaterom alebo so Sidley Parkom. Dokonca ani s Hodgeom. A navyše, v Byronových listoch niet o tom ani zmienky a tento druh maléru je to posledné, o čom by mlčal.
BERNARD Maléru?
HANA Robil by si z toho žarty.
BERNARD Že žarty? *(Odmlčí sa, aby zvýšil dojem.)* On Chatera zabil!
HANA *(pohŕdavo)* Ale, naozaj!
BERNARD Chater mal tridsaťjeden rokov. Autor dvoch kníh. Od „Erosa“ o ňom už nič viac nepočuť. Po apríli 1809 kompletne zmizol. A Byron – Byron práve v marci publikoval svoju satiru „Anglickí bardi a škótski recenzenti“. Práve sa stával známym. Napriek tomu odplával do Lisabonu tak rýchlo, ako len mohol zohnať loď a v zahraničí zostal dva roky. Hana, z toho bude sláva. Niekde v croomovských papieroch niečo bude –
HANA Nie je, prezerala som ich.
BERNARD Ale vy ste hľadali niečo iné! Neudrie vám to do očí, lebo to nebude poznámka typu: „Lord Byron robil počas raňajok vtipné poznámky!“
HANA Napriek tomu by jeho prítomnosť sotva zostala bez povšimnutia. Nič nenaznačuje, že Byron tu bol, a ja neverím, že tu vôbec niekedy bol.
BERNARD V poriadku. Ale nechajte, nech sa pozriem.
HANA Leziete mi do kapusty.
BERNARD Drahé dievčatko, ja sa viem ovládať –
HANA Nehovorte mi drahé dievčatko. Ak nájdem čokoľvek o Byronovi alebo o Chaterovi či Hodgeovi, posuniem to Nightingalovi do Sussexu.
Pomlka. Postaví sa.
BERNARD Ďakujem vám. Ospravedlňujem sa za ten žart so svojím menom.
HANA Radšej to nepripomínajte …
BERNARD Mimochodom, kam chodil Hodge na univerzitu?
HANA Na Cambridge, Trinity College.
BERNARD Trinity?
HANA Áno. *(Váha.)* Áno. Tam bol aj Byron.
BERNARD Koľko rokov mal Hodge?
HANA Musím sa na to pozrieť, ale bol o rok alebo dva starší od Byrona.
BERNARD Vrstovníci na internáte?
HANA *(otrávene)* Áno, Bernard, určite boli obaja v jednej kriketovej jedenástke, aj na gymnáziu v Harrowe.
Bernard k nej podíde a stojí veľmi blízko.
BERNARD *(pokojne)* Mienite tým, že Septimus Hodge a Byron boli spolužiaci?
HANA *(trošku zaváha)* Áno… museli byť.
BERNARD Tak vidíte, vy hlúpa hus.
S veľkým gestom neskaleného šťastia sa Bernard vrhne k Hane a dá jej veľkú mľaskavú pusu na líce. Vstúpi Chloe a je svedkom toho záveru.
CHLOE O – ehm… Myslela som, že vám to prinesiem. *(Nesie malú tácku s dvoma veľkými šálkami.)*
BERNARD Musím ísť pozrieť svoje auto.
HANA Idete ho skryť?
BERNARD Skryť? Idem ho predať! Je niekde v dedine krčma, kde môžem dať inzerát? *(Už chce vyjsť cez záhradu, ale sa k nim ešte obráti.)* Nie ste šťastné, že som tu? *(Odíde.)*
CHLOE Povedal, že ťa pozná.
HANA To nemohol.
CHLOE No, možno nie. Povedal, že ťa chce prekvapiť, ale mne sa zdalo, že šlo o niečo iné. Cítila som, že z neho vyžarovala veľká sexuálna energia.
HANA Čo?
CHLOE Pružný krok, vieš, sebavedomý pohľad. Mám ti ho pozvať?
HANA Načo? Nie.
CHLOE Môžeš si ho pozvať sama – to je lepšie. Môže prísť ako tvoj partner.
HANA Prestaň. Ďakujem za čaj.
CHLOE Ak ho nechceš, tak ja ho beriem. Je ženatý?
HANA Netuším. Nemala si jazdiť na poníkovi?

CHLOE Práve sa ti snažím niekoho dohodiť.
HANA To už pomaly pre mňa nie je dôležité, ver mi.
CHLOE Myslím na tancovačku. Môže prísť ako krásny manekýn.
HANA Nechcem sa prezliekať a nechcem tanečného partnera, a najmenej zo všetkých pána Nightingala. A napokon. Netancujem.
CHLOE Nebuď taká sliepka. Veď si ho bozkávala.
HANA On bozkával mňa, ale len z celkového nadšenia.
CHLOE Potom nepovedz, že som ti nedala šancu. Môj geniálny brat si zhlboka vydýchne. Je do teba zamilovaný, predpokladám, že to vieš.
HANA *(nahnevane)* To je žart!
CHLOE Pre neho nie.
HANA Jasné, že je – dokonca ani nie žart –, nebuď smiešna.
Zo záhrady vychádza Gus, nepríjemne mlčí ako vždy.
CHLOE Ahoj, Gus, čo máš?
Gus má jablko, práve odtrhnuté, držia na ňom ešte jeden alebo dva lístky. Ponúkne ho Hane.
HANA *(prekvapená)* Oh!… Ďakujem!
CHLOE *(odchádzajúc)* Vravela som ti.
(Zavrie za sebou dvere.)
HANA Ďakujem. Ó, Bože.

TRETÍ OBRAZ

Učebňa. Nasledujúci deň ráno. Prítomní sú: Tomasína, Septimus, Jellaby. Takúto mizanscénu sme už raz videli: Tomasína na svojom mieste za stolom, Septimus číta list, ktorý práve prišiel, Jellaby, ktorý čaká, lebo práve ten list doručil. Pred Septimom leží otvorený „Dívan Erosov“ spolu s hárkami papiera, na ktoré písal. Na stole má svoje portfólio. Korytnačka Plautus slúži ako ťažidlo. Na stole je teraz aj jablko, to isté ako predtým.
SEPTIMUS *(s očami na liste)* Prečo ste prestali?
Tomasína študuje hárok papiera, „neviditeľnú latinskú“ lekciu. Má nejaké problémy.
TOMASÍNA *Solio insessa… in igne…* sediac na tróne… v ohni… a tiež na lodi… *sedebat regina…* sedela kráľovná…
SEPTIMUS Odpoveď nebude, Jellaby. Ďakujem vám. *(Zloží list a vloží ho medzi stránky „Dívána Erosovho“.)*
JELLABY Poviem mu to, pane.
TOMASÍNA … vietor sladko vonia… *purpureis velis…* od, s alebo z purpurových plachiet –
SEPTIMUS *(Jellabymu)* Ale budem mať niečo do pošty, ak by ste boli taký láskavý.
JELLABY *(odchádza)* Áno, pane.
TOMASÍNA … bolo ako… niečo – od, s alebo z milencov – och, Septimus – *musica tibiarum imperabat…* hudba píšťal nariadená…
SEPTIMUS „Prikázaná“ je lepšie.
TOMASÍNA … strieborné veslá – vzrušovali more – ako, keby, ako keby – ľúbostná vášeň –
SEPTIMUS To je veľmi dobré. *(Vezme jablko. Odlomí vetvičku s lístkami, položí ich na stôl. Vreckovým nožom odkrojí plátok jablka, a pokiaľ je, odkrojí ďalší plátok a ponúkne ho Plautovi.)*
TOMASÍNA *Regina reclinabat…* kráľovná – sa uložila – *praeter descriptionem* – neopísateľne – v zlatom stane… ako Venuša, ba viac –
SEPTIMUS Skúste tomu dať nejakú poéziu.
TOMASÍNA A ako, keď v latinčine žiadna nie je?
SEPTIMUS Ó, kritika!
TOMASÍNA Je to kráľovná Dido?
SEPTIMUS Nie.
TOMASÍNA Kto je ten básnik?
SEPTIMUS Poznáte ho.
TOMASÍNA Poznám?
SEPTIMUS Nie je Riman.
TOMASÍNA Pán Chater?
SEPTIMUS Váš preklad je celkom ako od Chatera. *(Vezme pero a pokračuje vo svojom písaní.)*
TOMASÍNA Viem, kto to napísal – váš priateľ Byron.
SEPTIMUS Lord Byron, ak smiem poprosiť.
TOMASÍNA Mamá je do lorda Byrona zamilovaná.
SEPTIMUS Áno. *(Spracuje to.)* Nezmysel.
TOMASÍNA To nie je nezmysel. Videla som ich spolu v besiedke.
Septimovo pero sa prestane hýbať a on k nej konečne zdvihne zrak.
Lord Byron jej čítal zo svojej satiry a mamá sa smiala s hlavou zaklonenou v tej najpôvabnejšej polohe.
SEPTIMUS Nerozumela tej satire a preukazovala hosťovi iba zdvorilosť.
TOMASÍNA Je rozčúlená na papá kvôli jeho rozhodnutiu prerobiť park, ale to ešte nezdôvodňuje jej zdvorilosť k hosťovi. Prišla dolu hodiny pred tým, než je jej zvykom. Lord Byron bol pri raňajkách zábavný. Zložil vám poklonu, Septimus.
SEPTIMUS Vážne?
TOMASÍNA Povedal, že ste vtipný chlapík, vedel takmer naspamäť článok, ktorý ste napísali o –, no, zabudla som, o čom, ale týkalo sa to knihy s názvom „Turecká deva“, že by ste ju nedali ani svojmu psovi na večeru.
SEPTIMUS Aha. A, samozrejme, pán Chater raňajkoval s vami.
TOMASÍNA Áno, nie ako istý lenivec.
SEPTIMUS On nemusí pripravovať latinské úlohy ani opravovať matematiku. *(Vytiahne Tomasínin zošit spod Plauta (korytnačky) a hodí jej ho na stôl.)*
TOMASÍNA Opravovať? Čo tam bolo nesprávne? *(Pozrie sa do zošita.)* Jedna mínus? Fuj! Kvôli čomu je to mínus?
SEPTIMUS Za nadprácu.
TOMASÍNA Vám sa nepáči môj objav?

SEPTIMUS Fantazírovanie ešte nie je objav.
TOMASÍNA Posmech ho však nevyvracia.
Septimus dokončil, čo písal. Skladá stránky do listu. Má pečatný vosk a pomôcky na jeho roztavenie. Zapečatí list a píše na jeho obal. Medzitým...

Správate sa ku mne ako hulvát, lebo mamá sa venuje vášmu priateľovi. No, nech spolu aj ujdú, nemôžu zvrátiť pokrok vo vede. Myslím, že je to skvelý objav. Každý týždeň tu zakresľujem vaše rovnice, bodku po bodke, iks proti ypsilonu pre všetky možné algebrické vzťahy a každý týždeň mi z toho vyjde obyčajná geometria. Ako keby sa svet tvarov neskladal z ničoho iného len z oblúkov a uhlov. Božia pravda, Septimus, je, že ak existuje rovnica pre krivku v tvare zvona, musí jestvovať aj rovnica pre modrý zvonček, ktorý rastie v lese. A keď pre zvonček, prečo nie aj pre ružu? Veríme predsa, že príroda sa dá vyjadriť v číslach?
SEPTIMUS Veríme.
TOMASÍNA Tak prečo vaše rovnice opisujú len umelo vyrobené tvary?
SEPTIMUS Neviem.
TOMASÍNA S týmto vybavením by Boh mohol stvoriť akurát tak skriňu.
SEPTIMUS On vládne rovniciam nekonečna, kam ho my nemôžeme nasledovať.
TOMASÍNA Aká zbabelosť! Musíme sa dostať zo stredu bludiska. Začneme s niečím jednoduchým. *(Vezme lístok z jablka.)* Zanesiem do grafu tento lístok a odvodím rovnicu. Vás budú ešte stále oslavovať ako môjho učiteľa, keď lord Byron bude už dávno mŕtvy a zabudnutý.
Septimus dokončí záležitosť s listom a vloží si ho do vrecka.
SEPTIMUS *(rozhodne)* Späť ku Kleopatre.
TOMASÍNA Zase Kleopatra? – Kleopatru nenávidím!
SETIMUS Nenávidíte? A prečo?
TOMASÍNA Všetko sa u nej krúti okolo lásky. Nová láska, vzdialená láska, stratená láska – nepoznám inú hrdinku, ktorá by robila z nášho pohlavia také sliepky. Stačí, aby pod oknom zakotvil rímsky generál, a je po ríši ako po šperku v záložni. Keby bola na jej mieste kráľovná Alžbeta, dejiny by boli úplne inakšie – obdivovali by sme rímske pyramídy a veľkú sfingu vo Verone.
SEPTIMUS Pánboh nás ochraňuj.
TOMASÍNA Ale namiesto toho sa tá egyptská sliepka oddala karnálnemu objatiu s nepriateľom, ktorý vypálil veľkú knižnicu v Alexandrii bez toho, aby ho pokutovali čo len za oneskorené výpožičky. Och, Septimus! – znesiete to? Všetky tie stratené hry Aténčanov! Najmenej dvesto od Aischyla, Sofokla, Euripida – tisíce veršov –, Aristotelova súkromná knižnica prenesená do Egypta predkami tej sliepky! Ako vôbec môžeme spať od žiaľu.
SEPTIMUS Tak počítajme. Sedem hier od Aischyla, sedem od Sofokla a deväťnásť od Euripida, my lady! Nemali by ste za tým zvyškom smútiť viac než za prackou z vašich prvých topánok alebo za školským zošitom, ktorý nenájdete, keď budete stará. Strácame pri tom, keď naberáme ako pútnici, ktorí si musia niesť všetko na svojich ramenách, a čo necháme spadnúť, to zdvihnú tí, ktorí sú za nami. Ten zástup je veľmi dlhý a život veľmi krátky. Umierame na pochode. Ale mimo pochodu nie je nič, takže sa v ňom nič nestratí. Sofoklove stratené hry sa budú objavovať jedna za druhou, alebo ich znovu napíšu v inom jazyku. Zase sa raz nájdu dávne lieky na choroby. A ešte dôjde aj na matematické objavy, ktoré sa stratili z dohľadu, len čo sa zjavili. Hádam si nemyslíte, my lady, že keby bol kompletný Archimedes uschovaný v alexandrijskej knižnici a zhorel, dnes by nám chýbala vývrtka? Ja nepochybujem, že ten vylepšený parný motor, ktorý privádza pána Noakesa do extázy z toho, že on a ten motor a moderná doba splývajú v jednom náhodnom okamihu, bol už popísaný na papyruse. Paru a plech nevynašli v Glasgowe. Tak, kde sme prestali? Dovoľte, pokúsim sa vám to voľne preložiť. Už na strednej škole v Harrowe som v tom bol lepší ako lord Byron. *(Berie si od nej hárok papiera a skúma ho, skúša jednu alebo dve latinské frázy, hĺba nad nimi prv, než sa rozhodne.)* Tak – „Čln, ktorý ju viezol, horel na vode… horel na vode ako trón… to – niečo – Prova z tepaného zlata. A purpurové plachty, a – čo je toto? – ach, áno – voňali, až –“
TOMASÍNA (prichytí ho zúrivo) Podvádzate!
SEPTIMUS (chladnokrvne) – „vietor zadúšal sa láskou…“
TOMASÍNA Podvod!
SEPTIMUS „Veslá zo striebra zrýchľovali vode tep, keď tepali ju v rytme fláut ...
TOMASÍNA *(vyskočí)* Podvod! Podvod! Podvod!
SEPTIMUS *(ako keby nestálo za to sa namáhať)* „… až voda vzdychala slasťou pod ich údermi. A ona? Bedár slovo! Ležala pod zlatom pretkávaným baldachýnom, krajšia než obraz Venuše, ten triumf fantázie nad prírodou –“
Tomasína so slzami zúrivosti vybehne von cez záhradu.
TOMASÍNA To je Shakespeare! Dúfam, že zomriete!
Takmer vrazí do Bricea, ktorý prichádza. Tomasína zmizne z dohľadu, vstúpi Brice.
BRICE Dobrotivý Bože, človeče, čo ste jej povedali?
SEPTIMUS Ja? Čo som jej povedal?
BRICE Hodge!
Septimus sa díva von z dverí, mierne mu je ľúto Tomasíny, a zbadá Chatera, ako sa tam krčí.
SEPTIMUS Chater! Človeče drahý! Neváhajte – vojdite, pane!
Zarazený Chater sa dá vtiahnuť do miestnosti, kde Brice stojí v celej svojej dôstojnosti.

CHATER Kapitán Brice mi preukázal tú česť – myslím tým, pane, že čokoľvek mi chcete povedať, adresujte to cez pána kapitána Bricea.
SEPTIMUS Aké nezvyčajné. *(Briceovi)* Vaša žena sa včera neukázala, pane. Dúfam, že nie je chorá?
BRICE Moja žena? Nemám ženu. Čo tým, dočerta, myslíte?
Septimus chce odpovedať, ale váha, je zmätený. Obráti sa späť k Chaterovi.
SEPTIMUS Nerozumiem tejto komunikačnej schéme, Chater. Koho mám osloviť, keď chcem hovoriť s kapitánom Briceom?
BRICE Á, prešibaný, Hodge – prešibaný!
SEPTIMUS *(Chaterovi)* Mimochodom, Chater – *(preruší sa a obráti sa späť k Briceovi, pokračuje v načatom)*, mimochodom, Chater, mám pre vás zvláštnu novinu. Niekto píše vo vašom mene šialené listy. Jeden z nich som dostal – ani nie pred pol hodinou.
BRICE *(nahnevane) hrá Chatera?* Pán Hodge, myslite na svoju česť! Ak to so mnou nedokážete vybaviť bez týchto bláznovstiev, určite svojho zástupcu, ktorý ukončí túto záležitosť, ako sa na džentlmena patrí. Váš priateľ Byron vám tú službu nepochybne milerád preukáže.
Septimus vzdáva hru.
SEPTIMUS Ó, nepochybne by mi tú službu milerád preukázal. *(Zmení tón, obráti sa k Chaterovi.)* Pane, je mi ľúto, že sa vám ublížilo. Ste poctivý chlap, v ktorom nie je viac zloby než poézie.
CHATER *(potešene)* Tak! Toto už znie lepšie! *(Zmocnia sa ho pochybnosti.)* Ospravedlňujete sa mi?
BRICE Ešte stále zostáva rana na časti jeho manželského vlastníctva, pani Chaterovej –
CHATER Na zadku, pane!
BRICE Ako chcete... Na zadku pani Chaterovej. Preto –
Vyruší ich však lady Croomová, ktorá tiež vojde zo záhrady.
LADY CROOMOVÁ Ó – skvelé, že som vás našla! Pán Chater, toto vás veľmi poteší. Lord Byron prosí o výtlačok vašej novej knihy. Umiera túžbou si ju prečítať a má v úmysle zaradiť vaše meno do druhej edície svojich „Anglických bardov a škótskych recenzentov“.
CHATER „Anglickí bardi a škótski recenzenti“, vaša milosť, je ničomný pamflet namierený na tých básnikov, ktorí sú od lorda Byrona starší a lepší. Ak ma tam chce zahrnúť, má v úmysle ma uraziť.
LADY CROOMOVÁ Samozrejme, že chce, pán Chater. Prajete si radšej, aby ste nestáli ani za urážku? Mali by ste byť hrdý, že sa dostanete do spoločnosti velikánov ako Rogers a Moor a Wordsworth – ach! „Diván Erosov“! *(Pretože zbadá Septimov výtlačok knihy na stole.)*
SEPTIMUS To je môj výtlačok, madam.
LADY CROOMOVÁ Ešte lepšie – načo sú priateľove knihy, ak nie na požičanie?
Poznámka: V „Diváne Erosovom“ sú teraz vložené aj tie tri listy, čo musí byť zjavné bez toho, žeby sa na to upozorňovalo. Preto je tento zväzok označený za hrubé kvartové vydanie.
Pán Hodge, musíte sa so svojím priateľom porozprávať, nech prestane predstierať, že nás chce opustiť. To na mňa neplatí. Je rozhodnutý nasadnúť na prvú loď z Falmouthu na Maltu! Má plnú hlavu Lisabonu a Lesbosu a príručnú batožinu plnú pištolí. Povedala som mu, nech na to ani nepomyslí. V celej Európe zúri Napoleon, všetky najkrajšie zrúcaniny budú zavreté, cesty kompletne zatarasené presunmi armád, hotely prerobené na kasárne a móda bezbožného republikanizmu sa ešte nedopracovala do momentu prirodzeného zvratu. Hovorí, že cieľom jeho života je poézia. Na poéziu sa necieli pištoľami. Ale na básnikov áno. Ste zodpovedným za kontrolu nad jeho pištoľami, pán Hodge! Sú pre neho nebezpečné. Zdôveril sa mi, že jeho krívanie je dôsledkom toho, že sa ako chlapec mal vo zvyku postreliť do nohy. Čo je to za rámus?
Ten rámus je spôsobený zlou hrou na klavíri vo vedľajšej miestnosti. Ozýva sa už dlhšiu chvíľu, odkedy Tomasína odišla.
SEPTIMUS Nové fortepiano Broadwood, madam. Naše hodiny hudby sú ešte v začiatkoch.
LADY CROOMOVÁ Takže – obmedzte vaše hodiny na tú časť nástroja, kde je piano, a na forte ju pustite, až keď sa niečo naučí. *(Berúc so sebou knihu, lady vpláva späť do záhrady.)*
BRICE No tak, ak to nebol Boh, kto prehovoril cez lady Croomovú, tak neprehovoril nikdy cez nikoho!
CHATER *(so strachom)* Prevezmite kontrolu nad pištoľami lorda Byrona!
BRICE Počuli ste pána Chatera, pane – ako mu odpoviete?
Septimus sledoval lady Chaterovú, ako postupuje cez záhradu. Obráti sa.
SEPTIMUS Tak, že ho zabijem. Už som z neho unavený.
CHATER Čože!
BRICE *(potešený)* Ach!
SEPTIMUS Och, nech si čert vezme vašu dušu, Chater! Ovídius by zostal právnikom a Vergílius farmárom, keby vedeli, ako dokážete zosmiešniť lásku, ktorá klesne vo vašich sterilných veršoch, až k tým vašim chlipnučkým satyrom a priblbým nymfám. Poslúžim vám guľkou do hlavy. Nech máte satisfakciu – za lodenicou na úsvite – povedzme o piatej? A pozdravujem pani Chaterovú, nemusíte sa o ňu báť, kapitán Brice so o ňu postará, ako jej povedal, pokiaľ bude mať vo vrecku aspoň šiling.
BRICE Klamete, pane!
SEPTIMUS Nie, pane, možno klame pani Chaterová.
BRICE Vy klamete, a za to žiadam satisfakciu ja!

SEPTIMUS *(otrávene)* Výborne, budem vám k dispozícii päť minút po piatej. A potom už len hor sa na Maltu poštovou loďou z Falmouthu. Vy dvaja budete mŕtvi, môj úbohý spolužiak zostane učiť Tomasínu a verím, že tu uspokojí všetkých vrátane lady Croomovej! *(Treskne za sebou dverami.)*
BRICE Je celý nazúrený a zdutý. Buďte si istý, Chater, že z neho vyrazím dušu.
Brice odíde inými dverami. Chaterova istota trvá len chvíľočku, pokiaľ nepríde na to, že urobil chybu…
CHATER Och! Ale to nie… *(Uteká von za Briceom.)*

ŠTVRTÝ OBRAZ

Hana a Valentín. Ona nahlas číta, on počúva. Korytnačka Blesk je na stole a nedá sa bez problémov odlíšiť od Plauta. Valentín má pred sebou Septimove dosky (tvrdý obal, v ktorom mal vložené učebné materiály.) Dajú sa spoznať, hoci sú už trošku ošarpanejšie. Dosky sú otvorené. V prvom rade sa v nich nachádzajú tri veci (hoci v nich môžu byť aj čisté papiere): tenká učebnica matematiky, hárok kresliaceho papiera, na ktorom je načmáraný diagram a nejaké matematické symboly, šípky atď., a Tomasínin matematický zošit, ten, do ktorého si zapisovala a v ktorom teraz Valentín listuje, zatiaľ čo počúva Hanu čítajúcu z učebnice.
HANA „Ja, Tomasína Coverlyová, som objavila vskutku vynikajúcu metódu, pomocou ktorej všetky tvary prírody musia vydať svoje číselné tajomstvá a musia sa dať vyjadriť jedine číslami. Keďže tento okraj je príliš úzky pre môj zámer, čitateľ musí hľadať Novú geometriu nepravidelných tvarov objavených Tomasínou Coverlyovou inde.“
Pomlka. Podá Valentínovi učebnicu. Valentín sa díva na to, čo práve čítala. Z vedľajšej miestnosti počuť klavír, začína hrať jemne, nerušivo, improvizačne.
Má to nejaký význam?
VALENTÍN Neviem, aký to má význam, okrem matematického.
HANA Práve na to sa pýtam.
VALENTÍN *(zase sa díva do učebnice)* Je to iterovaný algoritmus.
HANA To je čo?
VALENTÍN No, to je… Bože… to je algoritmus, ktorý sa iteruje... čiže opakuje. Ako to mám…? *(Snaží sa.)* Na stránkach vľavo sú grafy toho, čo robia čísla na stránkach vpravo. Ale všetko na rôznych škálach. Každý graf je malou časťou toho predošlého, ale je jeho zväčšeninou. Ako keby si zväčšila detail fotografie a potom zase ten detail a detail toho detailu, až donekonečna. Alebo v jej prípade, kým jej vystačil papier.
HANA Je to ťažké?
VALENTÍN Tá matika nie je ťažká. Brali ste to v škole. Máš nejaké rovnice s iks a ypsilon. Každá hodnota iks ti dáva hodnotu ypsilon. Urobíš bodku tam, kam patrí podľa tých iks a ypsilon. Potom vezmeš nasledujúcu hodnotu x, ktorá ti dá ďalšiu hodnotu pre y, a keď to urobíš niekoľko ráz, spojíš bodky a máš graf čohokoľvek, o čom tá rovnica je.
HANA A to ona robila?
VALENTÍN Nie. Nie presne. Vôbec nie. Vždy, keď sa dopracovala k nejakej hodnote y, použila ju ako nasledujúcu hodnotu pre x. A tak ďalej. Ako pri spätnej väzbe. Riešenie dosadila naspäť do rovnice a potom ju znova riešila. To je iterácia, čiže opakovanie, jasné?
HANA Ale je to prekvapujúce, nie?
VALENTÍN No, trošku aj. Je to metóda, ktorú používam pri svojich počtoch tetrovov, a nie je známa oveľa dlhšie ako takých dvadsať rokov.
Pomlka.
HANA Prečo by to robila?
VALENTÍN Nemám poňatia. *(Pomlka.)* Myslel som, že pracuješ na pustovníkovi.
HANA Aj stále pracujem. Ale Bernard, nech ho čert berie… Ukazuje sa, že učiteľ Tomasíny mal zaujímavé známosti. Bernard prehľadáva knižnicu ako policajný pes. Tieto dosky našiel v skrini.
VALENTÍN Takýchto vecí je tu všade fúra. Gus sa v tom rád hrabe. Samozrejme, nie sú to žiadni starí majstri alebo niečo podobné …
HANA Tá učebnica matematiky, ktorú používala, patrila jemu – jej učiteľovi, napísal do nej svoje meno.
VALENTÍN *(číta)* „Septimus Hodge.“
HANA Čo myslíš, prečo sa tieto veci uchovali?
VALENTÍN Prečo by na to musel byť dôvod?
HANA A ten diagram? Čo znázorňuje?
VALENTÍN Ako to mám vedieť?
HANA Prečo si podráždený?
VALENTÍN Nie som podráždený. *(Pomlka.)* Keď sa tvoja Tomasína učila matematiku, už dvetisíc rokov tu bola stále tá istá matematika. Klasická A nezmenila sa ešte sto rokov po Tomasíne. A potom matematika opustila reálny svet, presne ako moderné umenie. Príroda zostala klasická, matematika bola zrazu Picasso. Ale dnes – kto sa smeje naposledy, ten sa smeje najlepšie – sa ukázalo, že táto bláznivá abstrakcia je pravdivejším matematickým vyjadrením prírody.
HANA To spätné dosadzovanie?
VALENTÍN Napríklad.
HANA No, mohla by Tomasína –
VALENTÍN *(vyštekne)* Nie, jasné, že by nemohla!
HANA V poriadku. Nie si podráždený. Ako si to myslel, že používaš rovnaký postup ako ona? *(pomlka)* Čo vlastne robíš?
VALENTÍN Ja to robím z druhého konca. Ona začala rovnicou a premenila ju na graf. Ja mám graf – reálne údaje – a usilujem sa nájsť rovnicu, ktorá by ti dala ten graf, keby si ju použila tým spôsobom ako ona. Iteráciou.

HANA Načo?
VALENTÍN To je spôsob, ako sledovať populačné zmeny v biológii. Povedzme zlaté rybky v rybníku. Tento rok je iks zlatých rybiek. Na budúci rok bude zlatých rybiek ypsilon. Niektoré sa narodia, niektoré zožerú volavky, čokoľvek. Príroda manipuluje s iks a mení ho na ypsilon. Takže potom na budúci rok vychádzaš z populácie ypsilon. Presne ako Tomasína. Hodnota ypsilon sa stane budúcou hodnotou pre iks. Otázka znie: Čo sa udialo s iks? Čo je tá manipulácia? Nech je to čokoľvek, dá sa to vyjadriť matematicky. Nazýva sa to algoritmus.
HANA To nemôže byť každý rok rovnaké.
VALENTÍN Menia sa detaily, nemôžu byť na všetko tabuľky, to nie je príroda v škatuli. Ale nie je nevyhnuté poznať detaily. Keď sa všetko dá dohromady, zistí sa, že populácia sa riadi matematickými zákonmi.
HANA Aj zlaté rybky?
VALENTÍN Áno. Nie. Len čísla. To nie je o tom, ako sa správajú ryby. To je o tom, ako sa správajú čísla. Funguje to pre všetky javy, ktoré pohlcujú vlastné čísla – epidémie osýpok, priemerné zrážky, ceny bavlny, je to prírodný jav sám osebe. Strašidelné.
HANA Funguje to s tetrovmi?
VALENTÍN Zatiaľ neviem. Teda, nepochybne funguje, len je to ťažké dokázať. Okolo tetrovov je viac šumu.
HANA Šumu?
VALENTÍN Šumu, skreslenia, interferencií, rámusu. Reálne údaje sú chaotické. Asi do roku 1930 tu boli tisíce hektárov vresovísk, na ktorých žili tetrovy. Ale nik ich nerátal. Len ich strieľali. Takže rátame tetrovy, ktoré boli zastrelené. Ale šum do toho vnáša vypaľovanie vresu, ktoré pomáha zvýšiť produkciu potravín. Niekedy sa zase premnožia líšky, ktoré požerú tetrovom kuriatka. A potom je tu počasie. Proste je to samý šum až rámus. Veľmi ťažko rozoznať melódiu. Ako ten klavír vo vedľajšej miestnosti hrá tvoju pieseň, ale nanešťastie je pokazený, niektoré struny chýbajú a klavirista je hluchý a opitý – hovorím o tom rámuse. Neznesiteľný!
HANA Čo sa dá robiť?
VALENTÍN Začneš hádať: o akú melódiu by mohlo ísť? Snažíš sa ju v tom rámuse zachytiť. Skúsiš jedno, druhé, niečo sa začína črtať – je to nedopečené, ale pomaly začínaš dopĺňať tóny, ktoré chýbajú alebo nie sú celkom správne… a kúsok po kúsku. *(Začína vyťukávať damdi-dam na melódiu Happy Birthday.)* Damdi-dam-dam – drahý Va-len-tín, damdi-dam-dam, ti – stratený algoritmus!
HANA *(triezvo)* Aha. A potom čo?
VALENTÍN Budem to publikovať.
HANA Jasné. Prepáč. Skvelé. *(zaspieva)* Veľa šťastia, zdravia...
VALENTÍN To je len teória. Tetrovy sú v porovnaní so zlatými rybkami potvory.
HANA Prečo si si ich vybral?
VALENTÍN Lovecké denníky. Moje ozajstné dedičstvo. Dvesto rokov údajov na tanieri.
HANA Niekto zapísal všetko, čo sa zastrelilo?
VALENTÍN No, na to slúži lovecký denník. Mňa zaujímajú len tie od roku 1870, keď sa pri love začali používať honci.
HANA Hovoríš, že tie denníky siahajú až do Tomasíniných čias?
VALENTÍN Pravdaže. A ešte ďalej. *(A potom predbehne jej myšlienky.)* Nie, skutočne nie. Ubezpečujem ťa. Hádam si nemyslíš, žeby školáčka, ktorá žila na vidieku v Derbyshire v 1800 a voľačo, mohla prísť na niečo také!
HANA Dobre, a čo teda robila?
VALENTÍN Len sa hrala s číslami. V skutočnosti nerobila nič.
HANA Muselo to mať nejaký zmysel.
VALENTÍN Len si čmárala. Nemohla tomu rozumieť.
HANA Ako opica za písacím strojom?
VALENTÍN Áno, alebo za klavírom.
Hana vezme knihu algebry a číta z nej.
„… metódu, pomocou ktorej všetky tvary prírody musia vydať svoje číselné tajomstvá a musia sa dať vyjadriť jedine číslami.“ Táto spätná väzba je spôsob, ako zobraziť komplikované tvary, ktoré vytvorila príroda? Len mi povedz, či áno alebo nie.
VALENTÍN *(podráždený)* Čo sa mňa týka, áno. Grafy turbulencie – rastu – zmeny – stvorenia, to nie je ako kresliť slona, prekristapána!
HANA Prepáč. *(Vezme zo stola jablčný list. Váha, či má na to tlačiť.)* Takže tento list by sa nedal zobraziť opakovaním, teda tou iteráciou – toho, vieš čoho?
VALENTÍN *(bez rozmýšľania)* Ale áno, dal by sa.
HANA (*najedovane)* Tak hovor, najradšej by som ťa zabila!
VALENTÍN Keď poznáš ten algoritmus a vkladáš ho späť, povedzme, desaťtisíc ráz, zakaždým sa niekde na obrazovke objaví bodka. Nikdy nevieš, kde máš čakať tú ďalšiu. Ale postupne začneš vidieť ten tvar, pretože každá bodka bude vnútri tvaru tohto listu. Nebude to list, bude to matematický objekt. Ale je to tak. Nepredvídateľné a predurčené spolu spôsobia, že všetko je také, aké je. Tak príroda tvorí sama seba, na každom stupni, od snehovej vločky po snehovú búrku. Vzbudzuje to vo mne pocit šťastia. Byť znovu na začiatku, nevedieť takmer nič. Ľudia hovoria o konci fyziky. Zdalo sa, relativita a kvantová mechanika samy vyriešia všetky problémy. Teória všetkého. Ale vysvetlili len veľmi veľké a veľmi malé. Vesmír a elementárne častice. Ale otázky obyčajných rozmerov – ako naše životy, veci, o ktorých ľudia píšu básne – mraky – narcisy – vodopády – a čo sa stane v šálke kávy, keď sa pridá smotana –, tieto veci sú pre nás plné záhad, sú pre nás také záhadné, ako boli pre

Grékov nebesá. Lepšie vieme predpovedať udalosti na okraji galaxie alebo vnútri jadra atómu, než či bude pršať na tetinej záhradnej slávnosti oddnes za tri týždne. Pretože to je iný problém. Dokonca nevieme predpovedať ani to, kedy kvapne ďalšia kvapka z kvapkajúceho kohútika, keď kvapká nepravidelne. Každá kvapka pripraví podmienky pre tú nasledujúcu, tá najmenšia obmena kompletne znemožní predpoveď a počasie je presne také nepredvídateľné. Keď tie čísla naťukáš do počítača, uvidíš to na obrazovke. Budúcnosť je chaos. Takéto brány poznania sa s praskotom otvorili päť- či šesťkrát, odkedy sme sa postavili na zadné. Ten najlepší čas byť naživе. Žijeme v najlepšej možnej dobe, keď takmer všetko, čo sme si mysleli, že vieme, je úplne inak.
Pomlka. Opäť počuť klavír.
HANA Čo to hrá?
VALENTÍN Neviem. Vymýšľa si.
HANA Chloe ho volá „génius“.
VALENTÍN Tak ho volá moja mama – lenže ona to myslí vážne. Minulý rok ju nejaký odborník nútil, aby kopala niekoľko mesiacov na zlom mieste, ani neviem, čo hľadala, myslím, že základy lodenice Capability Browna. A Gus ju nasmeroval na prvý šup.
HANA Rozprával niekedy?
VALENTÍN Ale áno. Do piatich rokov. Nikdy si sa na neho nepýtala. Dostaneš u nás veľmi dobrú známku zo správania.
HANA Viem. Môj nezáujem sa tu vždy cenil.
Triumfálne vstúpi nanajvýš vzrušený Bernard.
BERNARD Byron „Anglickí bardi a škótski recenzenti“. Nadpis ceruzou. Počúvajte a pobozkajte moje bicyklové štipce! *(Drží knižku a číta z nej.)*
„Ó, zvestovateľ spánku, ktorý slávu prepásol
A dúfal tak, že jeho drmolenie si nik nevšimol!
Biedny Chater, bard Erosovho divánu,
zastrelím ho! Nájdem na to odvahu!“
Uznajte, že sa oplatí obrátiť každý jeden list.
HANA Je to jeho rukopis?
BERNARD Ale, no tak.
HANA Takže nie.
BERNARD Kriste, čo by ste ešte chceli?
HANA Dôkaz.
VALENTÍN Veľmi správne. O kom hovoríte?
BERNARD Dôkaz? Dôkaz? To by ste tam museli byť, vy hlupaňa!
VALENTÍN *(pokojne)* Ja len že hovoríte s mojou snúbenicou.
HANA Najmä keď mám pre vás dar. Hádajte, čo som našla. *(Vytiahne dar pre Bernarda.)* Lady Croomová píše z Londýna manželovi. Jej brat, kapitán Brice, sa oženil s pani Chaterovou. Inými slovami, možno predpokladať, že bola vdova.
Bernard sa díva na list.
BERNARD Povedal som, že umrel. Ktorý rok? 1810! Bože, 1810! Výborne, Hana! A teraz mi poviete, že to bol iný Chater?
HANA Ale nie. Je to iste ona. Všimnite si jej krstné meno.
BERNARD Charita. Charita… „Poprite, čo sa nedá dokázať, kvôli Charite!“
HANA Len žiadne bozky!
VALENTÍN Nikomu nechce dovoliť, aby ju bozkal.
BERNARD Nepovedal som!? Písali – čmárali – zapisovali. Tak sa zamestnávali. To bolo ich rozptýlenie. Papier na to mali. A určite sa toho nájde viac. Vždy sa ešte niečo nájde! Nájdeme to!
HANA Tomu sa vraví zanietenosť. Najprv Valentín, teraz vy. Dojemné.
BERNARD Ten aristokratický priateľ domáceho učiteľa – pod jednou strechou s tým úbožiakom, ktorého knihu podupal. A prvé, čo urobil, že zviedol Chaterovi ženu. Všetko je odhalené. Došlo k súboju. Chater umiera, Byron utiekol! P. S. A uhádnite, čo sa stalo potom? – vdova sa vydá za brata lady Croomovej milosti! Skutočne si myslíte, že o tom nikto nenapísal ani slovo. To nie je možné! Niekde to zapadlo, ale my to napíšeme znova!
HANA Vy môžete, Bernard. Ja na tom nemám žiadnu zásluhu. Neurobila som nič.
To isté asi napadlo Bernardovi. Okamžite zostal škrobený.
BERNARD Tak to je – veľmi férové – veľkorysé –
HANA Opatrné. Chater mohol umrieť na čokoľvek, kdekoľvek.
Škrobenosť sa stratila.
BERNARD Ale sa stretol s Byronom v súboji!
HANA Nedokázali ste, že sa strieľalo. Nedokázali ste, že to bol Byron. Prepánaboha, Bernard, veď ste nedokázali ani, že tu Byron vôbec bol!
BERNARD Poviem vám, aký máte problém. Nemáte guráž!
HANA Skutočne?
BERNARD Chcem povedať – nemáte vieru v samu seba. Vnútorný inštinkt. Tú časť vo vás, ktorá nezvažuje. Istotu, ktorá nie je zdôvodniteľná. Pretože čas ide pospiatky. Tak-tik, tak beží naspäť vesmír a potom zas dopredu, ale ten okamih návratu stačil, boli ste pri tom, mali by ste to prijať.
VALENTÍN Hovoríte o lordovi Byronovi, o tom básnikovi?
BERNARD Nie, hovoríme o lordovi Byronovi, o tom prísažnom revízorovi účtovníckych kníh, vy zasraný idiot.
VALENTÍN *(neurazil sa)* V poriadku. Ale ten básnik tu bol.
Ticho.
HANA Ako to vieš?
VALENTÍN Je v loveckom denníku. Myslím, že zastrelil zajaca. Raz, keď som mal mumps, som

ich dosť prečítal – lovilo tu niekoľko celkom zaujímavých ľudí ...
HANA Kde je ten denník?
VALENTÍN Nie je z tých, s ktorými robím – ten bol, samozrejme, oveľa starší ...
HANA 1809.
VALENTÍN Tie boli vždy v komode, opýtaj sa Chloe.
Hana sa díva na Bernarda. Ten je ticho, lebo nie je schopný slova. Vyzerá, ako keby upadol do tranzu, v ktorom sa jeho ústa pokúšajú niečo vysloviť. Hana k nemu prikročí a dá mu cudný bozk na líce. To zaberie. Bernard vyštartuje do záhrady a počuť, ako škrieka: „Chloe… Chloe!“
VALENTÍN Mama mu požičala svoj bicykel. Požičať niekomu bicykel – to je forma bezpečného sexu, pravdepodobne tá najbezpečnejšia, aká existuje. Mama okolo Bernarda poletuje a on nie je hlupák. Daroval jej prvé vydanie Horáca Walpola a ona mu teraz požičala bicykel. *(Zozbiera tie tri veci – učebnicu, zošit a diagram – a vloží ich do dosiek.)* Môžem si to na chvíľu nechať?
HANA Pravdaže.
(Klavír prestane. Z hudobnej miestnosti váhavo vstúpi Gus.)
VALENTÍN *(Gusovi)* Áno, skončil… už idem. *(Hane)* Snažím sa rozlúštiť Tomasínin diagram.
Gus prikývne a usmeje sa, aj na Hanu, ale tá je zaneprázdnená.
HANA Čo nechápem, je… že prečo doteraz nikto tú iteráciu neurobil – veď to nie je ako relativita, na to nepotrebuješ byť Einstein.
VALENTÍN Donedávna sa to nedalo vidieť. Počítač sa stal tým, čím bol ďalekohľad pre Galilea.
HANA Počítač?
VALENTÍN Predtým nebolo dosť času. Nebolo dosť tužiek! *(Máva Tomasíniným zošitom.)* Toto jej trvalo neviem koľko dní, a sotva sa dostala na začiatok. Teraz by jej stačilo stláčať gombík a ten istý gombík zas a znova. Opakovanie. Niekoľko minút. A čo mi trvalo dva mesiace, by mi zabralo celý zvyšok života, keby som tie výpočty robil tužkou, tisíce strán – desaťtisíce! A tá nuda!
HANA Chceš povedať...
Prestane, lebo Gus ťahá Valentína za rukáv.
Chceš povedať...?
VALENTÍN Dobre, Gus, už idem.
HANA Chceš povedať, že to bol jediný problém? Málo času? Papiera? A nuda?
VALENTÍN Ideme vyhrabať debnu s kostýmami.
HANA *(prinútená zvýšiť hlas)* Valentín! To chceš povedať?
VALENTÍN *(prekvapený, nevzrušene)* Nielen to, chcem povedať, že na to, aby si to robila, potrebuješ dôvod.
Gus rozrušene vybehne z miestnosti.
(Ospravedlňujúco) Neznáša, keď ľudia kričia.
HANA Mrzí ma to.
Valentín odchádza za Gusom.
A nič inšie?
VALENTÍN No, ďalšia vec je, že musíš byť blázon.
Valentín odíde.
Hana premýšľa. Po chvíľke sa vráti k stolu a vezme „Cornhill Magazine“. Letmo doň nahliadne, potom ho zavrie. Odchádza a časopis berie so sebou.
Prázdna miestnosť.
Svetlo sa mení na skoré ráno. Z veľkej diaľky zaznie výstrel z pištole. O chvíľku počuť krik desiatok vrán vyrušených na stromoch, ktoré nevidno.

DRUHÉ DEJSTVO

PIATY OBRAZ

Bernard chodí dokola, v ruke niekoľko naklepaných hárkov a nahlas z nich číta. Valentín, Gus a Chloe sú jeho divákmi. Gus sedí trošku bokom, možno až tak nepočúva. Valentín drží svoju korytnačku a je obložený chlebík, z ktorého vyberá kúsky šalátu a ponúka ich korytnačke.
BERNARD Stalo sa to? Mohlo sa to stať? Nepochybne mohlo. Len tri roky predtým írsky básnik Tom Moor, vyzval na súboj Jeffreyho, aby sa mu pomstil za jeho kritiku v Edinburských listoch. Tieto džentlmenské súboje boli zriedka smrteľné a niekedy skĺzli až do frašky, ale pred zákonom sa museli účastníci súboja zodpovedať rovnako, ako keby boli vrahmi. Čo sa týka zavraždeného, bezvýznamného básnika, akým bol Ezra Chater, mohol zomrieť na čistine v Sidley Parku bez toho, aby niekomu chýbal, alebo aby si ho niekto pamätal, rovnako ako jeho súčasník a menovec, bezvýznamný botanik, ktorý zomrel v lesoch západnej Indie, stratený pre dejiny podobne ako opica, ktorá ho pohrýzla. 16. apríla 1809, niekoľko dní po tom, čo opustil Sidley Park, napísal Byron svojmu právnikovi Johnovi Hansonovi: „Aj keby dôsledky môjho odchodu z Anglicka boli desaťkrát devastujúcejšie, ako opisujete, nemám na výber. Nevyhnutné okolnosti ma prinútili, že som musel neodkladne opustiť krajinu.“ Vydavateľova poznámka v „Zobraných listoch“ k tomu znie nasledovne: „Čo bolo príčinou vtedajšieho Byronovho náhleho odchodu z Anglicka, nikdy nikto neodhalil“. Ten list Byron napísal vo svojom rodinnom sídle, v Newsteade, ba deň jazdy koňmo do severozápadne ležiaceho Sidley Parku, majetku Coverlyovcov – oveľa vznešenejšej rodiny, ktorú Karol II. pozdvihol do šľachtického stavu grófov z Croomu…
Hana rázne vstúpi, v ruke kus papiera.
HANA – Bernard…! Valentín…
BERNARD Neprekáža vám…?
Hana položí ten papier pred Valentína.
CHLOE *(nahnevane)* Hana!
HANA Čo?
CHLOE Taká je drzá!

HANA *(zaskočená)* Čo? Čo som?
VALENTÍN Bernard nám číta svoju prednášku.
HANA Viem. *(Potom sa spamätá.)* Áno – áno – bolo to drzé. Prepáčte, Bernard.
VALENTÍN *(s tým kusom papiera)* Čo to je?
HANA *(Bernardovi)* Perfektný zásah – tá Knižnica indických záležitostí. Pozrite. *(Valentínovi)* Získala som Peacockov list, poslali mi kópiu.
CHLOE Hana! Buď ticho!
HANA *(sadá si)* Prepáčte.
BERNARD V pohode. Budem si to čítať pre seba.
CHLOE Nie.
Hana siahne po Peacockovom liste a berie si ho späť.
HANA Pokračujte, Bernard. Zmeškala som niečo? Prepáčte.
BERNARD (*zlovestne na ňu hľadí, ale potom pokračuje v čítaní*)
„Byronovci z Newsteadu boli v roku 1809 dvaja, excentrická vdova a jej bezvýznamný syn, „chromý fagan“. Jeho hrubá, panovačná a krutá matka ho až do desiatich rokov, keď náhle zdedil šľachtický titul po dedovi, ťahala po krajine z jedného podnájmu do druhého –“
Hanina ruka sa hlási.
– námietka sa neprijíma – „ – a on ešte štyri mesiace po svojich dvadsiatych prvých narodeninách nemal nič, len svoje dlhy a svoj talent. Coverlyovci, čiže rodina lorda z Croomu, boli na vyššej spoločenskej úrovni ako Byronovci. Spojením medzi nimi, ktoré bolo pre nasledujúce generácie až doteraz utajené, bol Septimus Hodge, Byronov priateľ z Harrowu a Trinity College Cambridge…
Hanina ruka sa zase zdvihne.
– námietka sa prijíma – *(On okamžite opravuje striebornou ceruzou.)* „Byronov spolužiak z Harrowu a Trinity College Cambridge a potom domáci učiteľ dcéry lorda Crooma, Tomasíny Coverlyovej. Byronove listy nám hovoria, kde bol 8. apríla a 12. apríla. Bol doma, v Newsteade. Ale 10. apríla, ako to dokazuje zachovaný lovecký denník, bol v Sidley Parku: „10. apríl 1809 – predpoludnie. Vysoké oblaky, sucho, občasné slnko, vietor juhovýchodný. Ja a Augustus a lord Byron. Štrnásť holubov, jeden zajac (lord B.).“ Ale ako už dnes vieme, dráma života a smrti v Sidley Parku nebola o holuboch, ale o sexe a literatúre.“
VALENTÍN Holuby to videli asi iného.
BERNARD Ja to robiť nemusím. Chcel som vám len preukázať poctu, že vám to čítam.
CHLOE Nevšímajte si ho, Bernard – pokračujte, prejdite k súboju.
BERNARD Hana ani nedáva pozor.
HANA Ale dávam, všetko sledujem. Často pracujem pri zapnutom rádiu.
BERNARD To vám ďakujem!
HANA Ešte je toho veľa?
CHLOE Hana!
HANA Nie, je to fascinujúce. Len som chcela vedieť, koľko ešte. Musím sa opýtať Valentína na toto (*list)* – prepáčte, Bernard, pokračujte, toto počká.
VALENTÍN Áno – prepáčte, Bernard.
CHLOE Bernard, prosím!
BERNARD Kde som skončil?
VALENTÍN Holuby.
CHLOE Sex.
HANA Literatúra.
BERNARD Život a smrť. Takže – „Nič pritom nie je presvedčivejšie než tie tri dokumenty, ktoré som citoval: stručná požiadavka, aby sa záležitosť vybavila medzi štyrmi očami, zúfalý odkaz ‚môj manžel poslal po pištole‘ a 11. apríla výzva na súboj od urazeného paroháča a autora Ezru Chatera. Obálky sa nezachovali. Isté však je, že všetky tri listy sa nachádzali v Byronovom vlastníctve, keď sa jeho knihy v 1816 predávali – zachovali sa medzi stránkami „ Divánu Erosovho “, ktorý si sedem rokov predtým v Sidley Parku Byron požičal od Septima Hodgea.“
HANA Požičal?
BERNARD Budem prijímať otázky, až keď skončím. Konštruktívne poznámky budú vítané. To je, napokon, aj dôvod, prečo to testujem na vidieku – prv, než budem mať premiéru v Londýne pod záštitou Byronovej spoločnosti a následnom publikovaní. Mimochodom, Valentín, chcete, aby som vás menovite spomenul – „lovecký denník nedávno objavený tým-a-tým“?
VALENTÍN Ten nebol nikdy stratený, Bernard.
BERNARD „Ako nedávno upozornil ten-a-ten“? Ja normálne nerád niekoho menujem, aj keby som mal, ale pri odborných článkoch, rovnako ako pri rozvodoch, ide o istú prestíž, ak citujete príslušníka aristokracie. Niekde vás tam pri prednáške strčím a spomeniem vás aj v tlačovej správe. Čo vy na to?
VALENTÍN Ste veľmi láskavý.
HANA Tlačová správa? A neuverejníte to v „Časopise anglických štúdií“?
BERNARD To príde neskôr, s celým poznámkovým aparátom a vedeckým tónom – veľmi suchým, veľmi skromným, bez akejkoľvek škodoradosti, a predsa s neomylným odkazom: „Skapte od závisti, vy tupí darebáci.“ Ale najprv to bude: „Mediálna hviezda odhalila tajomstvo lorda Byrona! Rýchlo si rezervujte miesto v prednáškovej sále, budete svedkami senzačného objavu!“ Kde som skončil?
VALENTÍN Lovecký denník.
CHLOE Diván Erosov.
HANA „... ktorý si požičal...“
BERNARD Správne – ktorý si požičal od Septima Hodgea. Je možné, že tie listy boli v tej knihe už vtedy, keď si ju Byron požičal?
VALENTÍN Áno.
CHLOE Čuš, Valentín.
VALENTÍN No, je to možné.
BERNARD Je pravdepodobné, že by Hodge požičal

Byronovi knihu bez toho, aby z nej najprv vybral tri súkromné listy?
VALENTÍN Pozrite, prepáčte – ja som len chcel, že Byron si mohol knihu požičať bez opýtania.
HANA To je pravda.
BERNARD Tak potom, prečo si ich Hodge nevypýtal späť?
HANA Neviem, nebola som tam.
BERNARD Tak to ste teda fakt neboli.
CHLOE Pokračujte, Bernard.
BERNARD „Rozhodujúci je ten tretí dokument – samotná výzva na súboj. Chater „ako muž a básnik“ ukazuje prstom na svojho „nactiutŕhača v tlači“. Ani ako muž, ani ako básnik nebol Ezra Chater takou osobnosťou, aby mu v tlači bežne siahali na česť, či ho vôbec spomínali. Je nepopierateľné, že tým nactiutŕhaním bola recenzia „Tureckej devy“ v „Picadilly Recreation ...“. Mal Septimus Hodge nejaký kontakt s londýnskymi periodikami? Nie. A Byron? Áno! Už dva roky predtým tam recenzoval Wordswortha a o dva roky neskôr recenzoval Spencera. A máme nejaké svedectvo o tom, aký mal Byron názor na Chatera básnika? Áno. Kto okrem Byrona mohol ešte vpísať ceruzou tie štyri riadky do výtlačku „Anglických bardov a škótskych recenzentov“, ktorý patril lady Croomovej?
HANA Hocikto.
BERNARD Dievčatko ...
HANA Nehovorte mi dievčatko.
BERNARD Vy hlava tvrdohlavá, je pravdepodobné, že ten muž, ktorého Chater nazýva svojím priateľom – Septimus Hodge –, je ten istý chlap, ktorý mu pretiahol manželku a vylial na jeho poslednú knihu vedro hovien?
HANA V tomto podaní celkom určite.
CHLOE *(vážne)* Teba niečo v minulosti veľmi ranilo, že, Hana?
HANA Nič tak veľmi ako jeho prednáška. Prečo nie je v Byronových listoch ani zmienka o recenziách v „Piccadilly“?
BERNARD Presne preto, že zabil autora.
HANA Ale tá prvá – „Turecká deva“ – vyšla rok predtým. Že by bol jasnovidec?
CHLOE Listy sa strácajú.
BERNARD. Vďaka! Presne! Určite niekde existuje list, ktorý potvrdzuje všetko – stratený, ale nezničiteľný ako hlasy z rádia šíriace sa vesmírom na večné veky. „Môj drahý Hodge – som v Albánsku, a ty si jediný človek na svete, ktorý vie prečo. Chudák Ch! Nikdy som mu nechcel ublížiť – pravda s výnimkou kritík v „Piccadilly“ –, to tá žena ma zviedla, drahý Hodge – aká tragická záležitosť, ale, vďakabohu, pre poéziu sa to skončilo dobre. Navždy tvoj B. P. S. Tento list spáľ.“
VALENTÍN Ako Chater zistil, že ten recenzent bol Byron?
BERNARD *(podráždene)* Neviem. Nebol som tam, že? *(Pomlka. K Hane.)* Želáte si niečo povedať?
HANA Moi?
CHLOE Ja to viem. Byron to povedal pani Chaterovej v posteli. Na druhý deň sa na ňu vykašľal, tak ho bonzla, že ju znásilnil na rande.
BERNARD *(pedantsky)* Bonzla, že ju znásilnil na rande?
HANA 10. apríla.
Bernard vybuchne. Všetci začnú byť hluční a prekrikujú sa. Keď Bernard pohrozí odchodom, prehovoria ho, aby pokračoval.
BERNARD Dobre, zabudnite na to!
HANA Prepáčte...
BERNARD Nie. Dostalo sa mi len sarkazmu a detinského skákania do reči...
VALENTÍN Čo som urobil?
BERNARD Ani slovíčko uznania za možno najsenzačnejší literárny objav storočia...
CHLOE Myslím, že ste veľmi nespravodliví – oni žiarlia, Bernard.
HANA Už nepoviem ani slovo.
VALENTÍN Áno, pokračujte, Bernard – sľubujeme.
BERNARD *(finálne)* Len keď prestanete kŕmiť korytnačku!
VALENTÍN Ale ona má čas obeda.
BERNARD A pod podmienkou, že sa mi dostane obvyklej zdvorilosti ako vzdelancovi medzi vzdelancami...
HANA Už ani slovo, kým neskončíte.
BERNARD A potom musíte všetky pripomienky formulovať tak, ako si to vyžaduje akademická...
HANA Dôstojnosť – máte pravdu, Bernard.
BERNARD ... úcta.
HANA Úcta. Absolútne. Jazyk vzdelancov. Spoľahnite sa.
Bernard predviedol veľkú scénu odloženia svojich prednáškových papierov a teraz ich dáva dohromady a vracia sa na svoje miesto. Pritom hádže podozrievavé pohľady na tých troch, či nejavia známky nepatričnej zábavy.
BERNARD Posledný odsek. „Niet pochýb, že Ezra Chater *niekoho* vyzval na súboj. Ak sa súboj konal v Sidley Parku na úsvite v apríli 1809, je dokázateľné, že jeho protivník bol kritik s talentom pre posmech a s chúťkami zvodcu. Musíme ísť ďaleko? Pani Chaterová bola v roku 1810 bezpochyby vdovou. Ak pátrame po príčine skorej a nezaznamenanej smrti Ezru Chatera, musíme ísť ďaleko? Niet pochybnosti, že lord Byron práve v čase, keď začala na literárnom nebi vychádzať jeho hviezda, zmizol v panike z krajiny za okolností zahalených záhadou. A zostal v cudzine dva roky v časoch, keď cestovanie po kontinente bolo nezvyklé a nebezpečné. Ak hľadáme príčinu – musíme ísť ďaleko?“

Rečník, nie skúpy na slovo, je spokojný s dojmom, aký zanechala jeho prednáška. Panuje významné ticho.
HANA Hovadina.
CHLOE Ja tomu verím.
HANA Vynechali ste všetko, čo sa vám nehodí do vašej teórie. Byron vytruboval celé mesiace, že odíde z Anglicka – existuje list z februára...
BERNARD Ale neodišiel, že?
HANA A potom neodplával až do začiatku júla!
BERNARD Vtedy šlo všetko pomalšie. Čas plynul ináč. Tvrdol dva týždne v prístave Falmouth, lebo čakal na vietor alebo na čo.
HANA Bernard, ja vôbec neviem, prečo sa obťažujem brzdiť vašu nerozvážnosť – ste arogantný, bezohľadný a bažíte po sláve. Od prvého nápadu po istotu ste sa dostali plavným skokom. Dostanete, čo si zaslúžite. Myslím, že ste blázon. Ale nemôžem si pomôcť, ste ako decko, ktoré síce človeka privádza do zúfalstva, ale mieri na svojej trojkolke k okraju útesu a ja musím niečo urobiť. Tak počúvajte. Ak Byron zabil Chatera v súboji, ja som Mária Rumunská. Skončíte s toľkou slávou, že nebudete môcť vyjsť z domu bez papierového vreca na hlave.
VALENTÍN Skutočne, Bernard, podľa vedeckých kritérií nemáte pre svoju hypotézu dostatok dôkazov.
BERNARD Lenže ja nie som vedec.
VALENTÍN Nie, ale keby ste boli –
BERNARD *(začína kričať)* Ešte stále čakám na zásadný protiargument.
HANA Niekto zabije človeka a až potom zvozí jeho knihu? Určite nie v tomto poradí. Takže si musel požičať knihu, napísať recenziu, odoslať ju, zviesť pani Chaterovú, biť sa v súboji a utiecť. To všetko v rozmedzí dvoch alebo troch dní. Kto by to dokázal?
BERNARD Byron.
HANA To je beznádejné.
BERNARD Vy ste ho nikdy nechápali, ako je zrejmé z vašej novielky.
HANA Z mojej čo?
BERNARD Ach, prepáčte – mysleli ste si, že ide o historické prehodnotenie Karolíny? Byron je podľa vášho feministického konceptu rozmaznané decko, vyzdvihované duchom doby, viac než si zaslúžil jeho talent! A Karolína, tá salónna intelektuálka, je nedocenená spisovateľka, ktorú odstavila mužská spoločnosť!
VALENTÍN To som niekde čítal –
HANA To je citát z jeho recenzie mojej knihy.
BERNARD A aký pravdivý!
Situácia naberá nepríjemný smer a Bernard má chuť to tam tlačiť.
Vidíte ich opačne, dievčatko. Karolína bola romantická kača bez talentu a Byron bol racionalista osemnásteho storočia s požehnaním génia! A zabil Chatera.
HANA Ak mám zmeniť názor, tak by ste mali hľadať ďalej.
BERNARD Aj to mám v úmysle. Pre smietku v mojom oku, nevidíte brvno v tom vašom! – veď ešte aj na obálke máte nesprávneho chlapa!
HANA Na obálke?
VALENTÍN A čo môj počítačový model? Nespomeniete ho?
BERNARD Je nepresvedčivý.
VALENTÍN *(Hane)* Viete, tie recenzie v „Piccadilly“ sa líšia štýlom od ostatných Byronových recenzií.
HANA *(Bernardovi)* Ako to myslíte, že nesprávny chlap?
BERNARD *(ignoruje ju)* Jeho ostatné recenzie sa tiež líšia štýlom, však?
VALENTÍN Áno, ale inak. Parametre...
BERNARD Parametre! Nemôžete Byronovu hlavu strčiť do svojho laptopu! Nemôžete génia porovnávať so svojím priemerným tetrovom.
VALENTÍN No, aj tak je to všetko triviálne.
BERNARD Ako, čo?
VALENTÍN Kto, čo, kedy napísal…
BERNARD Triviálne?
VALENTÍN Osobnosti.
BERNARD Prepáčte, povedali ste triviálne?
VALENTÍN To je technický termín.
BERNARD Nie v mojich kruhoch.
VALENTÍN Otázky, ktoré kladiete, nič nezavážia, viete. To je, ako keby sme sa hádali, kto prišiel prvý s logicko-matematickým kalkulom. Angličania hovoria, že Newton, Nemci, že Leibnitz. Ale to nie je dôležité. Osobnosti veľa neznamenajú. Čo je dôležité, je kalkul. Dôležitý je vedecký pokrok. Vedomosť.
BERNARD Naozaj? Prečo?
VALENTÍN Čo prečo?
BERNARD Prečo je vedecký pokrok dôležitejší než osobnosti?
VALENTÍN To myslí vážne?
HANA Nie, iba je triviálny. Bernard –
VALENTÍN *(preruší ju, k Bernardovi)* Len si poslúžte, prehrávate.
BERNARD Á, zneškodníte ma penicilínom a pesticídmi. Ušetrite ma pred tým a ja vás ušetrím pred atómovou bombou a aerosoľami. Len si nemýľte pokrok so zdokonaliteľnosťou. Veľký básnik je aktuálny vždy. Veľký filozof je naliehavá potreba, ale kvôli Newtonovi sa nikto nezblázni. S Aristotelovým vesmírom sme boli celkom spokojní. Ja osobne som mu dával prednosť. Päťdesiatpäť krištáľových gúľ poháňaných Božou prevodovkou, to je pre mňa uspokojivá predstava vesmíru. Neviem si predstaviť nič triviálnejšie ako rýchlosť svetla.

Kvarky, kvazary – veľký tresk, čierne diery, – na to každý serie. Ako sa vám vôbec podarilo vyhnať nás z toho pohodlného stavu? Sú v tom prachy? A prečo ste so sebou takí spokojní?
CHLOE Bernard, vy ste proti penicilínu?
BERNARD Nekŕmte ním zvieratá. *(späť k Valentínovi)* Najradšej by som vás a vašich kumpánov sotil z útesu. Okrem toho na vozíčku, to by som stratil sympatizujúce hlasy prv, než by ľudia mali čas si to premyslieť.
HANA *(hlasno)* Čo ste, dofrasa, mysleli tou obálkou?
BERNARD *(ignoruje ju)* Keď poznanie nie je sebapoznaním, tak za veľa nestojí, priateľu. Rozširuje sa vesmír? Zmršťuje sa? Stojí na jednej nohe a spieva „Prší, prší…“. Z toho ma vynechajte. Ja si môžem svoj vesmír rozširovať aj bez vás. „Kráča si v kráse, ako tmou kráča noc medzi hviezdami, zo svetla i z tmy idú s ňou tie najnežnejšie významy.“ Tu máte, a to napísal, keď sa vrátil domov z flámu. *(s urážlivou zdvorilosťou)* Čo to vlastne je, čo robíte s tými tetrovmi, Valentín? Rád by som sa to dozvedel.
Valentín vstane a zrazu je jasné, že sa trasie a má slzy na krajíčku.
VALENTÍN *(ku Chloe)* On nie je proti penicilínu a tiež vie, že ja nemám nič proti poézii. *(Bernardovi)* S tetrovmi som to vzdal.
HANA To nie, Valentín!
VALENTÍN Nejde to.
HANA Prečo?
VALENTÍN Príliš veľa šumu. Príliš veľa posratého šumu!
A s tým Valentín opustí miestnosť. Chloe rozrušená a v slzách vyskočí a bez úspechu búši pästami do Bernarda.
CHLOE Vy lotor!
Nasleduje Valentína a potom za ňou uteká aj Gus. Pomlka.
HANA Tak, to by sme mali. Teraz môžete odísť a cestou von si ešte kopnite do Bleska.
BERNARD Áno, ospravedlňujem sa. Bez kuriev nie je zábava, že?
HANA Nie.
BERNARD No, nič to… *(Začína si ukladať papiere s prednáškou do aktovky a spomenie si.)* Chcete sa dozvedieť, čo máte na obale svojho bestselleru? „Lord Byron a Karolína Lambová v Kráľovskej akadémii?“ Perokresba od Henryho Fuseliho?
HANA Čo je s ňou?
BERNARD Nie sú to oni.
HANA *(vybuchne)* Kto to tvrdí?!
Bernard vyberie z aktovky „Žurnál Byronovej spoločnosti“.
BERNARD Expert na Fuseliho v „Žurnále Byronovej spoločnosti“. Poslali mi ten posledný výtlačok… ako význačnému hosťujúcemu rečníkovi.
HANA Pravdaže sú to oni! Každý tú kresbu pozná...
BERNARD Je to len ľudová tradícia. *(Hľadá to v „Žurnále“.)* Tu je to. „Nie pred 1820.“ Analyzoval to najmodernejšími metódami. *(Podáva jej to.)* Prečítajte si, keď budete mať čas.
HANA *(znie, akoby sa mu posmievala)* Analyzoval to?
BERNARD Je to, pravda, rozkošná skica, ale Byron bol v tom čase v Taliansku…
HANA Ale, Bernard – ja viem, že sú to oni.
BERNARD Ako?
HANA Ako? Prosto sú. „Analyzoval to...“ Môže ma boz…
BERNARD Pozor na slovník!
HANA Mýli sa.
BERNARD Ó, nebodaj máte osvietenie?
HANA *(rozhodne)* Mýli sa.
Bernard zaklapne aktovku.
BERNARD Napokon, je to všetko triviálne, však? Prečo nejdete?
HANA Kam?
BERNARD So mnou.
HANA Do Londýna? Načo?
BERNARD Ako to, že načo?...
HANA Och, na vašu prednášku.
BERNARD Nie, na tú sa môžete vykašľať. Kvôli sexu.
HANA Aha… Nie. Vďaka… *(potom protestujúc)* Bernard!
BERNARD Mali by ste to skúsiť. Niekedy sa to podceňuje.
HANA Nič proti nemu nemám.
BERNARD Ale áno, máte. Mali by ste sa trošku odviazať. Napísali by ste lepšiu knihu. Alebo, tú správnu knihu.
HANA Sex a literatúra. Literatúra a sex. Vaša konverzácia nemá veľa možností, ktorým smerom sa poberie. Ako dve guľky kotúľajúce sa okolo misky s pudingom. Jedna z nich je vždy sex.
BERNARD Jasné. Za všetkým sú muži.
HANA Nepochybne. Einstein – relativita a sex. Chippendale – sex a nábytok. Galileo – „Nepohla sa zem pod vplyvom sexu?“. Čo to s vami, ľudia, dočerta, je? Muži sa so mnou chceli párkrát oženiť, ale horší obchod si neviem predstaviť. Sex je síce poruke, ale človek si nemôže v posteli ani prdnúť. Čo ste mysleli tou správnou knihou?
BERNARD Urobiť hrdinku z Karolíny Lambovej môže iba romantička. Vy ste ako stvorená pre Byrona.
Pomlka.
HANA Tak sa majte.
BERNARD Ale vrátim sa na ten tanec, viete. Chloe ma poprosila.
HANA Myslela to dobre, ale ja netancujem.
BERNARD Nie, nie – ja idem s ňou.
HANA Ach, viem. Teda vlastne neviem.
BERNARD Budem jej partner. Tajne. Neprezraďte to matke.

HANA Nechce, aby to jej matka vedela?
BERNARD Nie – ja nechcem, aby to jej matka vedela. Toto je moja prvá skúsenosť s vidieckou šľachtou. Poviem vám, šklbe mi z toho viečkom.
HANA Bernard! – hádam ste to dievča nezviedli?
BERNARD Zviedol? Ja ju? Kedykoľvek som vošiel do knižnice, stála hore na rebríku. Nakoniec som to vzdal. Aby som nezabudol – zbadal som medzi jej nohami niečo, čo mi pripomenulo vás. *(V momente dostane ostrú, štipľavú facku, ale podarí sa mu zostať úplne nevzrušený. Už aj vyberá z vrecka malú knižku. Hlas sa mu ani nezachveje.)* „Sprievodca po Derbyshire“, James Godophin, 1832, žiaľ, bez ilustrácií. *(Otvoril knižku a označil miesto.)* „Sidley Park v Derbyshire, majetok grófa z Croomu…“
HANA *(mrmlúc)* Svet sa nenávratne rúti do diablovej riti.
BERNARD „Päťsto akrov vrátane štyridsiatich jazier – Park navrhnutý Brownom a Noakesom má pôvabné detaily, lenže v hroznom štýle – viadukt, jaskyňu a iné – napríklad pustovňu, ktorú dvadsať rokov obýval pomätenec, ktorý slovo neprerieikol a nemal žiadneho spoločníka, okrem milovanej korytnačky menom Plautus. Tej sa však na požiadanie mohli dotknúť len deti.“ *(Pridrží jej knihu.)* Korytnačka patrí k tunajšiemu koloritu. *Po chvíľke si Hana knižku vezme.*
HANA Ďakujem.
Do dverí vojde Valentín.
VALENTÍN Taxík na stanicu stojí pred domom.
BERNARD Áno… ďakujem… Och… je niečo zaujímavé v tom Peacockovom liste?
HANA Pre koho ako.
BERNARD Pustovníkovo meno a životopis? *(Vezme a preletí Peacockov list.)* „Môj drahý Thackeray…“ Bože, ale som dobrý. *(Položí list.)* Tak teda – zaželajte mi veľa šťastia – *(neurčito k Valentínovi)* Prepáčte mi to… veď viete… *(a k Hane)* a vy ... že čo mi pripomínate...
VALENTÍN Vypadnite, Bernard.
BERNARD Správne. *(Odíde.)*
HANA Nedaj sa Bernardom znechutiť. To bolo len divadielko. Rétorika. V staroveku sa to vyučovalo ako telocvik. Nesúvisí to s tým, či máš pravdu, na to mali filozofiu. Rečnenie – to bola ich „talkshow“. Bernardov hnev – bol len taký aerobik predtým, než pôjde do televízie.
VALENTÍN Neprekáža mi, keď ma do smetí hodí smetiar. *(Díva sa do listu.)* Čo je tu o tom pomätencovi?
Hana si berie list a číta mu.
HANA „Testament pomätenca slúži ako varovanie pred francúzskou módou… pretože to bola pofrancúzštená matematika, ktorá ho dohnala do trudnomyseľného bezpečia sveta bez svetla a bez života ... ako drevená pec, ktorá musí stráviť samu seba, kým popol a pec jedno sú a horúčosť sa zo zeme vytratí.“
VALENTÍN *(pobavený a prekvapený)* Teda!
HANA „Zomrel v sedemaštyridsiatich rokoch, bielovlasý ako Jób a vetchý ako kapustný stvol, hoci dôkaz svojho proroctva o znovuzískaní nádeje prostredníctvom dobrej anglickej algebry, napriek svojmu úsiliu nikdy nepodal.“
VALENTÍN To je všetko?
HANA *(prikývne)* Má to nejaký zmysel?
VALENTÍN Čo? Že sme všetci odsúdení na zánik? *(ležérne)* Ach, áno, iste – volá sa to druhý zákon termodynamiky.
HANA Už ho vtedy poznali?
VALENTÍN Básnici a šialenci to vedia od nepamäti.
HANA Vážne. Vedelo sa o tom?
VALENTÍN Nie.
HANA Má to niečo do činenia s… vieš… Tomasíniným objavom?
VALENTÍN Ona nič neobjavila.
HANA S jej zošitom.
VALENTÍN Nie.
HANA Takže je to náhoda?
VALENTÍN Čo?
HANA *(číta)* „Zomrel v sedemaštyridsiatich rokoch.“ To bolo v 1834. Takže sa narodil v 1787. Tak ako ten domáci učiteľ. Píše to v liste lordovi Croomovi, keď sám seba odporúčal do zamestnania: „Dátum narodenia – 1787. „Ten pustovník sa narodil v tom istom roku ako Septimus Hodge.
VALENTÍN *(pomlka)* Uhryzol ťa besný Bernard do nohy?
HANA Nevidíš? Myslela som, že môj pustovník je perfektný symbol. Krajinka s idiotom v parku. Ale toto je lepšie. Racionalista v divočine. Vek osvietenstva vykázaný do romantickej divočiny! Génius zo Sidley Parku, ktorý žije v pustovníkovej chatrči.
VALENTÍN To nevieš.
HANA Ale viem. Viem. Niekde o tom niečo bude… len keby som to našla.

ŠIESTY OBRAZ

Miestnosť je prázdna.
Opakovanie: skoré ráno – vzdialený výstrel z pištole – krik vrán.
Jellaby vstúpi s lampou do ranného prítmia miestnosti. Ide k oknám a díva sa von. Niečo vidí. Vracia sa, aby položil lampu na stôl, potom otvorí jedno z francúzskych okien a vystúpi von.
JELLABY *(vonku)* Pán Hodge!
Septimus vstúpi nasledovaný Jellabym, ktorý zaviera záhradné dvere. Septimus má oblečený zimník.
SEPTIMUS Ďakujem, Jellaby. Obával som sa, že ma vymknú. Koľko je hodín?
JELLABY Pol šiestej.
SEPTIMUS Toľko mám aj ja. No! – aký osviežujúci

zážitok! *(Vytiahne zvnútra kabáta dve pištole a položí ich na stôl.)* Svitanie – viete. Neočakávane rušné. Ryby, vtáky, žaby… králiky… *(zvnútra kabáta vytiahne mŕtveho králika)* jedným slovom krása! Škoda, že kvôli tomu treba vstávať tak zavčasu. Priniesol som pre lady Tomasínu králika. Vezmete ho?
JELLABY Je mŕtvy.
SEPTIMUS Áno. Lady Tomasína miluje králičiu paštétu.
Jellaby berie králika bez nadšenia. Je na ňom trocha krvi.)
JELLABY Hľadali vás, pán Hodge.
SEPTIMUS Včera večer som sa rozhodol spať v lodenici. Dobre som videl, že z Parku odchádzal koč?
JELLABY Koč kapitána Bricea, aj s pánom a pani Chaterovcami.
SEPTIMUS Odišli?!
JELLABY Áno, pane. A koňa pre lorda Byrona pristavili okolo štvrtej.
SEPTIMUS Aj lord Byron odišiel?!
JELLABY Áno, pane. Celý dom bol na nohách.
SEPTIMUS Ale ja mám jeho pištole na králiky! Čo si mám s nimi teraz počať?
JELLABY Hľadali vás vo vašej izbe.
SEPTIMUS Kto?
JELLABY Jej jasnosť.
SEPTIMUS V mojej izbe?
JELLABY Poviem jej jasnosti, že ste sa vrátili.
(Je na odchode.)
SEPTIMUS Jellaby! Nenechal tu lord Byron pre mňa knihu?
JELLABY Knihu?
SEPTIMUS Požičal si odo mňa knihu.
JELLABY Jeho lordstvo nenechalo v izbe nič, ani penny.
SEPTIMUS Som si istý, že keby niečo mal, tak by vám niečo nechal. Tu máte pol libry, Jellaby.
JELLABY Veľmi pekne ďakujem, pane.
SEPTIMUS Čo sa tu stalo?
JELLABY Služobníctvo nezvyknú informovať, pane.
SEPTIMUS Ale, ale, ani za pol libry sa už nedá nič kúpiť?
JELLABY *(vzdychne)* Jej jasnosť narazila v noci na pani Chaterovú.
SEPTIMUS Kde?
JELLABY Na prahu izby lorda Byrona.
SEPTIMUS Ach. A ktorá odchádzala a ktorá vchádzala?
JELLABY Z izby lorda Byrona odchádzala pani Chaterová.
SEPTIMUS A kde bol pán Chater?
JELLABY Pán Chater a kapitán Brice popíjali griotku. Sluha im udržiaval oheň v kozube až do tretej. Na poschodí sa strhla hlasná výmena názorov a –
Vstúpi lady Croomová.
LADY CROOMOVÁ Á, pán Hodge.
SEPTIMUS My lady.
LADY CROOMOVÁ Taký rozruch a vy ste zastrelili iba zajaca?
SEPTIMUS Králika.
Ona na neho vrhne jeden zo svojich pohľadov. Zajaca, aj keď sa veľmi podobá na králika.
Jellaby je na odchode.
LADY CROOMOVÁ Môj odvar.
JELLABY Áno, my lady.
Odíde. Lady Croomová drží dva listy. Predtým sme ich nevideli. Oba majú obálky, ktoré boli otvorené. Hodí ich na stôl.
LADY CROOMOVÁ Ako sa opovažujete!
SEPTIMUS Nemôžete ma volať na zodpovednosť za niečo, čo som napísal dôverne a čo ste si prečítali bez ohľadu na to, či sa to patrí.
LADY CROOMOVÁ Boli adresované mne!
SEPTIMUS Nechal som list v izbe pre prípad mojej smrti.
LADY CROOMOVÁ Pcha! – Ako možno využiť v praxi ľúbostný list zo záhrobia?
SEPTIMUS Rovnako ako z predhrobia. Ten druhý list však nebol adresovaný Vašej Milosti.
LADY CROOMOVÁ Mám hádam materské právo otvoriť váš list adresovaný mojej dcére, či už bol napísaný pri príležitosti vášho života, vašej smrti, či vašej slabomyseľnosti. Čo ste mali na mysli, keď ste jej písali o ryžovom pudingu, hoci práve utrpela šok z násilnej smrti blízkej osoby?
SEPTIMUS Čej smrti?
LADY CROOMOVÁ Vašej, vy darebák!
SEPTIMUS Áno, jasné.
LADY CROOMOVÁ Neviem, ktoré z vašich bláznovstiev je šialenejšie. Jeden list je plný ryžového pudingu a ten druhý tých najnehanebnejších familiárností týkajúcich sa niekoľkých častí môjho tela. Ale nepochybujte, čo z toho je pre mňa neznesiteľnejšie.
SEPTIMUS Čo?
LADY CROOMOVÁ Ach, či sme len drzí, keď máme zbalené kufre! Váš priateľ odišiel pred vami a ja som odpratala tú kurvu Chaterovú a jej manžela – a tiež môjho brata, pretože ich sem priviedol. Vidíte, taký je ortieľ nad tými, ktorí si nerozumne vyberajú známych. Vyhnanstvo. Lord Byron je zhýralec a pokrytec, a čím skôr odpláva na Blízky východ, tým skôr nájde spoločnosť, ktorá sa hodí k jeho charakteru.
SEPTIMUS Bola to noc účtovania.
LADY CROOMOVÁ Určite by som si želala, aby prešla pokojne a vy s pánom Chaterom by ste sa postrieľali so všetkou decentnosťou, tak ako sa to v civilizovanom dome patrí. Nezostali vám žiadne tajomstvá, pán Hodge. Vyklopila ich medzi jačaním, prísahami a potokmi sĺz. Ešte šťastie, že celoživotná vášeň pre športové pušky zredukovala sluch môjho manžela na polovicu, práve v uchu, na ktorom spí.

SEPTIMUS Obávam sa, že nemám žiadnu vedomosť o tom, čo sa prihodilo.
LADY CROOMOVÁ Vašu pobehlicu našli v izbe lorda Byrona.
SEPTIMUS Ach! Našiel ju pán Chater?
LADY CROOMOVÁ Kto iný?
SEPTIMUS Veľmi ľutujem, madam, že som využil vašu láskavosť a ponúkol svojho nehodného priateľa do vašej pozornosti. Bude sa mi za to musieť zodpovedať, môžete si byť istá.
Prv než môže lady Croomová zareagovať na túto hrozbu, vstúpi Jellaby s jej „odvarom“. To je dosť komplikovaná záležitosť: cínová tácka na nožičkách, na ktorej je kanvica položená na liehovom kahanci. Je tam aj šálka a tanierik a strieborný „košíček“ so suchými čajovými lístkami. Jellaby položí tácku na stôl a chce byť ďalej nápomocný.
LADY CROOMOVÁ Ja to urobím.
JELLABY Áno, my lady. *(Septimovi)* Lord Byron pre vás nechal u sluhu list, pane.
SEPTIMUS Ďakujem vám.
Septimus berie list z tácky. Jellaby je na odchode. Lady Croomová skúma list pohľadom.
LADY CROOMOVÁ Kedy mu ho dal?
JELLABY Keď odchádzal, vaša jasnosť.
Jellaby odíde. Septimus si vloží list do vrecka.
SEPTIMUS Dovoľte mi.
Keďže lady nenamieta, on jej naleje šálku čaju. Ona to prijme.
LADY CROOMOVÁ Neviem, či je vhodné, aby ste dostali list, ktorý napísal v mojom dome niekto, kto v ňom nie je vítaný.
SEPTIMUS Veľmi nevhodné, súhlasím. Nedostatok citlivosti lorda Byrona rmúti jeho priateľov, medzi ktorých sa už viac nerátam. Nebudem čítať jeho list, pokiaľ ho nebudem nasledovať za brány vášho panstva aj ja.
Ona to chvíľku zvažuje.
LADY CROOMOVÁ To môže ospravedlniť vaše čítanie toho listu, ale nie jeho napísanie.
SEPTIMUS Vaša jasnosť mala žiť v Aténach za Perikla! Filozofi so sochármi by sa bili o každú vašu voľnú chvíľku!
LADY CROOMOVÁ *(protestujúc)* Ale, prosím vás!… *(protestujúc menej)* Ale, prosím vás…
Septimus vybral z vrecka Byronov list a teraz ho zapaľuje, využijúc plamienok kahanca.
Ale… prosím…
Papier v Septimovej ruke sa vznieti a on ho pustí na kovovú tácku, kde ho nechá dohorieť.
SEPTIMUS A máme to – list od lorda Byrona, ktorý živá duša nikdy neprečíta. Ja odídem, madam, kedykoľvek si to budete želať.
LADY CROOMOVÁ Do Indie?
SEPTIMUS Do Indie! Prečo?
LADY CROOMOVÁ Predsa za Chaterovou. Nepovedala vám?
SEPTIMUS Nevymenila si so mnou ani pol tucta slov.
LADY CROOMOVÁ Predpokladám, že nerada stráca čas. Chaterová odplávala s kapitánom Briceom.
SEPTIMUS Aha. Ako členka posádky?
LADY CROOMOVÁ Nie, ako manželka pána Chatera, ktorý bude na expedícii môjho brata zbierať kvetinky a robiť herbár.
SEPTIMUS Vedel som, že nie je básnik, ale nevedel som, že je to utajený botanik.
LADY CROOMOVÁ Nie je ani básnik, ani botanik, ale robí oboje. Môj brat zaplatil päťdesiat libier za to, aby vydali jeho báseň a zaplatí ďalších stopäťdesiat, aby mu Chater celý rok trhal po Indii kvetinky, kým jeho žena sa bude hrať na paniu kapitánových kajút. Kapitán Brice je k pani Chaterovej vášnivo pripútaný, a aby ju mohol vziať so sebou na cestu, nemá zábrany oklamať admiralitu, Linného spoločnosť aj sira Josepha Banksa, botanika jeho veličenstva v Kew.
SEPTIMUS Jej vášeň nie je taká jednostranná ako jeho.
LADY CROOMOVÁ Boží zmysel pre humor je dosť cynický, keď obracia naše srdcia všade inde, len nie k tým, ktorí by si ich zaslúžili.
SEPTIMUS Určite, madam. A myslíte si, že pán Chater je klamaný?
LADY CROOMOVÁ Trvá na tom. Ale dôkaz manželkinej cnosti nachádza vo svojom prehnanom, ale márnom úsilí, akým ju bráni. Kapitán Brice nie je klamaný, vie jasne, o akú ženu ide, ale nemôže si pomôcť. Položil by za ňu život.
SEPTIMUS Myslím, my lady, že by za ňu radšej položil život pána Chatera.
LADY CROOMOVÁ Iste. Nikdy som nepoznala ženu, ktorá by stála za súboj menej ako ona. Váš list pre mňa veľmi neladí s vaším správaním k pani Chaterovej, pán Hodge. Stalo sa mi už, že som bola podvedená ešte skôr, než vyschol atrament, ale byť podvedená skôr, než je namočené pero, a navyše s obecným kalamárom? Čo si mám myslieť o takom správaní?
SEPTIMUS My lady, bol som v besiedke len sám so svojimi myšlienkami, keď ma pani Chaterová strhla k zemi, a ja, súc plný vášne a mučený nenaplnenou túžbou...
LADY CROOMOVÁ Óch…!
SEPTIMUS ... som si vo svojom poblúznení myslel, že Chaterová so sukňou nad hlavou mi prinesie aspoň chvíľkovú ilúziu šťastia, ktorému som sa neodvážil priradiť tvár.
(Pomlka.)
LADY CROOMOVÁ Nepamätám sa, kedy som dostala zvláštnejší kompliment. Dúfam, že sa viac než vyrovnám pani Chaterovej s jej hlavou v spodničke. Nosí spodnú bielizeň?
SEPTIMUS Nosí.
LADY CROOMOVÁ No, počula som, že to je teraz v móde. Nie je prirodzené, aby ženy nosili to, čo pripomína rajtky džokejov. Neschvaľujem to.
(Prudko sa obráti, až jej zaveje sukňa, a pohne

sa na odchod.) Neviem nič o Periklovi ani o aténskych filozofoch. Môžem im venovať hodinu po kúpeli – v mojom salóne o siedmej. Prineste si so sebou nejakú knihu.
Vyjde von. Septimus vezme tie dva listy, ktoré napísal, a začne ich páliť v plameni kahanca.

SIEDMY OBRAZ

Pri stole sú Valentín a Chloe. V miestnosti je aj Gus. Chloe číta z dvoch sobotňajších novín. Má oblečené všedné dobové šaty zo začiatku 19. storočia, bez klobúka.
Valentín ďobe do prenosného počítača. Aj on má na sebe pokrkvané šaty z toho istého obdobia. Šaty zjavne pochádzajú z veľkého prúteného koša na bielizeň, z ktorého Gus vyťahuje viacero zvrškov, aby si ich vyskúšal. Nájde dobový kabát a začne si ho obliekať.
K predmetom na stole teraz pribudli dva objekty – pyramída a kužeľ – asi 50 cm vysoké, také, ako sa používajú na hodinách kreslenia, a kvetináč s trpasličími georgínami, ktoré nevyzerajú ako dnešné georgíny.
CHLOE „Vyrovnávanie účtov v Arkádii! – Sex, literatúra a smrť v Sidley Parku“. Portrét Byrona.
VALENTÍN Nie Bernarda?
CHLOE „Byron, podstúpil osudný súboj na život a na smrť, tvrdí profesor Bernard.“ Valentín, myslíš si, že som prvá, kto na to pomyslel?
VALENTÍN Nie.
CHLOE Ešte som nepovedala na čo. Budúcnosť je celá naprogramovaná ako počítač – je to dobrá teória, nie?
VALENTÍN Pre deterministický vesmír áno.
CHLOE Správne. Pretože všetko vrátane nás je len množstvo atómov vrážajúcich jeden do druhého ako biliardové gule.
VALENTÍN Áno. Niekto v roku 1820, zabudol som jeho meno, usúdil, že z Newtonových zákonov môžeš predpovedať všetko, čo príde – na to by si však potrebovala počítač veľký ako vesmír, ale ten vzorec by mal existovať.
CHLOE Ale nefunguje to, že?
VALENTÍN Nie. Ukázalo sa, že matematika je zvláštna.
CHLOE Nie. To je všetko kvôli sexu.
VALENTÍN Naozaj?
CHLOE Myslím si. Dobre, vesmír je deterministický, presne ako povedal Newton, teda aspoň sa usiluje takým byť. Jediná vec, čo to kazí, je, že ľudí priťahujú ľudia, ktorí sa vôbec nemali stať súčasťou ich vopred určeného životného plánu.
VALENTÍN Príťažlivosť, ktorú Newton vynechal. Musíme sa vrátiť späť, až k jablku v rajskej záhrade. Áno, myslím, že si prvá, kto na to pomyslel.
Vstúpi Hana, nesie dáky bulvárny plátok a šálku čaju.
HANA Videli ste to? „Smilník Byron zastrelil básnika“.
CHLOE *(potešená)* Ukáž.
Hana jej podá noviny, usmeje sa na Gusa.
VALENTÍN Tak Bernard zabodoval, nie? Ako to, že sa o tom píše vo všetkých novinách?
HANA Nebuď smiešny. *(ku Chloe)* Tvoj otec ich chce späť.
CHLOE No dobre.
HANA Je to blázon.
CHLOE Žiarliš. Myslím, že to spravil úžasne. *(Vstane, je na odchode. Gusovi)* Sedí ti to perfektne, ale nie s teniskami. Poď, požičiam ti pár mojich našupovačiek, na tebe budú vyzerať dobovo –
HANA Ahoj, Gus. Všetci vyzeráte tak romanticky.
Gus nasleduje Chloe von, váha, usmeje sa.
CHLOE *(jedovato)* Tak ideš?
(Pridrží pre Gusa dvere a nasleduje ho von. Zanechá za sebou pocit nesúhlasu.)
HANA Dôležité je robiť si prd z toho, čo si o tebe myslia mladí ľudia. *(Ide sa pozrieť na druhé noviny.)*
VALENTÍN *(znepokojene)* Nemyslíš si, že má niečo s Bernardom?
HANA O Chloe by som sa nebála, je dosť stará na to, aby mohla podržať, komu chce. „Byron podstúpil súboj na život a na smrť, hovorí profesor.“
VALENTÍN Možno sa nakoniec dokáže, že je to pravda.
HANA Nemôže sa dokázať, že je to pravda, nemožno iba dokázať, že to pravda nie je.
VALENTÍN *(potešený)* Presne ako vo vede.
HANA Ak sa Bernardovi podarí umrieť skôr, než sa dokáže niečo iné, bude slávny.
VALENTÍN Presne ako vo vede. Ten najväčší strach je z tých, ktoré prídu po nás…
HANA Osobne si myslím, že to tak dlho nepotrvá.
VALENTÍN … a potom je tu posmrtný život. Ale ani po smrti to nebude mať ľahké. „Ach – Bernard Nightingale, toto je lord Byron, asi sa nepoznáte, však?“ Tam hore musí existovať spravodlivé nebo.
HANA Valentín, azda neveríš v posmrtný život?
VALENTÍN Och, nakoniec sa musím v tebe sklamať.
HANA Áno? Prečo?
VALENTÍN Vedu a náboženstvo vnímaš ako protiklad.
HANA Nie, nie, mám to za sebou, je to nuda.
VALENTÍN Ale, Hana, snúbenica moja, zľutuj sa. Nemôžeme sa na skúšku vziať a ráno sa s tebou rozvediem?
HANA *(pobavene)* Neviem, kedy som dostala neobyčajnejšiu ponuku.
VALENTÍN *(so záujmom)* Bolo ich veľa?
HANA Nebudem ti to vešať na nos.
VALENTÍN No prečo nie? Tvoja klasická rezervovanosť je len extravagantnosť a neuróza.
HANA Mám odísť?

VALENTÍN Ak nič nedáš, nič nedostaneš.
HANA Nič nechcem.
VALENTÍN Nie, len zostaň.
Valentín sa vracia k práci na počítači. Hana sa usadí medzi svojimi knihami a papiermi na „svojom" konci stola. Má hromadu vreckových zväzkov „záhradných denníkov" lady Croomovej.
HANA Čo robíš, Valentín?
VALENTÍN Vytváram množinu bodov v komplexnej rovine –
HANA Tetrovy?
VALENTÍN Áno, tetrovy. Tie prekliate tetrovy.
HANA Nesmieš to vzdať.
VALENTÍN Prečo? Nesúhlasila si s Bernardom?
HANA Ach, to. Všetko je triviálne – tvoje tetrovy, môj pustovník, Bernardov Byron. Porovnávanie toho, čo hľadáme, nepostihuje podstatu veci. Náš význam je v túžbe po poznaní. Inak odídeme tak, ako sme prišli. Ver v budúcnosť, ale nie v budúci život. Ver v Boha, v dušu, ducha, nekonečno, ver v anjelov, ak chceš, ale nie vo veľké nebeské zhromaždenie, za účelom výmeny názorov. Pokiaľ sú odpovede na otázky až na konci knihy, môžem počkať, ale je to otrava, nuda! Lepšie je trápiť sa ďalej s vedomím, že neúspech je konečný. *(Díva sa Valentínovi cez rameno na počítačovú obrazovku. Reaguje.)* Och, ale… aké krásne!
VALENTÍN Tomasínina množina.
HANA Tomasínina množina! No ale toto!
VALENTÍN Požičaj mi prst. *(Berie jej prst a stláča ním jeden počítačový kláves niekoľkokrát.)* Vidíš? V oceáne popola ostrovy poriadku. Obrazce, ktoré sa tvoria z ničoho. Nemôžem ti ukázať, ako hlboko to až siaha. Každý obraz je zväčšený detail toho predošlého. A tak ďalej, donekonečna. Naozaj pekné, čo?
HANA Je to dôležité?
VALENTÍN Zaujímavé. Publikovateľné.
HANA Gratulujem!
VALENTÍN Nie mne. To je dielo Tomasíny. Ja som akurát potlačil jej rovnice cez počítač niekoľko miliónkrát ďalej, než to ona dokázala ceruzou. *Zo starých dosák vyberie Tomasínin zošit a dá ho Hane. Počuť klavír.*
Nech sa páči, vraciam ti ho.
HANA Čo to znamená?
VALENTÍN Nie to, čo by si chcela.
HANA Prečo nie?
VALENTÍN Nuž, predovšetkým ak by niečo skutočne objavila, bola by dnes slávna.
HANA Nie, nebola. Umrela skôr, ako sa stihla stať slávnou.
VALENTÍN Umrela?
HANA … zhorela na uhoľ.
VALENTÍN *(pochopí)* Och… to dievča, ktoré zomrelo pri požiari!
HANA Noc pred jej sedemnástimi narodeninami. Môžeš vidieť, kde nepasuje to strešné okno. To bola jej spálňa pod strechou. V parku má pomník.
VALENTÍN *(podráždený)* Viem – je to môj dom.
Valentín opäť zameria svoju pozornosť na počítač. Hana sa vráti na svoju stoličku. Listuje zošitom.
HANA Valentín, Septimus bol jej domáci učiteľ – on a Tomasína mohli spolu –
VALENTÍN Rob si svoje.
Pomlka. Dvaja bádatelia.
Lord Augustus, pätnásťročný, oblečený v šatách z 1812, vtrhne dnu cez dvere hudobnej miestnosti. Smeje sa. Vkĺzne pod stôl. Naháňa ho Tomasína, šestnásťročná a nazúrená. Okamžite Augusta zbadá.
TOMASÍNA Prisahal si! Na živého Boha!
Augustus vyrazí spod stola a Tomasína ho okolo neho naháňa.
AUGUSTUS Poviem to mamá! Poviem to mamá!
TOMASÍNA Ty beštia!
Dochytí Augusta práve, keď inými dverami vstupuje Septimus nesúci knihu, karafu a pohár a svoje dosky.
SEPTIMUS Ticho! Čo to má znamenať? Milord!
Tomasína a Augustus od seba odstúpia.
Ďakujem vám.
Septimus ide na svoje miesto pri stole. Naleje si pohár vína.
AUGUSTUS Tak vám želám príjemný deň, pán Hodge!
Nad niečím sa uškiera. Tomasína svedomito berie skicár a usadí sa tak, aby mohla kresliť geometrické objekty. Septimus otvorí svoje dosky.
SEPTIMUS Pridáte sa dnes ráno k nám, lord Augustus? Máme hodinu kreslenia.
AUGUSTUS Na to som v škole majster, pán Hodge, ale my kreslíme len nahé ženy.
SEPTIMUS Môžete pracovať spamäti.
TOMASÍNA Nechutné!
SEPTIMUS A teraz budeme ticho, prosím.
Septimus vyberie z dosiek Tomasínin zošit a hodí jej ho, vracia domácu úlohu. Ona ho schytí a otvorí.
TOMASÍNA Žiadna známka?! Nepáčila sa vám moja králičia rovnica?
SEPTIMUS Nezbadal som, že by mala niečo spoločné s králikom.
TOMASÍNA Požiera svoje vlastné potomstvo.
SEPTIMUS Ani to som nezbadal.
Natiahne ruku po zošit. Ona mu ho vráti.
TOMASÍNA Nemám miesto, aby som to rozviedla.
Septimus a Hana otvárajú stránky rovnakých zošitov zároveň. Augustus začne bez záujmu kresliť objekty.
HANA Myslíš, že svet sa dá zachrániť?
VALENTÍN Nie, stále sa rúti do záhuby. Ale ak vznikol takto, možno sa rovnako zrodí ten ďalší.
HANA Z poctivej anglickej algebry?

SEPTIMUS Tak to pôjde až donekonečna, alebo k nule, alebo sa skončí v chaose.
TOMASÍNA Nie, ak vylúčite záporné odmocniny, tak to zase začne dávať zmysel.
Septimus prevracia stránky. Tomasína začne kresliť objekty.
Hana zavrie zošit a obráti svoju pozornosť k hromade „záhradných denníkov“.
VALENTÍN Počúvaj – vieš, že ti chladne čaj.
HANA Mám ho rada studený.
VALENTÍN *(ignoruje to)* Niečo ti poviem. Tvoj čaj vychladne sám od seba, ale sám od seba sa nezohreje. Nemyslíš si, že je to čudné?
HANA Nie.
VALENTÍN Ale je to čudné. Teplé chladne. Je to jednosmerný proces. Tvoj čaj skončí pri izbovej teplote. Čo sa deje s tvojím čajom, deje sa všade so všetkým. So slnkom a s hviezdami. Chvíľku to potrvá, ale všetci raz skončíme pri izbovej teplote. Keď s tým ten tvoj pustovník prišiel, nikto tomu nerozumel. Ale povedzme, že máš pravdu, a že v tisícosemsto neviem koľkom nikto nevedel o teple viac ako ten grafomanský cvok, ktorý žil v chatrči v Sidley Parku.
HANA Študoval v Cambridgei – bol to vedec.
VALENTÍN Povedzme, že bol. Nehádam sa. A to dievča bolo jeho žiačkou. Jej učiteľ bol génius.
HANA Alebo naopak.
VALENTÍN Ako myslíš. Ale takto to nešlo! Možno si myslel, že spasí svet poctivou anglickou algebrou, ale takto to skutočne nešlo.
HANA Prečo? Lebo nemali počítače?
VALENTÍN Nie. Áno. Pretože existuje poradie, v akom sa veci dejú. Nemôžeš otvoriť dvere, pokiaľ nemáš dom.
HANA Myslela som si, že v tom je podstata génia.
VALENTÍN Len u bláznov a u básnikov.
Pomlka.
HANA „Mal som sen, čo nebol celkom sen.
Už jasné slnko zhaslo a hviezdy
blúdili tmavé večným priestorom
bez lesku, bez smeru, zem ľadová
sa niesla slepá vzduchom bezlunným…“
VALENTÍN Vlastná tvorba?
HANA Nie, Byronova.
Pomlka. Opäť dvaja bádatelia.
TOMASÍNA Septimus, myslíte si, že sa vydám za lorda Byrona?
AUGUSTUS To je kto?
TOMASÍNA Autor „Childe Haroldovej púte“, najpoetickejšieho, najcitlivejšieho a najstatočnejšieho hrdinu, o akom som kedy čítala. A ešte je aj najmodernejší a najkrajší, pretože Harold je pre tých, ktorí ho poznajú – ako ja a Septimus –, sám lord Byron. Je to tak, Septimus?
SEPTIMUS *(ponorený do myšlienok)* Nie.
Potom odloží jej zošit do dosiek a vezme si na čítanie svoju knihu.
TOMASÍNA Prečo nie?
SEPTIMUS Vôbec si vašu existenciu neuvedomuje.
TOMASÍNA Náhodou, keď bol v Sidley Parku, vymenili sme si veľa významných pohľadov. Čudujem sa, že zo svojich dobrodružných ciest sa vrátil už takmer pred rokom a ešte ani raz mi nenapísal.
SEPTIMUS To je naozaj neuveriteľné, my lady.
AUGUSTUS Lord Byron?! – Pripísal si môjho zajaca, hoci ja som vystrelil skôr! Povedal, že som ho minul o zajačí chvost. Viedol veľmi nechutné reči. Ale myslím si, Tomasína, že si ťa nevezme, pretože je iba chromý, ale nie slepý.
SEPTIMUS Prímerie! Vyhlasujem prímerie až do trištvrte na dvanásť. Je neprípustné, aby žiaci rušili učiteľa v jeho myšlienkach.
AUGUSTUS Vy nie ste môj učiteľ, pane. Navštívil som vašu hodinu zo slobodnej vôle.
SEPTIMUS Len ak ste taký determinovaný, pane.
Tomasína sa na tom zasmeje, ale len ona. S Augustom neráta a on sa nahnevá.
AUGUSTUS Kašlem na vaše prímerie, pane. Mne rozkazovať nebudete.
TOMASÍNA *(káravo)* Augustus!
SEPTIMUS Ja tu nerozkazujem, my lord. Iba vás povzbudzujem k úcte k učeniu a k velebeniu vedomostí, pomocou ktorých sa človek môže priblížiť k Bohu. Vypisujem odmenu jeden šiling pre toho, kto najlepšie potichu nakreslí kužeľ a ihlan.
AUGUSTUS Za šiling si moje mlčanie nekúpite, pane. To, čo viem a môžem povedať, je hodné oveľa viac.
A šmariac na zem skicár aj ceruzu dôstojne odíde, zabuchnúc za sebou dvere.
TOMASÍNA Povedala som mu, že ste ma pobozkali. Ale on to neprezradí.
SEPTIMUS Kedy som vás pobozkal?
TOMASÍNA Vy si nespomínate?! Včera!
SEPTIMUS Kde?
TOMASÍNA Na ústa!
SEPTIMUS V ktorom grófstve?
TOMASÍNA V pustovni, Septimus!
SEPTIMUS Na ústa v pustovni? Ach, to? To nebol bozk ani za šiling. Nedal by som ani pencu, aby som ho dostal späť. Už som na to takmer zabudol.
TOMASÍNA Och, ste krutý! Zabudli ste na našu dohodu?
SEPTIMUS Chráň ma pánboh! Našu dohodu?
TOMASÍNA Že ma naučíte tancovať valčík! Spečatili sme to bozkom – a druhý bozk dostanete, keď budem vedieť tancovať ako mamá!
SEPTIMUS Ach, áno. Skutočne. V Londýne sme sa všetci takmer utancovali.
TOMASÍNA Musím sa naučiť valčík, Septimus! Pohŕdali by mnou, keby som ho nevedela. Je to ten najmódnejší a najveselší a najodvážnejší vynález, aký mohli vymyslieť len – v Nemecku!

SEPTIMUS Nech si už len Nemci majú valčík, keď už nevymysleli kalkul.
TOMASÍNA Mamá priniesla z mesta celú knihu valčíkov pre klavír, aby ich mohla hrať s kniežaťom Zelinským.
SEPTIMUS Nepripomínajte mi moje utrpenie, prosím! Knieža Zelinský trieska do klavíra tak nemilosrdne, že pritom nevyhnutne musím čítať vo valčíkovom rytme.
TOMASÍNA Á, kašľati na to. Čo čítate?
SEPTIMUS Jedinečnú esej ocenenú parížskou Akadémiou vied. Autor si zaslúži váš záujem, my lady, pretože vy ste jeho prorok.
TOMASÍNA Ja? O čom píše? O valčíku?
SEPTIMUS Áno. Dokazuje rovnicu šírenia tepla v tuhom telese. Pritom však dospel ku kacírstvu – poprel sira Isaaca Newtona.
TOMASÍNA Och! – On popiera determinizmus?
SEPTIMUS Nie!... Aj keď... možno. Dokazuje, že atómy sa nehýbu podľa Newtona.
Jej záujem akoby ju celú premenil, odkryl jej rýchle zmeny nálad – prešla k Septimovi, aby si vzala tú knihu.
TOMASÍNA Ukážte – och! To je po francúzsky?
SEPTIMUS Áno. Paríž je hlavné mesto Francúzska.
TOMASÍNA Ukážte mi, čo mám čítať?
Berie jej knihu a hľadá tú stranu. Medzitým klavírna hudba z vedľajšej miestnosti zdvojnásobila počet nôt a nabrala aj na emocionalite.
TOMASÍNA Teraz hrajú štvorručne! Mama je do kniežaťa zamilovaná.
SEPTIMUS Kniežaťom je v Poľsku. V Sidley Parku je ladičom klavírov.
Tomasína si vzala knihu a už je v nej ponorená. Klavírna hudba veľmi rýchlo prechádza do ešte vášnivejšej a potom sa zrazu preruší v polovici frázy. Vo vedľajšej miestnosti nastane veľavravné ticho, ktoré prinúti Septima, aby pozdvihol obočie. Tomasína to neregistruje. V tichu teraz počuť vzdialený pravidelný buchot parného stroja, ktorý sa stane nasledujúcou témou. O malú chvíľku vystúpi z hudobnej miestnosti lady Croomová a je nepríjemne prekvapená, keď nájde učebňu obsadenú. Pozbiera sa a zavrie za sebou dvere. Zostane diskrétne a bezcieľne pozorovať Septima a Tomasínu, akoby nechcela rušiť hodinu. Septimus sa postaví, ale ona mu pokynie, aby zostal sedieť.
Chloe, v kostýme zo začiatku 19. storočia, vstúpi dverami oproti hudobnej miestnosti. Za ňou ide Valentín a Hana, ale Chloe prejde miestnosťou do dverí hudobnej miestnosti.
CHLOE Och! – Kde je Gus?
VALENTÍN Netuším.
Chloe vojde do hudobnej miestnosti.
LADY CROOMOVÁ *(podráždená)* Och! – Parný stroj pána Noakesa!
Ide k dverám do záhrady a vyjde von. Chloe sa vráti.
CHLOE Do šľaka!
LADY CROOMOVÁ *(kričí vonku)* Pán Noakes! Valentín Pred chvíľou tam ešte bol…
LADY CROOMOVÁ Haló!
CHLOE Musí byť na spoločnej fotke. Už sa obliekol do kostýmu?
HANA Vrátil sa Bernard?
CHLOE Nie – mešká!
Zase počuť klavír sprevádzaný buchotom parného stroja. Lady Croomová vstúpi späť do miestnosti. Chloe vyjde záhradnými dverami. Kričí.
Gus!
LADY CROOMOVÁ Čudujem sa, že môžete pri takomto rámuse vôbec učiť a ospravedlňujem sa za to, pán Hodge.
Chloe sa vracia dovnútra.
VALENTÍN *(vstáva)* Prestaň nás všetkých organizovať.
LADY CROOMOVÁ Ten hluk je neznesiteľný.
VALENTÍN Fotograf počká.
Ale frflúc poberie sa za sestrou von a zavrie za sebou dvere. Hana zostane ponorená do „záhradného denníka“. V tichu je opäť počuť rytmický buchot.
LADY CROOMOVÁ Ten neprestajný, tupý, despotický, jednotvárny zvuk ma privedie do šialenstva! Asi sa budem musieť vrátiť do mesta, aby som pred tým ušla.
SEPTIMUS Vaša jasnosť by mohla zostať na vidieku a do mesta nech sa vráti knieža Zelinský, odtiaľ ho nebudete počuť.
LADY CROOMOVÁ Ja hovorím o stroji pána Noakesa! *(bokom Septimovi)* Teraz ste zdutý? Neželám si, aby ste učili moju dcéru vzdúvať sa.
TOMASÍNA *(nepočúva)* Čo, mamá?
Tomasína zostáva ponorená vo svojej knihe. Lady Croomová sa vráti zavrieť dvere do záhrady a hluk parného stroja ustúpi.
Hana zavrie jeden zo „záhradných denníkov“ a otvorí ďalší. Robí si občasné poznámky. Klavír prestal hrať.
LADY CROOMOVÁ *(Tomasíne)* Čo sa dnes učíš? (*Pomlka.)* No, to je jedno. Určite nie dobrým mravom.
SEPTIMUS Dnes kreslíme.
Lady Croomová nedbalo preveruje, čo začala Tomasína kresliť.
LADY CROOMOVÁ Geometria. Geometriu schvaľujem.
SEPTIMUS Súhlas Vašej Jasnosti je to, o čo stále usilujem.
LADY CROOMOVÁ Nuž, nestrácajte nádej. (*Netrpezlivo sa vracia k oknu.)* Kde je ten „zlosyn“ Noakes?
(Díva sa von a je nahnevaná.) Och! – šiel si po klobúk, aby ho mohol predo mnou sňať.
Vracia sa k stolu a dotýka sa vázy s georgínami. Hana sedí na svojej stoličke, upútaná tým, čo číta.

Jedine pre tieto georgíny, ktoré priniesla tá vdova ako veno, som takmer ochotná odpusť svojmu bratovi, že sa s ňou oženil. Musíme byť vďační tej opici, že pohrýzla pána Chatera. Keby pohrýzla pani Chaterovú, opica by bola mŕtva a my by sme sa nemohli ako prví v kráľovstve pýšiť georgínami.
Hana neprestáva čítať „záhradný denník", ale vstáva.
Poslala som jednu v kvetináči do Chatsworthu. Vojvodkyňa bola príjemne rozladená, keď som potom navštívila jej dom. Váš priateľ básnik tam lordoval ako pán domu.
Hana odíde dverami za Valentínom a Chloe. Tomasína zatiaľ buchne knihu na stôl.
TOMASÍNA No! Presne ako som povedala! Newtonov stroj, ktorý by mal podľa zákonov pohybu poháňať naše atómy od kolísky po hrob, je nedokonalý! Determinizmus schádza z cesty na každom rohu, vždy som to vedela, a príčina je veľmi pravdepodobne skrytá v postrehoch tohto pána.
LADY CROOMOVÁ Príčina čoho?
TOMASÍNA Správania sa telies v teple.
LADY CROOMOVÁ To je geometria?
TOMASÍNA Toto? Nie, geometriou pohŕdam! *(Dotýka sa georgín a dodá takmer pre seba:)* Chaterová by za víkend položila na lopatky celý Newtonov systém.
SEPTIMUS Geometria je, ako nás uistil Hobbes v „Leviatanovi", jediná veda, ktorú Boh ochotne venoval ľudstvu.
LADY CROOMOVÁ A čo tým myslel?
SEPTIMUS Pán Hobbes alebo Boh?
LADY CROOMOVÁ Priznávam, že nerozumiem ani jednému.
TOMASÍNA Pch, Hobbes! Vrchy nie sú pyramídy a stromy nie sú kužele. Ak by Boh používal iba euklidovskú geometriu, potom by bol milovníkom delostreleckej balistiky a architektúry. Lenže existuje aj iná geometria, ktorú sa ja usilujem objaviť metódou pokusov a omylov, však, Septimus?
SEPTIMUS Pokusy a omyly perfektne vystihujú vaše nadšenie, my lady.
LADY CROOMOVÁ Koľko máš dnes rokov?
TOMASÍNA Šestnásť rokov a jedenásť mesiacov, mamá, a tri týždne.
LADY CROOMOVÁ Šestnásť rokov a jedenásť mesiacov. Musíme ťa vydať skôr, než sa tvoje vzdelanie stane pre mužov neúnosným.
TOMASÍNA Vydám sa za lorda Byrona.
LADY CROOMOVÁ Vážne? A on nemal ani toľko slušnosti, aby to spomenul.
TOMASÍNA Ty si sa s ním rozprávala?!
LADY CROOMOVÁ To určite nie.
TOMASÍNA Kde si ho videla?
LADY CROOMOVÁ *(s istou trpkosťou)* Všade.
TOMASÍNA A vy, Septimus?
SEPTIMUS V Kráľovskej akadémii, kde som mal tú česť sprevádzať vašu matku a knieža Zelinského.
TOMASÍNA Čo tam robil lord Byron?
LADY CROOMOVÁ Pózoval.
SEPTIMUS *(taktne)* Počas jeho návštevy ho skicoval… profesor maľby… pán Fuseli.
LADY CROOMOVÁ Pózoval skôr pre divákov ako pre maliara. Podobne jeho spoločníčka, čo obrátila na hlavu zvyklosť, že dámy, ktoré sa prídu do Akadémie dívať na obrazy, sú oblečené viac než tie na obrazoch – no, dosť už! Nech tam visí aj s Karolínou Lambovou. Mne celkom stačí, pán Noakes, ktorý sa v záhrade správa ako slon v porceláne.
To, keď vstúpi Noakes.
TOMASÍNA Cisár Nepravidelnosti! *(Usadí sa, aby nakreslila diagram, ktorý bude treťou položkou v zachovaných doskách.)*
LADY CROOMOVÁ Pán Noakes!
NOAKES Vaša jasnosť –
LADY CROOMOVÁ Čo ste mi to urobili!
NOAKES Všetko ide, ako má, verte mi. Iba s hrádzou trošku meškáme, ale do mesiaca bude opravená –
LADY CROOMOVÁ *(buchne na stôl)* Ticho!
V tichu počuť vzdialený buchot parného stroja.
Počujete to, pán Noakes?
NOAKES *(potešený a hrdý)* Zdokonalené Newcomenovo parné čerpadlo – jediné v Anglicku!
LADY CROOMOVÁ To je to, proti čomu namietam. Keby mal také čerpadlo každý, znášala by som svoj diel utrpenia bez slova. Ale to, že ste ma obšťastnili, jediným Zdokonaleným Newcomenovým parným čerpadlom v Anglicku, to je kruté, pane, to sa nedá vydržať!
NOAKES Vaša jasnosť –
LADY CROOMOVÁ – Nechápem, prečo ste z môjho jazera urobili močaristú priekopu, iba ak ste chceli, aby sem prileteli sluky a hvizdáky z troch kniežactiev, a dali sa zastreliť v tom vašom močiari. Čo ste nakreslili ako les, vyzerá ako skúpy hájik, vaše kroviská sú plné blata, z vášho vodopádu steká blato, z vašej hory je povrchová baňa na blato, pre prípad, že by sa náhodou minulo to, čo je v údolíčku. *(ukazuje von z okna)* Čo je to za chliev?
NOAKES Pustovňa, my lady?
LADY CROOMOVÁ Vyzerá ako chliev.
NOAKES Madam, uisťujem vás, že je to veľmi útulný domček, má pevné základy, je odvodnený, vnútri sú dve miestnosti a komora, strecha je krytá bridlicou a má kamenný komín...
LADY CROOMOVÁ A kto tam bude bývať?
NOAKES Akože kto? Pustovník.
LADY CROOMOVÁ A kde je?
NOAKES Madam?
LADY CROOMOVÁ Predsa nedodávate pustovňu bez pustovníka?
NOAKES Ale madam...
LADY CROOMOVÁ No tak, pán Noakes. Keď mi sľúbia fontánu, očakávam, že dodajú aj vodu. Akých pustovníkov ponúkate?

NOAKES Nemám žiadnych pustovníkov, my lady.
LADY CROOMOVÁ Čože? Ani jedného? Nemám slov.
NOAKES Nejaký pustovník sa určite nájde. Mohli by sme dať inzerát.
LADY CROOMOVÁ Inzerát?
NOAKES Do novín.
LADY CROOMOVÁ No určite, pustovník, ktorý číta noviny, nie je pustovník, ktorému môžeme plne dôverovať.
NOAKES Neviem, čo mám navrhnúť, my lady.
SEPTIMUS Je tam miesto pre klavír?
NOAKES *(zmätený)* Klavír?
LADY CROOMOVÁ Rušíme tu – takto nie, pán Hodge. Veľa ste sa nenaučili. *(Noakesovi)* Nasledujte ma, pane!
TOMASÍNA Pán Noakes – zlé správy z Paríža!
NOAKES Niečo s cisárom Napoleonom?
TOMASÍNA Nie. *(Vytrhne stranu s diagramom zo svojho skicára.)* Týka sa to vášho parného stroja. Akokoľvek ho vylepšíte, nikdy z neho nedostanete to, čo ste doňho vložili. Splatí tak najviac jedenásť pencí z dvanástich. A tú dvanástu som si zarobila ja, že som aplikovala myšlienky tohto autora.
Podáva diagram Septimovi, ktorý sa naň díva.
NOAKES *(zmätený)* Ďakujem, my lady. *(Ide von do záhrady.)*
LADY CROOMOVÁ *(Septimovi)* Vy jej rozumiete?
SEPTIMUS Nie.
LADY CROOMOVÁ Takže s tým musíme skoncovať. Ja som v sedemnástich už bola vydatá. *Ce soir il faut qu'on parle francais, je te demande,* Tomasína. Dnes večer budeme rozprávať po francúzsky ako prejav zdvorilosti voči kniežaťu. Obleč si svoje zelené zamatové šaty, prosím, ja pošlem kaderníka, nech ti urobí vlasy. Šestnásť rokov a jedenásť mesiacov…! *(Nasleduje Noakesa preč zo zorného poľa.)*
TOMASÍNA Lord Byron tam bol s nejakou dámou?
SEPTIMUS Áno.
TOMASÍNA Pch!
Septimus berie od Tomasíny svoju knihu. Obracia stránky, ale pritom neprestáva študovať jej diagram. Počas čítania bezmyšlienkovite hladí korytnačku. Tomasína vezme ceruzu a papier a začne kresliť Septima s Plautom.
SEPTIMUS Prečo to znamená, že stroj pána Noakesa splatí jedenásť pencí z dvanástich? Kto to povedal?
TOMASÍNA Nikto. Prišla som na to náhodou. Už si ani nepamätám ako.
SEPTIMUS V eseji sa determinizmus nespomína...
TOMASÍNA Och… áno. Newtonove rovnice idú dopredu a dozadu v čase, je im jedno kam. Ale rovnici tepla to jedno nie je, tá ide len jedným smerom. To je dôvod, prečo stroj pána Noakesa nemôže vydať dosť energie, aby poháňal stroj pána Noakesa.
SEPTIMUS To vie každý.
TOMASÍNA Áno. Septimus, o strojoch sa to vie!
SEPTIMUS *(Pomlka. Díva sa na hodinky.)* Trištvrte na dvanásť. Vo svojej eseji na tento týždeň vysvetlite svoj diagram.
TOMASÍNA Nemôžem. Neovládam tak matematiku.
SEPTIMUS Tak bez matematiky.
Tomasína pokračuje v kreslení. Vytrhne prvú stranu zo skicára a podá ju Septimovi.
TOMASÍNA Tu máte. Urobila som skicu vás a Plauta.
SEPTIMUS *(díva sa na to)* Skvelá podoba. Moja až tak nie.
Tomasína sa zasmeje a vyjde z miestnosti.
V dverách do záhrady sa objaví Augustus. Správa sa opatrne a hanblivo. Septimus ho hneď nezbadá. Zhŕňa svoje papiere.
AUGUSTUS Pane…
SEPTIMUS Milord…?
AUGUSTUS Urazil som vás, pane, a je mi to ľúto.
SEPTIMUS Nechápal som to tak, pane, ale ste láskavý, že to pripomínate.
AUGUSTUS Rád by som sa vás niečo spýtal, pán Hodge. *(Pomlka)* Máte aj staršieho brata, keďže ste Septimus, čiže siedmy?
SEPTIMUS Áno, pane. Žije v Londýne. Je vydavateľom novín „Piccadilly Recreation“. *(Pomlka.)* Na to ste sa chceli spýtať?
Augustus, ktorý je z nejakého dôvodu v rozpakoch, vezme do rúk kresbu, na ktorej je Septimus.
AUGUSTUS Nie. Och… to ste vy?… Rád by som si to nechal.
Septimus prikývne na súhlas.
Sú veci, na ktoré sa človek nemôže opýtať kamarátov. Karnálne záležitosti. Moja sestra mi povedala… moja sestra verí takým veciam, ktoré nedokážem ani zopakovať.
SEPTIMUS Tak ich neopakujte. Poprechádzame sa pred večerou po záhrade a cestou si tie veci objasníme. Nie je to také zložité. A potom nechám na vás, aby ste zvážili, či vašu sestru treba vyviesť z nevedomosti. *Zvonka počuť nejaký zmätok – Bernard nahlas, ako keby ho mučili.*
BERNARD *(vonku pred dverami)* Och nie – nie – nie – och, do horúceho pekla! –
AUGUSTUS Ďakujem, pán Hodge, s radosťou si s ňou potom na túto tému vymením názory.
Augustus si berie kresbu a dovolí, aby mu Septimus pridržal dvere do záhrady. Septimus ho nasleduje.
Bernard vojde dverami, ktorými vyšla Hana. Valentín príde s ním a nechá dvere otvorené pre Hanu, ktorá ide za nimi držiac „záhradný denník“.
BERNARD Och, nie – nie –
HANA Prepáčte, Bernard.
BERNARD Som v prdeli kvôli georgíne? Ste si istá? Neexistuje pochybnosť? Som zničený? Keď už je všetko v suchu. Som teda v prdeli? Čo si myslíte, Valentín? Povedzte mi pravdu.
VALENTÍN Ste v prdeli.
BERNARD Bože! Určite?
HANA Áno, Bernard, určite.
BERNARD Neverím. Ukážte, kde sa to hovorí.

Chcem to vidieť. Nie – čítajte – nie, počkajte… *(Sadne si za stôl. Pripravuje sa počúvať, ako keby počúvanie bolo orientálne umenie.)* Dobre.
HANA *(číta)* „1. október 1810. Dnes bol podľa pokynov pána Noakesa zrýľovaný záhon na južnom trávniku, ktorý nám už na budúci rok poskytne nádherný pohľad napriek katastrofe, ktorú Noakes spôsobil. Georgíny, ktoré úspešne prežili plavbu loďou a pod sklom sa nádherne rozmnožili, nazval kapitán Brice po svojej neveste „Charity“, aj keď všetka česť patrí jej nebohému manželovi, ktorý si vymenil miesto spočinutia s mojimi georgínami a anglické leto za večnú noc v Indii.“
Pomlka.
BERNARD Je to dosť zamotané, nie? Ničomu nerozumiem, čo to znamená?
HANA *(trpezlivo)* To znamená, že Ezra Chater spájaný so Sidley Parkom je ten istý Chater, ktorý opísal trpasličiu georgínu na Martiniku v 1810 a zomrel tam na uhryznutie opice.
BERNARD *(prudko)* Ezra nebol botanik! Bol to básnik!
HANA Nebol ani dobrý básnik, ani botanik, ale robil oboje.
VALENTÍN To nie je žiadna pohroma.
BERNARD Samozrejme, že je to pohroma! Bol som v „Raňajkách“ s televíziou!
VALENTÍN To neznamená, že Byron nemal súboj s Chaterom, iba ho v ňom nezastrelil.
BERNARD Och, preberte sa! – myslíte si, že by som bol v „Raňajkách“, keby Byron netrafil?!
HANA Upokojte sa, Bernard. Valentín má pravdu.
BERNARD *(chytá sa slamky)* Myslíte? Máte na mysli recenzie v „Piccadilly Rec..“? Áno, dve úplne neznáme Byronove eseje – a že som objavil tých pár veršov, ktoré dodal k „Anglickým bardom“. To predsa niečo znamená.
HANA *(taktne)* Veľmi pravdepodobne – presvedčivé, určite.
BERNARD Och, hovno presvedčivé! Dokázal som, že Byron bol tu, a pokiaľ ide o mňa, vezmem na to jed, že napísal tie verše tak, ako zabil toho zajaca. Ale prečo som sa len púšťal do tých špekulácií, že zabil Chatera. Prečo ste ma nezastavili?! Určite sa to prevalí, viete – myslím – tá škvrnka na mojom objave – ako dlho, myslíte, bude podľa vás trvať, kým to nejaký botanický pedant vykváka?
HANA Do pozajtra. Vyjde to v rubrike Listy v „Timesoch“.
BERNARD To by ste neurobili.
HANA Je to špinavá práca, niekto ju však musí...
BERNARD Dievčatko ... Prepáčte. Hana.
HANA Napokon, ten objav som urobila ja.
BERNARD Hana.
HANA Bernard.
BERNARD Hana.
HANA Och, držte hubu. Môj článok bude veľmi krátky, veľmi suchý, bez akejkoľvek škodoradosti. Boli by ste radšej, keby to urobil niekto z vašich priateľov?
BERNARD *(vášnivo)* Bože, nie!
HANA Potom pošlete do „Timesov“ svoj list ...
BERNARD List?
HANA No, samozrejme. Odborným jazykom uznanlivo pogratulujete kolegyni, predpokladám.
BERNARD Och, chcete, aby som sa vyváľal vo vlastnom hovne?
HANA Berte to ako prelom vo výskume georgín.
Chloe pribehne zo záhrady.
CHLOE Prečo už nejdete?! – Bernard! A ty ešte nemáš oblečený kostým? Kedy si sa vrátil?
Bernard sa díva na ňu, potom na Valentína a až teraz zistí, že Valentín je nevšedne odetý.
BERNARD Čo to máte na sebe?
CHLOE Ponáhľaj sa! *(A už aj sa hrabe v koši a vyťahuje pre Bernarda rôzne časti odevu.)* Obleč si hocičo. Všetci sa budeme spolu fotiť. Okrem Hany.
HANA Ja sa budem dívať.
Valentín a Chloe pomáhajú Bernardovi do ozdobného plášťa a pripevňujú mu okolo krku čipkový golier.
CHLOE *(Hane)* Mama sa pýtala, či máš teodolit.
VALENTÍN A čo budeš ty, Chloe? Neprezradíš?
CHLOE Jane Austenová!
VALENTÍN Jasné.
HANA *(ku Chloe)* Och, prepáč – je v pustovni!
BERNARD Myslel som, že sa to začne až večer. Odkiaľ je fotograf?
CHLOE Z miestnych novín, pochopiteľne – vždy prídu predtým, než začneme. Chceme byť pekná skupina – Gus vyzerá úžasne!
BERNARD *(zdesený)* Noviny!
Schmatne niečo z koša, čo sa podobá biskupskej mitre, a stiahne si to hlboko do tváre.
(Pritlmeno) Som pripravený!
A vypotáca sa von s Valentínom a Chloe, nasleduje ich Hana.
Svetlo sa mení na večerné. Lampióny v záhrade začínajú svietiť. Z vedľajšej miestnosti počuť klavír.
Vstúpi Septimus s olejovou lampou. Nesie Tomasíninu učebnicu algebry a voľné hárky papiera s jej esejou. Usadí sa pri stole a číta. Napriek lampiónom je vonku je takmer tma. Tomasína vstúpi v župane a bosá, držiac svietnik. Správa sa tajnostkársky a vzrušene.
SEPTIMUS My lady! Čo to má znamenať?
TOMASÍNA Septimus! Pst! *(Potichu zatvára dvere.)* Teraz máme šancu!
SEPTIMUS Na čo, drahý Bože?
Ona sfúkne sviečku a položí svietnik na stôl.
TOMASÍNA Nerobte zo seba neviniatko! Zajtra budem mať sedemnásť! *(Bozká Septima priamo na ústa.)* Tak!
SEPTIMUS Prekristapána!

TOMASÍNA Teraz mi to musíte ukázať, dostali ste zaplatené vopred.
SEPTIMUS *(pochopí)* Och!
TOMASÍNA Knieža Zelensky hrá iba pre nás, je to dar nebies! Nemôžem predsa nevedieť v sedemnástich tancovať valčík.
SEPTIMUS Ale vaša matka –
TOMASÍNA Zatiaľ čo padá do mdlôb, my môžeme tancovať. Celý dom spí. Počujete ten klavír. Ach, Septimus, naučte ma to!
SETIMUS Pst! Teraz nemôžem!
TOMASÍNA Ale môžete, som bosá, dávajte pozor, aby ste ma nepošliapali.
SEPTIMUS Nemôžem, lebo to nie je valčík.
TOMASÍNA Nie je?
SEPTIMUS Na valčík je to príliš pomalé.
TOMASÍNA Tak počkáme, kým začne hrať rýchlejšie.
SEPTIMUS My lady –
TOMASÍNA Pán Hodge! *(Prisunie si k nemu stoličku a díva sa, čo robí.)* Čítate moju esej? Prečo, pracujete tak neskoro, tu a nie vo svojej izbe?
SEPTIMUS Aby som si šetril sviečky.
TOMASÍNA To je moja stará učebnica.
SEPTIMUS Už je zase moja. Nemali ste do nej nič písať.
Ona ju vezme, díva sa na otvorenú stranu.
TOMASÍNA Bol to len žart.
SEPTIMUS Ale privádza ma do šialenstva, ako ste predpovedali. Sadnite si tam. Dostane nás do rečí.
Tomasína vstane a sadne si na vzdialenejšiu stoličku.
TOMASÍNA Keby prišla mamá, poviem jej, že sme tu spolu, aby sme sa mohli bozkávať, a nie kvôli valčíku.
SEPTIMUS Ticho alebo do postele?
TOMASÍNA Ticho!
Septimus si ešte doleje víno. Pokračuje v čítaní jej eseje.
Hudba sa zmení na hudbu z párty v stane. A je tam ohňostroj – malý oproti oblohe, vzdialené záblesky svetla ako vybuchujúce meteory.
Vstúpi Hana. Obliekla sa na párty. Tak či onak, rozdiel nie je dramatický. Zavrie dvere a prejde, aby vyšla dverami do záhrady. Ale keď sa k nim dostane, vstupuje nimi Valentín. Má v ruke pohár vína.
HANA Och…
(Ale Valentín prejde, takmer sa o ňu otrie, zameraný na niečo a poloopitý.
VALENTÍN *(k nej)* Mám to!
Ide rovno k stolu a prehrabuje sa v tom neporiadku, čo je teraz značná kopa papierov, kníh a predmetov. Hana sa vráti, zmätená z jeho správania. Valentín nájde, čo hľadal – „diagram“. Medzitým Septimus číta Tomasíninu esej a tiež študuje diagram.
Septimus a Valentín študujú diagram naraz – každý vo svojom čase.
VALENTÍN To je teplo.
HANA Nie si už trochu opitý, Valentín?
VALENTÍN To je graf výmeny tepla.
SEPTIMUS Takže všetci sme predurčení k záhube!
TOMASÍNA *(veselo)* Áno.
VALENTÍN Ako parný stroj, chápeš –
Hana si naplní Septimov pohár z tej istej karafy a upíja z neho.
Matematicky na to nebola pripravená, ani náhodou. Ale videla význam vecí ďaleko dopredu, ako keď človek vidí v diaľke obraz.
SEPTIMUS To nie je veda, to je rozprávanie príbehov.
TOMASÍNA A toto je valčík?
SEPTIMUS Nie.
Hudba je stále moderná.
VALENTÍN Ako film.
HANA Čo vlastne videla?
VALENTÍN Že film nemôže bežať dozadu.
Teplo bolo prvé, čo takto nefungovalo. Na rozdiel od Newtona. Keď pustíš naspäť filmový záber kyvadla, alebo lopty letiacej vzduchom – vyzerá to úplne rovnako.
HANA Lopta by letela iným smerom.
VALENTÍN To by si musela vedieť, ktorý smer je ten správny. Ale teplo – trenie – lopta rozbíjajúca okno –
HANA Áno.
VALENTÍN To spätným pohybom nefunguje.
HANA A myslel si vôbec niekto, že to tak funguje?
VALENTÍN Ona pochopila, prečo to nefunguje. Črepiny rozbitého skla, môžeš poskladať naspäť, ale teplo úderu do skla nepozbieraš, stratí sa.
SEPTIMUS Takže ten vylepšený newtonovský vesmír musí dobehnúť až do konca a vychladnúť. Ach, Bože!
VALENTÍN Teplo sa zmieša so všetkým, čo nás obklopuje. Ako džem v pudingu. *(Naznačí gestom vzduch v miestnosti, vo vesmíre.)*
TOMASÍNA Áno, musíme sa ponáhľať, ak si chceme zatancovať.
VALENTÍN A všetko sa mieša so všetkým, rovnako, navždy, nenávratne…
SEPTIMUS Myslím, že času máme ešte dosť ...
VALENTÍN ... až kým všetok čas nevyprší. A to je to, čo znamená čas. Vlastne to, čo si pod časom predstavujeme.
SEPTIMUS Až pochopíme všetky tajomstvá a stratíme všetky významy, ocitneme sa na pustom pobreží.
TOMASÍNA A zatancujeme si? Toto je valčík?
SEPTÍMUS Približne. Dajme tomu. *(Vstane.)*
TOMASÍNA *(vyskočí zo stoličky)* Úžasné.
Septimus ju vezme opatrne do náručia a lekcia valčíka, pri muzike zo stanu, sa začne.
Vstúpi Bernard v nepresvedčivom dobovom kostýme. Nesie fľašu.
BERNARD Nevšímajte si ma, nechal som si tu sako… *(mieri k miestu, kde je prútený kôš)*
VALENTÍN Odchádzate?

Bernard si vyzlieka svoj dobový plášť. Má oblečené svoje nohavice napchaté do podkolienok a svoju vlastnú košeľu.
BERNARD Obávam sa, že áno.
HANA Čo sa deje, Bernard?
BERNARD Nič, môžem ísť do...
VALENTÍN Mám odísť?
BERNARD Nie, idem ja!
Valentín a Hana sledujú Bernarda, ako sa s námahou dostáva do saka a upravuje si odev. Septimus bozká na ústa Tomasínu, ktorú drží v náručí. Lekcia valčíka sa preruší. Ona sa na neho díva. On ju bozká znova, úplne vážne. Ona ho objíme.
TOMASÍNA Septimus…
Septimus ju umlčí. Opäť začnú tancovať, mierne rozpačito ako pri učení. Chloe vletí dnu zo záhrady.
CHLOE Ja ju zabijem! Ja ju zabijem!
BERNARD Ó, Bože.
VALENTÍN Čo je, Chloe?
CHLOE *(jedovato)* Mamička!
BERNARD *(Valentínovi)* Vaša matka nás nachytala v tom pustovníkovom domčeku.
CHLOE Špicľovala!!!
BERNARD Nemyslím. Zachraňovala teodolit.
CHLOE Odídem s tebou, Bernard.
BERNARD Nie, to teda nie.
CHLOE Ty nechceš?
BERNARD Samozrejme, že nie. Načo? *(Valentínovi)* Prepáčte mi.
CHLOE *(od zlosti plače)* Prečo sa ospravedlňuješ jemu?
BERNARD Prepáč mi aj ty. Prepáčte mi všetci. Prepáčte, Hana – prepáčte, Hermiona – prepáčte, Byron – prepáčte, prepáčte, prepáčte, teraz už môžem ísť?
Chloe stojí stuhnuto, slzy v očiach.
CHLOE No ak...
Tomasína a Septimus tancujú.
HANA Vy ste teda gauner, Bernard!
Chloe na ňu vybehne.
CHLOE A ty sa staraj o seba! Čo ty vieš?
HANA Nič.
CHLOE *(Bernardovi)* Ale aj tak to stálo za to, že?
BERNARD Bolo to nádherné.
Chloe vyjde von dverami do záhrady smerom k zábave.
HANA *(ako ozvena)* Nič.
VALENTÍN Vy hajzel, aj by som vás odviezol, ale som mierne naliaty.
Valentín nasleduje Chloe von a počuť ho, ako kričí: „Chloe! Chloe!“
BERNARD Malér.
HANA Och… *(Vzdáva to.)* Bernard!
BERNARD Teším sa na *genia loci.* Dúfam, že nájdete svojho pustovníka. Myslím, že spredu to bude najbezpečnejšie.
Otvorí dvere a opatrne vykukne von.
HANA Vlastne mám dobrú predstavu o tom, kto to bol, ale nemôžem to dokázať.
BERNARD *(s bezstarostným širokým gestom)* Pokojne to publikujte!
Vyjde a zavrie dvere.
Septimus a Tomasína teraz uvoľnene tancujú valčík. Ona je sebou nadšená.
TOMASÍNA Teraz tancujem valčík?
SEPTIMUS Áno, moja pani.
Posledný raz s ňou zakrúži a zastanú pred stolom, kde sa jej ukloní. Zažne jej svietnik. Hana kašle na párty a ide si sadnúť k stolu. Doleje si víno. Na stole sa nachádzajú geometrické objekty, počítač, karafa, poháre, čajový hrnček, denníky, ktoré Hana skúma, Septimove knihy, dvoje dosky, Tomasínin svietnik, olejová lampa, georgína, nedeľné noviny…
Vo dverách sa zjaví Gus. Chvíľku trvá, kým si uvedomíme, že to nie je lord Augustus, možno až kým ho nezbadá Hana.
SEPTIMUS Vezmite si svoju esej, dal som vám za ňu, v slepej viere vo vás, jednotku. Dávajte pozor na ten plameň.
TOMASÍNA Budem na teba čakať.
SEPTIMUS Nemôžem.
TOMASÍNA Môžeš.
SEPTIMUS Nemôžem.
TOMASÍNA Musíš.
SEPTIMUS Neprídem.
Ona položí svietnik aj esej na stôl.
TOMASÍNA Tak nikam nejdem. Ešte raz, mám narodeniny.
Septimus a Tomasína začnú spolu tancovať valčík.
Gus predstúpi, vyľaká Hanu.
HANA Och! – naľakal si ma.
Gus vyzerá oslnivo. Nesie staré ošarpané tvrdé dosky zviazané stuhou uviazanou na mašličku. Príde k Hane a strčí jej ten dar.
Och…
Položí dosky na stôl a začne ich otvárať. Medzi dvoma kartónmi je Tomasínina kresba.
„Septimus drží Plauta“. *(Gusovi)* To som hľadala. Ďakujem ti.
Gus niekoľkokrát prikývne. Potom sa pred ňou, značne rozpačito, ukloní. Poklona začiatku 19. storočia, pozvanie do tanca.
Och, Bože, ja naozaj…
Po chvíľke váhania Hana vstane. Chytia sa a dodržujúc medzi sebou korektnú vzdialenosť začnú značne rozpačito tancovať. Septimus a Tomasína pokračujú v tanci plynulo podľa klavírnej hudby.

KONIEC

SKRYTÝ POKLAD SLOVENSKA

Elesko Line

Frankovka modrá rosé
Petit merle rosé - Merlot
Zweigeltrebe rosé

(Ružové vína)

Produkty si môžete zakúpiť v ELESKO wine park, Partizánska 2275, Modra.

V prípade záujmu môžete kontaktovať aj našich obchodných zástupcov:
tel. č.: +421 911 819 500
e-mailom: obchod@elesko.sk

www.elesko.sk

ELESKO

Cocktail Time

GTG GROUP

Coffee Break
Recepcia
Cocktail párty
Ples
Detská párty
Domáca párty
Grill párty
Svadba
Športové podujatia

Váš Cateringový Partner

Cateringové služby na všetky druhy príležitostí a presne podľa Vašich požiadaviek.

www.gtggroup.sk

info@gtgproup.sk
+421 903 892 222

Symbol čistej krásy

Určené pre osoby staršie ako 18 rokov.
Vychutnávajte zodpovedne. Ďakujeme.

POCIT PRÍRODY, POHODLIE MESTA

PARTNERI SND V ROKU 2015

Generálny partner

TATRA BANKA

Hlavný partner

STRABAG TEAMS WORK.

Partneri

SLOVINTEGRA

orange

PEUGEOT

MAX FACTOR

Oficiálna minerálna voda pre SND

Mitická

Partneri premiér

ELESKO

STELLA ARTOIS Belgium

GTG GROUP CATERING

Mediálni partneri

SME, TA3, Forbes, rtv:, .týždeň, aktuality.sk, funradio, ŽIVOT, MAV, GOLD MAN, BRATISLAVA, BKIS, tasr, azet, SITA, Panta Rhei

Doprajte rozlet svojim predstavám s Europapierom – tento bulletin je vytlačený na papieri **GardaMatt Art** od spoločnosti Europapier Slovensko.

@SNDcko

mojesnd

Slovenské národné divadlo

www.snd.sk

Bulletin Činohry Slovenského národného divadla
Vydalo Slovenské národné divadlo, 2015.

Zostavili Peter Kováč
Redakcia Zuzana Barysz
Jazyková redaktorka Zuzana Konečná
Fotografie z kostýmovej skúšky Robert Tappert
Maľba na obálke Bohdan Hostiňák
Grafická úprava Vladimíra Vašašová
Tlač Róbert Jurových – NIKARA
Cena 3,50 €